

DEN OVERSATTE SJEL

Mastergradsoppgave i religionsvitenskap, vår 2018

av Helge K. Fauskanger

Med takk til min veileder, professor Einar Thomassen, for tålmodig rettleiding rundt et intrikat emne.

- Helge K. Fauskanger, mai 2018

Innhold

1. Innledning: Sjelen i bibel og religion	5
1.2. Grunnspråk og gjengivelser	6
1.3. Etymologiske betraktninger	7
1.4. Eksempler fra bibelteksten: 1 Mos 1:20, Esekiel 18:20, 1 Kong 17:21-22	8
1.5. Problemstilling	11
2. Sjelen i teologi og bekjennelse.....	13
2.1. Dualistisk menneskeforståelse	13
2.2. Kirkelige bekjennelser	16
3. Hypoteser	21
4. De 102 forekomstene av <i>psykhē</i> i Det nye testamente, kategorisert og kort kommentert	24
5. Bibelselskapets gjengivelser av ordet <i>psykhē</i> : En oversikt	
5.1. Gruppering	57
5.2. Generell kommentar	65
5.3. Reversjoner fra 1978 til 2011	68

6. Semantisk sortering	71
6.1. Den mundane <i>psykhē</i>	71
6.2. <i>Psykhē</i> som frelsesobjekt	73
6.3. Når <i>psykhē</i> kan dø	76
6.4. Når <i>psykhē</i> kan se ut til å overleve døden	79
6.5. Den emosjonelle og mentale <i>psykhē</i>	80
6.6. Spesialtilfeller	84
6.7. Konklusjon	87
6.8. Ekskurs om adjektivet <i>psychikos</i>	88
6.8.1. Første eksempel: 1 Korinterbrev 15:44-46	88
6.8.2. Andre eksempel: Jakobs brev 3:15	91
6.8.3. Tredje eksempel: Judas' brev 19	92
7. Avsluttende refleksjon.....	94
Litteratur	95
Abstract	97

1. Innledning: Sjelen i bibel og religion

«**sjel** [...] *religion*: den delen av et menneske som er udødelig [...] *dagligtale*: person, menneske: ikke en levende ~ ; en godhjertet ~ »

Slik defineres sjelebegrepet i *Den store norske bokmålsordboka* av Per-Erik Kirkeby (2014:1409), og man kan anta at Kirkebys definisjoner godt sammenfaller med alminnelig norsk språkbruk. I den grad ordet sjel dukker opp i utvungen dagligtale, vil det sjelden bety noe mer enn «person», som i et utsagn av typen «det var ikke en sjel i hele huset».

Kirkeby later imidlertid til å mene at ordet sjel i mer teknisk korrekt språkbruk tilhører en religiøs eller teologisk sfære. Hans aller første definisjon er i alle fall knyttet til *religion*, og i denne sammenheng er ordet uten noen problematisering definert som «den delen av et menneske som er udødelig». Bjorvand og Lindemann (2000:785) definerer i sin etymologiske ordbok på lignende måte «sjel» som «den åndelige (og udødelige) delen av et menneske, menneskets åndelige kraft, dets indre, sinn».

Gitt at Bibelen tradisjonelt har vært den fremste referansen for religion i den vestlige verden, ville man etter dette kunne vente at bibeltekstene også bruker ordet «sjel» om menneskets antatte udødelige del. Derimot ville man neppe forvente å finne en språkbruk som tilsvarer det Kirkeby kaller dagligtale, og som i et «korrekt» teologisk perspektiv ville være upresis og folkelig bruk av ordet.

Bemerkelsesverdig nok vil selv en kursorisk lesing av Bibelen – selv i en moderne oversettelse, og allerede før man gjør noen referanse til grunnspråkene – avsløre at slike forventninger ikke holder stikk. I Bibelselskapets norske oversettelse av 2011 kan man således lese i Jakob 5:20: «Den som får en synder til å vende om fra sine ville veier, *berger sjelen hans fra døden*.» I 1978-utgaven het det: «Den som får en synder til å vende om fra sin gale vei, han *redder en sjel fra døden*.»

I forhold til Kirkebys definisjoner er dette uventet. For det første later dette bibelstedet til å forutsette at «sjelen» ikke er «den delen av et menneske som er udødelig», men snarere noe som kan trenge å bli *reddet fra døden*. Man vil faktisk lete forgjeves etter uttrykket «udødelig sjel» i bibeltekstene.

Særlig slik ordlyden var i 1978-bibelen, kunne man tolke teksten i Jakob 5:20 som at ordet sjel her bare står for «person», altså det som ifølge *Den store bokmålsordboka* heller skulle være en dagligdags og ikke-teknisk definisjon. Naturligvis kan «personen» likevel sees i et større religiøst perspektiv som frelsesobjektet som skal 'reddes fra døden' og dermed oppnå kristendommens *summum bonum*, «evig liv» (Johannes 3:16).

Emiske sjelsdefinisjoner fra kirkelig hold er for øvrig ikke så entydige som Kirkebys enkle leksikale definisjon. *Den katolske kirkes katekisme* (1994:110f) tar for seg ordet «sjel» slik:

I Den hellige skrift betegner uttrykket *sjel* ofte menneskets *liv* eller hele mennesket som *person*. Men det betegner også det aller innerste i mennesket og det aller verdifulleste i det, det som på en særlig måte gjør det til Guds avbilde; «sjel» betegner det *åndelige prinsipp* i mennesket. [...] Kirken lærer også at sjelen er udødelig; den går ikke til grunne når den skilles fra kroppen i døden og forenes på nytt med kroppen i oppstandelsen ved tidenes ende.

Tanken om «sjelen» som noe udødelig er dermed til stede, men det innrømmes med en gang at i bibelsk språkbruk kan en «sjel» like gjerne være bare personen eller personens liv. Ikke desto mindre er det katolsk lære at sjelen fortsetter å eksistere etter døden og da kommer enten til helvete eller til himmelen, i det siste tilfellet vanligvis etter et foreløpig opphold i skjærsilden (Molland 1976:117). Skjærsilden falt vekk i protestantisk tradisjon, men tanken om sjelens udødelighet er fastholdt og blir bare forkastet av mer marginale grupper som adventistene (jf. Molland 1976:303).

Det vil la seg gjøre å finne bibeltekster som ser ut til å stemme med denne tradisjonelle forestillingen om «sjelen» som det personlighetsbærende som overlever døden. Eksempelvis omtaler Åpenbaringen 6:9 «sjelene [*tas psykhas*] til dem som var blitt slaktet for Guds ords skyld»: Skribenten ser dem under det himmelske alteret, hvorfra de roper til Gud om å holde dom og hevne deres død (vers 10). En nærmere studie av det bibelske sjelebegrepet vil imidlertid avsløre at dersom betydningen «menneskets udødelige del» overhodet er til stede, er den i alle fall ikke dominerende eller engang særlig fremtredende i tekstene.

1.2. Grunnspråk og gjengivelser

Den bibelske lingvistiske konteksten har tre dimensjoner: språkbruken i den *hebraiske* bibelen som danner det eldste laget av kanoniske skrifter, språkbruken i de *greske* skriftene som utgjør Det nye testamente, og språkbruken i *moderne oversettelser* av disse. Det er bare de siste, oversatte versjonene som direkte har kunnet påvirke moderne folkespråk og også forståelsen av sjelebegrepet.

Hva den hebraiske bibelen angår, må man huske på at kristendommen i sitt første århundre hovedsakelig blomstret på *gresktalende* mark. Med kun fragmentariske unntak (feks. Markus 5:41, 7:34, 15:34) ble ikke engang Jesu egne ord bevart i semittisk original, bare i gresk gjengivelse i de nytestamentlige tekstene. Siden den tidlige kristendommen fikk sin største fremgang i den gresk-romerske verden, der meget få kunne forstå hebraisk, måtte de fleste kristne nærme seg jødernes hellige skrifter i gresk oversettelse – den klassiske førkristne oversettelsen *Septuaginta*.

Det er dermed de greske formuleringene i *Septuaginta*, mer enn den hebraiske originalen, som hadde anledning til å influere tidlig kristen lære. «Sjel» i norske (og eldre norsk-danske) bibelutgaver er som regel oversatt fra det greske ordet *psykhē*. Hvordan *psykhē* brukes i *Septuaginta*, er umiddelbart mer relevant for tidlig kristen tenking enn hva *psykhē* egentlig gjengir i den underliggende hebraiske teksten som få i urkirken kunne forstå. En sammenligning vil likevel være til hjelp hvis man prøver å forstå hvilken mening de opprinnelige oversetterne la i termen.

Concordance to the Septuagint (Hatch and Redpath 1987:1486-1491) angir at *Septuaginta* med vekslende frekvens bruker det greske ordet *psykhē* som gjengivelse av følgende hebraiske ord: *ʾiš* (mann), *ḥajja* (dyr, levende vesen), *ḥajjim* (liv), *leb* og dets lengre variant *lebab* (hjerte), *ruaḥ* (ånd), men fremfor alt ordet *nepeš* (*nefesj*). En gjennomgang av konkordansen viser at *psykhē* helt overveiende – i over 95 % sine forekomster – står for hebraisk *nepeš*, som dermed kan anses som hovedglossen for det greske ordet. At *psykhē* også kan gjengi termer som grunnleggende sett betegner «mann» eller «levende vesen» antyder likevel igjen at hvis ordet skal oversettes til norsk med «sjel», kan termen da brukes etter Kirkebys sekundære definisjon «menneske». At *psykhē* undertiden også kan gjengi ordet for «ånd» (*ruaḥ*), kunne eventuelt også tas til inntekt for tanken om «sjelen» som noe immaterielt som overlever døden – «den delen av et menneske som er udødelig», som det heter hos Kirkeby.

Uaktet den leilighetsvise bruken av *psykhē* til å gjengi andre termer er det likevel klart at det i hovedsak er det hebraiske begrepet *nepeš* som fortjener oppmerksomhet, hvis man vil analysere det bibelske «sjelebegrepet» i det eldste laget av tekster.

1.3. Etymologiske betraktninger

Opphavet til ordet *nepes̄* (også transkribert *næfæs̄j*, *nefesh*, *nephesh*, *nefes̄j* mm.) kan ikke anses endelig klarlagt. I *Theological Dictionary of the Old Testament* (Botterweck 1974, oppslag נפש) heter det at ordet «*nepes̄* is part of the common Semitic vocabulary stock; it is probably a primitive noun that does not derive from a verbal root». Det er likevel forbundet med begrepet *pust*, skjønt da som substantiv heller enn verbet å puste. Stordalen (1994:18) skriver:

I eldre norske bibelutgaver oversatte man gjerne *nefesh* med «sjel». Det er en gjengivelse som ikke dekker bredden i ordets **konkrete** betydninger: Den opprinnelige betydningen av *nefesh* har trolig vært «åndedrett». Dette er rimelig sikkert, ettersom denne meningen finnes i flere semittiske språk. Den er imidlertid ikke ofte belagt i bibelhebraisk.

Hva det greske ordet *psykhē* angår, antas hovedelementet å være den (trolig lydhermende) indo-europeiske roten **bhes-*, «å puste» (*Online Etymological Dictionary*). Det er interessant at termen etter sin rotbetydning ligger nær den sannsynlige grunnbetydningen til hebraisk *nepes̄*.

Endelig kan nevnes opphavet til norsk *sjel*, engelsk *soul* og tysk *Seele* (det siste brukt av Luther i hans bibeloversettelse). Termene kan tilbakeføres til et proto-germansk ord som er blitt rekonstruert som **saiwalō-*, men grunnbetydningen er uklar (Bjorvand og Lindemann 2000:785). Termens fjerne opphav var i alle tilfelle glemt og irrelevant på den tiden begrepet *sjel/soul/Seele* tatt i bruk i bibeloversettelser, og trenger ikke drøftes nærmere her. Ordet har heller tatt til seg mening fra de bibelske kontekstene det ble satt inn i, samt fra formell teologi og dagligtale.

1.4. Eksempler fra bibelteksten: 1 Mos 1:20, Esekiel 18:20, 1 Kong 17:21-22

Ordet *nepes̄* og (i *Septuaginta*) *psykhē* forekommer første gang i 1. Mosebok 1:20, skjønt i en forholdsvis prosaisk sammenheng: dette er verset i skapelsesberetningen der Gud frembringer levende vesener i vannet. I så nær som mulig bokstavelig oversettelse fra hebraisk ville det hete at «vannene skal la fremmyldre et mylder av *nepes̄ hajja*» (levende *nepes̄*); *Septuaginta* har her *psykhēn zōsōn*. Bibelselskapets oversettelse av 2011 sier «vannet skal myldre av levende skapninger!» Også 1978-utgaven brukte her uttrykket «skapninger», mens 1930-bibelen reduserte *nepes̄ hajja* til det ene ordet «liv»: «Det vrimle av liv i vannet!»

Mer teologisk pregnant er skapelsen av *mennesket* i 2:7, der man igjen i tilnærmet bokstavelig gjengivelse ville få ordlyden: «Og Jahve Gud formet mennesket [av] markens støv og blåste livets pust i hans nesebor, og mennesket ble *nepeš ĥajja*» (Septuaginta: *psychēn zōsan*), dvs. en levende *nepeš* eller *psychē*. Skjønt *nepeš* i seg selv kan ha grunnbetydningen «pust», er det et annet hebraisk ord (form av *nesjama*) som brukes i uttrykket «livets pust». Tanken i verset kan være at det nyskapte mennesket blir brakt til liv som et *åndende vesen* ved at Jahve tilfører det «livets pust» fra seg selv.

Når det gjelder dette verset, skjer det en interessant utvikling fra Bibelselskapets 1930-oversettelse til de nyere, mer idiomatisk orienterte oversettelsene av 1978 og 2011:

1930: Og Gud Herren dannet mennesket av jordens muld og blåste livets ånde i hans nese; og mennesket blev til en levende **sjel**.

1978: Og Herren Gud formet mannen av jord fra marken og blåste livspust inn i hans nese, så mannen ble til en levende **skapning**.

2011: Da formet HERREN Gud mennesket av støv fra jorden. Han blåste livspust i nesen på det, og mennesket ble en levende **skapning**.

En analyse kunne være at de nyere oversettelsene har «trivialisert» *nepeš/psychē*-begrepet ved å redusere oversettelsen fra det teologisk velklingende «sjel» til bare «skapning». Merk imidlertid at de nyere oversettelsene har blitt mer *konkordante* i den forstand at det nå er en overensstemmelse mellom gjengivelsene i 1:20 (om skapelsen av sjødyr) og 2:7 (om skapelsen av mennesket); i begge tilfeller bruker den norske teksten nå ordet «skapning(er)» for *nepeš*. 1930-oversettelsen foretar derimot en *kontekstuell sortering* der mennesket blir skapt til å være en «sjel», mens livet i havet bare var nettopp «liv» – skjønt den hebraiske originalen lar begge deler være *nepeš ĥajja* og også *Septuaginta* bruker former av *psychē* i begge vers. 1930-oversettelsen tildeler mennesket en særstilling det ikke nødvendigvis har i grunnteksten; om dyr vil ikke oversetteren bruke ordet «sjel». Denne inkonsekvensen går like tilbake til Luthers 1545-bibel; han lot Gud fylle vannet med «lebendigen **Tieren**» (levende dyr) i 1:20, mens *mennesket* på den annen side blir skapt som «eine lebendige **Seele**», en levende sjel, i 2:7.

Som bibeloversetter er Luther i godt selskap når det gjelder inkonsekvente gjengivelser av *nepeš*;

begrepet er mangetydig og må tolkes ut fra sammenhengen. Esekiel 18:4 lyder så ordrett som mulig: «Se, alle *nepašot* [flertall av *nepesš*], mine er de. Som farens *nepesš*, så er også sønnens *nepesš*: meg tilhører de. Den syndende *nepesš*, den skal dø.»

Det virker som om Jahve først fastslår at alle *levende vesener* (*nepašot*) tilhører ham. «Farens *nepesš*» og «sønnens *nepesš*» er snarere å forstå mer abstrakt; det er snakk om deres respektive *liv*, men da individuelle liv heller enn «liv» generelt. Den «syndende *nepesš*» er derimot mer konkret igjen: det syndige menneske/vesen, selve *personen* som synder.

Atter kan man følge utviklingen i Bibelselskapets versjoner:

1930: «Se, alle **sjeler** hører mig til, både farens **sjel** og sønnens **sjel**; mig hører de til; **den** som synder, han skal dø.»

1978: «Jeg er herre over alt **liv**, både over far og sønn. **Den** som synder, han skal dø.»

2011: «Se, alt **liv** tilhører meg, både farens **liv** og sønnens **liv**. **Den** som synder, skal selv dø.»

1930-versjonen bruker ordet *sjel* tre ganger, men unnlater til slutt å oversette den siste forekomsten av *nepesš* slik at verset avslutningsvis ville ha lydt: «Den *sjel* som synder, han skal dø.» Det virker som den siste forekomsten av *nepesš* bare er blitt tolket som «den *person* som synder», og at ordet dermed føltes overflødig på norsk. Alternativt må man spekulere omkring en teologisk motivering: Oversetterne ønsket ikke å bruke gjengivelsen «*sjel*» i en sammenheng der det tydelig tales om at *nepesš* skal dø, siden dette ville kollidere med tradisjonell religiøs språkbruk som ser «*sjelen*» som udødelig.

1978-oversettelsen kontraherer og skriver om verset, men i likhet med 2011-oversettelsen er *nepesš* forstått som «*liv*» i sine første forekomster. Alle de tre oversettelsene kan imidlertid enes om å redusere den siste forekomsten av «den *nepesš*» til bare «den» når det er tale om det syndige individet som skal dø. I dette tilfellet var Luther i 1545 mer konkordant: «Welche **Seele** sündigt, die soll sterben.»

Et eksempel på en tekst der oversetterens ordvalg kan ha store konsekvenser for leserens forståelse, er 1. Kongebok 17:21-22, der profeten Elia (Elias) ber til Jahve om at en nylig avdød gutt skal bli oppreist fra de døde. Det heter i grunnteksten at Elia ber om at barnets *nepesš* skal vende tilbake, noe som virkelig skjer:

1930: Herre min Gud! La dette barns **sjel** vende tilbake til det! Og Herren hørte Elias' bønn, og barnets **sjel** vendte tilbake, så det blev levende igjen.

1978: «Herre, min Gud! La barnet få **livet** tilbake!» Herren hørte Elias bønn. Gutten fikk **livet** tilbake; han livnet til igjen.

2011: «**HERRE**, min Gud! La **livet** vende tilbake til barnet!» **HERREN** hørte Elias bønn. Og **livet** vendte tilbake til gutten; han ble levende igjen.

1930-utgaven er på linje med Luther («laß die **Seele** dieses Kindes wieder zu ihm kommen! Und der HERR erhörte die Stimme Elia's; und die **Seele** des Kindes kam wieder zu ihm»).

Gitt at mange lesere vil oppfatte «sjelen» som menneskets udødelige del, innbyr 1930-oversettelsen til den forståelsen at barnets *nepeš* er dette personlighetsbærende elementet som vender tilbake fra det hinsidige når barnet blir oppreist fra de døde. Slik tolket blir teksten et vitnesbyrd om den klassiske forestillingen om den udødelige sjelen.

De nyere oversetterne har en annen og mer prosaisk forståelse: det er simpelthen barnets *liv* som vender tilbake. At *nepeš* kommer tilbake, blir da bare et parallelt uttrykk til at «han livnet til igjen» (1978) eller «han ble levende igjen» (2011; særlig ordlyden i den siste føles som en ganske overflødig gjentakelse når det nettopp er blitt sagt at «livet vendte tilbake til gutten»). I 1930-oversettelsen er barnets gjenoppliving presentert som en *konsekvens* av at *nepeš* vendte tilbake («... så det blev levende igjen»), mens de to nyere oversettelsene presenterer dette som bare en parallell utvikling – merk bruken av semikolon!

Kanskje treffer ikke *noen* av de siterte oversettelsene det opprinnelige poenget perfekt; Stordalen (1994:19) anfører at «mange forskere» tror *nepeš* her kanskje brukes i den sannsynlige grunnbetydningen *åndedrett*: «Bibelforskere flest antar altså at det er åndedrettet som står i fokus: gutten pustet og levde.» Teksten skulle etter dette igjen ha et prosaisk poeng: Den døde gutten fikk mirakuløst *pust* igjen og livnet til.

1.5. Problemstilling

De overstående stikkprøvene gir en antydning om hvor mye mer komplisert sjelebegrepet er enn den enkle ordboksdefinisjonen «den delen av mennesket som er udødelig». Denne oppgaven skal utforske disse problemstillingene, med hovedfokus på Det nye testamente:

- Gitt at gresk *psykhē* og (indirekte) hebraisk *nepeš* for vårt formål er de mest relevante ordene i Bibelens grunntekst, når henter oversetterne fram ordet «sjel» til å gjengi dem? Når blir de gjengitt med andre ord? Blir sjelebegrepet fragmentert i oversettelse?
- Hva kan man slutte om oversetternes strategier? Er det mulig å påvise en tendens til å ikke ville bruke ordet «sjel» når grunnteksten taler om *nepeš/psykhē* som noe som kan dø, eller når ordene brukes om dyr? Er dette en tilpassing til klassiske teologiske ideer om sjelen som menneskets udødelige innerste vesen, mens dyr ofte er oppfattet som «uten sjel»? Jevnfør inkonsekvensene i Luthers egen bibel. Er det mulig å spore bestemte metafysiske ideer om menneskets innerste vesen i oversetternes ordvalg?
- Hvis man antar at Bibelselskapets 1930-oversettelse er siste representant for en forholdsvis konkordant oversettelsestradisjon med røtter tilbake til Luthers egen bibel, i hvilken grad har de nyere oversettelsene av 1978 og 2011 avveket fra denne tradisjonen i sine gjengivelser av *psykhē*? Er det en tendens over åtti år til å bruke ordet «sjel» mindre og mindre, eller har oversetterne gått fram og tilbake på dette punktet?

2. Sjelen i teologi og bekjennelse

2.1 Dualistisk menneskeforståelse

Skjønt sjelen (*nepes̄, psykhē*) for de bibelske forfattere hovedsakelig later til å stå for et levende vesen eller – litt mer abstrakt – vesenets individuelle *liv*, har en alternativ forståelse av «sjelen» som et indre åndelig «selv» alltid vært utbredt i religiøs tenking. En *dualistisk* forståelse av mennesket, der det fysiske legemet og bevisstheten er separate «enheter» og den siste eventuelt kan overleve menneskets død, har blitt beskrevet som en oppfatning mennesketanken har en universell tilbøyelighet til å trekkes mot. Goetz (2016) skriver i oppsummeringen av sin artikkel om begrepet «Soul» i *Vocabulary for the Study of Religion*:

According to anthropologists and psychologists, ordinary human beings at all time and in all places have believed in the existence of a distinction between the soul and the body. Ordinary human beings are soul-body substance dualists. Philosophers and theologians down the ages have philosophized about the soul its relationship to its physical body. [...] While early Christians in philosophizing about the soul made use of the work of Greek thinkers like Plato and Aristotle, they did not need to draw upon that work in order to have a pre-philosophical idea of the soul. This idea was available to early Christians simply by the fact that they were human beings.

Denne allmennmenneskelige tendensen til å forstå «sjelen» som en separat eksisterende «åndelig» del av mennesket er potensielt en kilde til misforståelser, dersom man antar at *nepes̄* og *psykhē* i bibelteksten overveiende *ikke* står for noen immateriell åndelig «substans», men heller skal betegne selve det levende vesenet eller dets liv.

Som Goetz påpeker, gjorde tidlige kristne bruk av gresk tankegods fra filosofer som Platon og Aristoteles i sin filosofering rundt sjelen (skjønt Goetz altså mener at den greske innflytelsen ikke var avgjørende i oppkomsten til selve den dualistiske menneskeforståelsen, som etter hans fremstilling kan og vil gjenoppstå spontant). Goetz (*ibid.*) beskriver hvordan Platon definitivt oppfattet sjelen som noe som eksisterer uavhengig av kroppen, og som kan inkarneres og reinkarneres:

The fact that Plato regarded the soul as a substance in its own right helps explain his belief that it existed before birth and, after its life in this world, might be reincarnated in other human or even non-human bodies. Plato believed that the nature of the soul is akin to that of the Forms, or Ideas, which

he viewed as eternal, changeless, and invisible abstract objects of thought. Plato thought that the pleasures of the body – food, drink and sex – seduce the soul away from its proper function of contemplating the Forms. Hence he believed that embodiment is problematic.

Man vil kunne tolke et bibelsted som Filipperne 1:22ff i en lignende ramme, skjønt hensikten med å legge av seg legemet for Paulus ikke er å bli fri til å kontemplere de platoniske «formene», men å «være sammen med Kristus» (vers 23). Apostelen dras mellom hensynet til menigheten, som helst trenger at han «blir i kjødet» (vers 24), og sin egen lengsel etter å legge av seg «kjødet» og være hos Kristus. Imidlertid blir ikke ordet *psykhē* brukt i denne sammenhengen, og selv her kan man spørre om ikke meningen er at skribenten håper å bli forent med Kristus gjennom en fremtidig *oppstandelse*, ikke at noe åndelig selv skal forlate kroppen og bli forent med Kristus umiddelbart etter døden. Den paulinske oppstandelsestroen som beskrives i 1. Tessalonker 4:16ff forutsetter et eskatologisk scenario der de som «sover» i døden (vers 16) skal bli oppreist og gjenforent med de levende kristne som overlevde helt til Herrens gjenkomst (*parousiai*). Dermed vil alle troende som noen gang har levd, være i live samtidig *på jorden*, og så blir de i samlet flokk rykket opp til himmelen for å «alltid være sammen med Herren» (vers 17). Det virker her forutsatt at de døde ikke har noen bevisst eksistens mellom død og oppstandelse; jf. søvnmetaforen i vers 16. Noen «sjel» som overlever døden kommer aldri inn i bildet; det «sjelelige» (*psykhikos*) legemet er nettopp det som går til grunne ved døden, mens det senere «blir oppreist et åndelig legeme» (1 Korinter 15:44). Om Paulus med det siste ser for seg det vi ville kalle et *immaterielt* legeme, er ikke nødvendigvis sikkert; uansett blir «åndslegemet» til først ved oppstandelsen og virker ikke tenkt som noen rest av det avdøde mennesket som var til stede inne i vedkommendes kropp allerede før døden. «Embodiment» er dermed ikke problematisk i paulinsk tankegang, men tvert imot en forutsetning for oppstandelsen – skjønt oppstandelseslegemet i en eller annen forstand vil være «åndelig» heller enn «sjelelig», og dermed dramatisk overlegent «dette dødens legeme» som mennesket i sin nåværende tilværelse må dras med (Romerne 7:24).

Et førkristent teologisk verk som har hatt betydning for kristen tenking om «sjelen», er Aristoteles' *Peri Psykhēs* (Περὶ Ψυχῆς), bedre kjent under sin latinske tittel *De anima*. Aristoteles' skriver rundt år 475 fvt., og hans tanker om *psykhē* skiller seg fra Platons ved at han ikke later til å tenke at sjelen har noen uavhengig eksistens eller «substans». I aristotelisk tenking er den snarere å forstå som et mer akstrakt *livsprinsipp*; Charles Collier (1855) oversatte således *Peri Psykhēs* til engelsk under tittelen *Of the Vital Principle*. Innen rammene av denne grunnleggende forståelsen opererte Aristoteles med et nøye gradert sjelebegrep, med forskjellige «nivåer» av sjel i forskjellige

livsformer. Goetz (*ibid.*) skriver:

While Aristotle shared Plato's belief that wherever there is life there is soul, he maintained that there are different kinds of souls. The lowest kind of soul is the nutritive, which is responsible for nourishment, growth, and decay [...] One level up from the nutritive soul is the sensitive soul, which explains perception in the form of touch, sight, smell, taste, and hearing. The sensitive soul explains the difference between plants and animals. Though an animal has only one soul, it includes both nutritive and perceptive powers. A human being possesses a single, rational soul, which incorporates both the nutritive and the perceptive powers of the two other kinds of souls. Unlike Plato, Aristotle seems to have denied that the soul is an independent substance. Rather, the primary substance is the individual human being, such as Socrates. Hence Aristotle did not think of the soul as something that could antedate human embodiment or survive death, though there are some remarks in *De anima* that suggest the possibility of separating the intellect from its material body.

Uaktet det siste punktet kan Aristoteles' forståelse av sjelen som et liv eller livsprinsipp bedre forenes med betydningen av det hebraiske *nepeš*. Det står ikke bare for livet eller personen (som når Lot i 1. Mosebok 19:19 blir ført ut av Sodoma og berømmer engelen som gjør seg slik umak for å berge hans *nepeš* levende ut fra ødeleggelsen), men er også assosiert med elementære drifter som matlyst: «Din *nepeš* ønsker å spise kjøtt ...» (5. Mosebok 12:20) Dette kan man sammenligne med Aristoteles' tanker om sjelen som tar næring til seg (*the nutritive soul*), skjønt filosofen kanskje tenkte mer på evnen til «stoffskifte» som en del av selve livsprosessen.

Aristoteles' tanke om den «rasjonelle sjelen» mennesket er i bestittelse av, er i alle tilfelle en språkbruk som skal dukke opp igjen i kirkelige bekjennelsesskrifter.

Inne i kirkens tid ble Platons og Aristoteles' tanker om sjelen ført videre av kristne filosofer som kirkefaderen Augustin (354-430) og Thomas Aquinas (1225-1274). Goetz (2016) skriver:

On the soul, the Christian tradition splits along Augustinian and Thomistic lines of thought, with Augustine following the Platonic tradition and Aquinas the Aristotelian. Augustine affirmed that «I myself am my soul» [...] and that the soul is thus a substance in its own right [...] and is capable of surviving death. [...] Like Plato and Aristotle, Augustine continued to maintain that the soul is the principle of life and give life to its body. Aquinas, too, maintained that the soul is the principle of life. Following Aristotle, he held that the human being possesses a rational soul that incorporates rational, sensitive, and nutritive powers [...] But because Thomas was a Christian and believed in life after death, he had to explain how a soul could survive death. His solution was to say that the

soul can subsist, even though it is not a substance. Strictly speaking, the soul is not a person, even though it can think and exercise its will when disembodied [...] [E]ven without a body the soul can feel joy and sadness from intellectual desire.

Det har her vært en bemerkelsesverdig utvikling. Mens Augustin står i den platoniske tradisjonen og derfor kunne forventes å oppfatte «sjelen» som noe som overlever døden, er det ikke opplagt at Thomas Aquinas skulle dele denne oppfatningen når han isteden plasserer seg i den aristoteliske tradisjonen der det er langt mindre opplagt at sjelen er udødelig. Imidlertid ser Aquinas seg nødt til å skape et sekundært rasjonale for en udødelig sjel «because Thomas was a Christian and believed in life after death». Dette indikerer hvordan læren om sjelens udødelighet for Aquinas er blitt en selvfølgelig del av kristendommen, og en forestilling han ser seg nødt til å føye til den aristoteliske tradisjonen selv om det er lite grunnlag for den i Aristoteles' egen *De anima*.

Per Kværne og Kari Vogt (2002:339) tilkjenner også Aquinas en viktig rolle i utviklingen av teologien om sjelen:

Kristendommens lære om sjelen ble først utformet på en konsekvent måte i middelalderen, særlig av Thomas Aquinas (1225-74). Han følger Aristoteles' definisjon av sjelen som legemets «form». Den individuelle sjel blir skapt av Gud. Den er udødelig, men ikke pre-eksistent, slik enkelte tidlige kristne teologer lærte. Ved døden skilles formen fra materien, sjelen fra legemet, og legemet går i oppløsning, mens sjelen eksisterer videre. Ved de dødes oppstandelse skal imidlertid sjelen på nytt forenes med legemet. Denne læren innebærer en todeling mellom legeme og sjel, og moderne kristen teologi legger mer vekt på den gammeltestamentlige antropologi som ser mennesket som en helhet, hvor sjelen er setet for selvet.

2.2. Kirkelige bekjennelser

En gjennomgang av Den Norske kirkes bekjennesskrifter (som f.eks. som samlet og oversatt i Brunvoll 1972) avslører at det helt fra oldkirken til og med protestantisk tid ikke har vært formulert noen uttrykkelig «sjelelære» som en del av trosbekjennelsen. Dette står i bemerkelsesverdig kontrast til pertentligheten de samme skriftene kan oppvise i kristologiske spørsmål, for å utdefinere alle tenkelige heterodokse grupperinger.

Sjelebegrepet kan faktisk bli brukt til å illustrere kristologiske poenger. Et eksempel på dette forekommer i den *athanasiske* trosbekjennelsen (navngitt etter 300-tallets kirkefader Athanasius, men Brunvoll 1972:26 fremholder at bekjennelsen ikke er belagt lenger tilbake enn ca. år 600). I den athanasiske trosbekjennelse heter det at Jesus er «fulkommen Gud, fullkomment menneske,

bestående av fornuftig sjel og menneskelig kjød ... For likesom den fornuftige sjel og kjødet er ett menneske, således er Gud og menneske én Kristus» (Brunvoll 1972:30-31)

Formuleringen «fornuftig sjel» (latin: *anima rationalis*) virker lånt fra Aristoteles' *De anima*, der fornuftssjelen skal være det livsprinsippet som mennesket – alene blant jordiske livsformer – innehar. Den athanasiske bekjennelsen behandler dette som et «kjent faktum» og bruker enheten mellom fornuftssjelen og «kjødet» (menneskets fysiske natur) til å illustrere hvordan Gud og menneske går opp i hverandre i Kristus uten at noen av delene dermed blir redusert: Jesus skal være «fullkommen Gud, fullkomment menneske».

Hvis man tar for seg de spesifikt *lutherske* bekjennelsesskriftene antatt av Den norske kirke, kan man finne spredte forekomster av ordet «sjel», men stadig uten noe forsøk på å definere hva sjelen egentlig skal være. Dette kan tas som en indikasjon på at sjelebegrepet anses som noe gitt og ukontroversielt.

Til trosartikkelen «Jeg tror på Gud Fader, den allmektige himmelen og jordens skaper» har Luthers lille katekisme denne kommentaren: «Jeg tror at Gud har skapt meg og alle skapninger. Han har gitt meg legeme og sjel, forstand og alle sanser.» (Brunvoll 1972:119). I Luthers *Hvorledes en husfar skal lære husfolket sitt å be om velsigning morgen og kveld*, heter det på lignende vis i en foreslått bønn: «Jeg legger meg, mitt legeme, min sjel og alt i dine hender» (Brunvoll 1972:143).

Formuleringer som «legeme og sjel», eller «mitt legeme» nevnt ved siden av «min sjel» når taleren skal beskrive alt han er, kunne potensielt tas som tegn på en dualistisk forståelse av menneskenaturen. Alternativt kan formuleringen «legeme og sjel» simpelthen være importert fra bibeltekster (Matteus 10:28) uten noen dyp refleksjon over hva uttrykket egentlig skal bety.

Konkordieboken fra 1580 er det historiske standardverket om luthersk lære. En gjennomgang viser at ordet «sjel» forekommer ca. 140 ganger, men nok en gang uten at begrepet egentlig blir definert; det er simpelthen spredte henvisninger til sjelens frelse, sjelens møye o.l. Som del av *Konkordieboken* nevner *Apologi for den augsburske trosbekjennelse* forskjellige katolske doktriner som de lutherske kirkene *ikke* godtar; her nevnes tanken om at «sjelene blir løst fra skjærsilden ved avlat, gjennom nøklemakten» (Mæland 1985:143). Her er det dermed en henvisning til tanken om «sjelen» som noe som fortsatt eksisterer etter døden, men konteksten er altså katolsk tankegods som lutheranismen *avviser*.

Konkordieboken omtaler også Marias rolle i katolsk tenking: «Om vi nå antar at den velsignede Maria ber for kirken, betyr det at hun mottar sjeler i døden, at hun levendegjør?» (Mæland 1985:186) Teksten fortsetter med å problematisere dette (hva er igjen for Jesus å gjøre, dersom dette er Marias rolle?), men det er ingen tilsvarende problematisering av tanken om at

«sjelen» overlever døden, hvis dette er tekstens intensjon. Kontroversen synes mer å handle om *hvem* som rettelig «mottar sjeler i døden», Jesus eller Maria.

Konkordieboken omtaler også messen og fremholder at selve seremonien «er ikke noen takksigelse ved utført gjerning (*ex opere operato*) som kan tilsies andre, slik at det fortjener syndenes forlatelse for dem osv, og for å befri de dødes sjeler» (Mæhland 1985:214). Tanken om «de dødes sjeler» er til stede, men nok en gang er hele konteksten «negativ»: det dreier seg stadig om katolsk trospraksis som teksten egentlig tar avstand fra. Her er poenget at utførte messer skal ha mindre makt enn katolikkene antar, men mener teksten også å ta avstand fra konseptet om «de dødes sjeler» som noe som fremdeles eksisterer etter døden? Dette virker mindre sikkert.

Luthers egne *schmalkaldiske artikler* omtaler hvordan onde ånder skal ha «drevet kjeltringstrekene sine og har opptrådt som (avdødes) menneskesjeler» (Mæhland 1985:241). Klassisk luthersk tenking vil avvise at syn av «spøkelses» reelt kan være de dødes ånder som viser seg; det må snarere være demoner som *utgir seg* for å være de døde. Slik tolket Luther selv den bibelske historien om hvordan kong Saul fikk manet fram ånden til den døde profeten Samuel (1. Samuelsbok, kapittel 28): Marginalia i Lutherbibelen fra 1534 fastslår at denne angivelige «Samuel» i realiteten var et «djevleskrømt» (*Teufelsgespent*), skjønt selve bibelteksten ikke sier noe slikt og omtaler den fremmanede skikkelsen som Samuel (vers 12, 14, 15, 16, 20).

Man kan likevel spørre om Luther vil avvise tanken om at de dødes sjeler *eksisterer* etter døden, eller bare argumenterer for at de ikke *kan* eller *vil* vise seg for de levende. I århundret etter Luther disputerte Jens Hansen Odense ved København Universitet for det syn at «spøkelses» må være djevlelske blendverk fordi de saliges sjeler ikke har noen grunn til å besøke jorden, mens de som er i helvete, ikke blir tillatt å gjøre det (*Filosofiske Disputaats om Spøgelses*, 1673). For Odense er det likevel klart at de dødes sjeler *eksisterer* og er *ved bevissthet* etter døden, siden de opplever salighet eller fortapelse. Sjelene kan bare ikke *vise seg* for de levende. Dette virker som ukontroversiell «luthersk» doktrine på Odenses tid.

Av selve Konkordieboken ser man hvordan tidlige lutherske tenkere kunne streve med spørsmålet om forholdet mellom legeme, sjel, ånd og guddommelighet også i Jesu tilfelle. Etter troen hadde Jesus hadde fart ned til dødsriket og beseiret dødens makt, men teologene kastet inn håndkleet når det gjaldt Jesu nøyaktige natur ved denne anledningen (Mæhland 1985:413):

Det dreier seg om når og på hvilken måte Kristus ifølge vår enfoldige kristne tro fór ned til dødsriket; om det skjedde før eller etter hans død. Og skjedde det bare med sjelen, eller bare med den guddommelige natur, eller både med legeme og sjel, åndelig og legemlig? [...] [D]enne artikkel

[kan] ikke gripes med sansene eller med fornuften, men bare gripes med troen. Derfor er det vår enstemmige mening at dette ikke skal disputeres, men bare tros og læres på enfoldig vis, slik salige Dr. Luther på en helt igjennom kristelig måte forklarte artikkelen i sin preken i Torgau i året 1533.

Underforstått er i alle fall *noen* av disse teologene åpne for at Jesus «bare med sjelen» kunne stige ned i dødsriket og utrette store ting der, men hele spørsmålet om Jesu nedstiging til dødsriket er så uavklart at disse tidlige lutherske tenkerne enstemmig beslutter å legge lokk på all videre diskusjon om emnet.

Om den *moderne* protestantismens sjeleoppfatning heter det i *New Catholic Encyclopedia* (oppslag «Soul», bind 13, s. 463):

The theologians of Protestantism are divided in their concept of man and his soul. Some defend traditional anthropological dichotomy and understand man as body and soul, which is spiritual and immortal [...] The growing tendency is toward the Biblical and Hebrew understanding of man, who according to many “is flesh-animated-by-soul, the whole conceived as a psycho-physical unity” (J. A. T. Robinson, 14), whose body is an outer aspect and whose soul as a vital principle is an inner aspect. Death involves the whole man, because the spirituality and immortality of the human soul as an alien intrusion from the Greek philosophy is contrary to the witness of the Bible, which knows only the resurrection of the dead and the immortality of the whole man who is resurrected in Christ. A tendency to reinterpret the meaning of the soul in a similar sense is noticeable also among Catholics.

I den grad noen oppsummering er mulig, må den lyde slik: De klassiske bekjennelsene bruker rett som det er ordet «sjel», men sjelens natur blir ikke definert og behandles nærmest som ukontroversiell allmennkunnskap. Noen lutherske tenkere ser for seg en sjel som fortsetter å eksistere etter døden, men nyere luthersk og katolsk tenking kan behandle dette som «an alien intrusion from the Greek philosophy» heller enn en bibelsk lære (så *New Catholic Encyclopedia*). I folkelig religiøsitet vil det nok fortsatt være rom for tanken om «sjelen» som det identitetsbærende i mennesket, den indre «ånden» som opplever frelse eller fortapelse umiddelbart etter døden.

Morten K. Beckmann (2017) har i sin doktoravhandling *Bibelselskapets kristologi : Ideologi og oversettelse* påvist hvordan Bibelselskapet i sin oversettelse av kristologisk pregnante tekster definitivt tar i betraktning tradisjonelle kirkelige bekjennelser. I en tekst som Ordspråkene 8:22, der én tradisjonell tolkning går på at det er den preeksistende Kristus som taler, blir det derfor et «problem» at taleren tilsynelatende omtaler seg selv som *frembrakt* eller *skapt* av Jahve – fordi

offisiell kirkelig lære siden 300-tallet har vært at Jesus skal være *uskapt*. Beckmann (2017:152-220) demonstrerer hvor mange runder Bibelselskapet har gått med seg selv når det gjelder hvilken norsk ordlyd dette verset skal ha, og hele problematikken er åpenbart teologisk snarere enn filologisk betinget. Det var «en bestemt kristologisk interesse» (Beckmann 2017:219) som til slutt ble avgjørende.

I dette tilfellet måtte Bibelselskapet forholde seg til konkrete kirkelige bekjennelser som spesifiserer at Jesus skal være «ikke skapt» (så Den nikenske trosbekjennelse). Av gjennomgangen over fremgår det at Bibelselskapet ikke vil ha noen like klar «rettesnor» eller «føring» når det gjelder sjelebegrepet. Sammenlignet med den overordentlig veldefinerte ortodoksien i kristologiske spørsmål er «sjelen» et ullent begrep som rett som det er *nevnes* i bekjennesskriftene, men som i stor grad behandles som en kjent størrelse uten behov for definisjon. I senere luthersk tenking, som egentlig i hele kirkens tradisjon, er det rom for variasjon: Er «sjelen» en slags udødelig indre ånd, eller bare et mer abstrakt livsprinsipp?

Den noe uavklarte teologien innebærer at Bibelselskapet i sine oversettelser av *psykhē* har mer «spillerom» enn i kristologiske spørsmål, men deres oversettelser kan likevel utløse kontroverser. Beckmann (2017:218) kommer inn på hvordan Thoralf Gilbrant kritiserte Bibelselskapets oversettelse av Ordspråkene 8:22 i 1978-bibelen, og Gilbrant (1994:285-291) hadde i sin samme bok også et oppgjør med samme bibelutgaves behandling av ordene *nepeš* og *psykhē*. I stor grad gjengav han argumenter som allerede var blitt brukt av Wisløff (1979).

Denne oppgaven vil utforske om det lar seg finne noen teologiske tendenser i Bibelselskapets oversettelser av *psykhē*.

3. Hypoteser

Den følgende gjennomgangen av alle forekomster av *psykhē* i Det nye testamente vil undersøke om det er mulig å bekrefte følgende hypoteser:

1. Skjønt ordet «sjel» på norsk forekommer i enkelte dagligdagse uttrykk i betydningen «person» («det var ikke en sjel der»), har ordet omfattende religiøse konnotasjoner. Mange vil føle at ordet i sin «egentlige» betydning har metafysiske, religiøse og generelt høytravende assosiasjoner. Derfor kan man tenke seg at oversetterne i stor grad vil reservere ordet «sjel» for sammenhenger der *psykhē* i det minste potensielt kan tolkes som å ha en høyere «religiøs» mening. På den annen side vil oversetterne neppe bruke ordet «sjel» der hvor *psykhē* forekommer i mundane og generelt «ikke-religiøse» kontekster.
2. Det er tradisjon for å oppfatte «sjelen» som *frelsesobjektet*, det i mennesket som skal frelles eller eventuelt risikerer å lide fortapelse. I sammenhenger der det er tale om frelse av *psykhē*, eller hvordan *psykhē* må voktes og bevares fra innflytelser som kan lede til fortapelse, kunne man forvente at oversetterne gjerne tar i bruk ordet «sjel».
3. Hvis oversetterne er tilbøyelige til å mene at «sjelen» er noe som overlever døden, ville de i stor grad unngå å bruke ordet «sjel» i sammenhenger der *psykhē* i grunnteksten fremstilles som dødelig eller forgjengelig, eller der det heter at *psykhē* faktisk har dødd.
4. I sammenhenger der *psykhē* kan se ut til å eksistere etter døden, kunne man omvendt forvente at oversetterne benytter anledningen til å oversette ordet med nettopp «sjel», siden dette er den gruppen av skriftsteder som kunne tas til inntekt for den hyppige *norske* forståelsen av sjelebegrepet.
5. Siden «sjelen» og adjektivet «sjelelig» på norsk i stor grad har å gjøre med *mentale* fenomener, kunne man vente at oversetterne i stor grad bruker gjengivelsen «sjel» der hvor *psykhē* kan settes i forbindelse med den norske forståelsen av «sjelelivet» som ens indre verden av tanker og følelser. Siden ordet også har religiøse konnotasjoner, ville dette særlig gjelde der hvor *psykhē* nevnes i forbindelse med høyverdig «åndelig» refleksjon, glede eller lidelse.

Å sortere grunntekstens forekomster av *psykhē* i «kategorier» ut fra disse hypotesene, for så å utforske hvordan ordet er oversatt, kan nødvendigvis ikke bli noen øvelse i eksakt statistikk. Nøyaktig hva ordets tiltenkte mening i en viss kontekst skal være, må ofte bli en subjektiv vurdering, og de forskjellige meningene og anvendelsene er uansett delvis overlappende. En gjennomgang vil likevel kunne peke mot visse tendenser.

Punkt 3 og 4 over er den gruppen med skriftsteder som mest objektivt lar seg identifisere, og også den mest interessante i spørsmålet om hvorvidt oversetterne oppfatter «sjelen» (i ordets høyere religiøse betydning) som noe transcendent og udødelig. Hvis dette er tilfelle, kunne man vente at oversetterne i stor grad griper sjansen til å bruke oversettelsen «sjel» i gruppe 4 (*psykhē* eksisterer tilsynelatende etter døden), mens ordet «sjel» i stor grad ville anses uegnet som gjengivelse av *psykhē* i gruppe 3 (der sammenhengen viser at det er snakk om noe dødelig og forgjengelig).

Det følgende avsnittet går gjennom alle forekomster av *psykhē* i Det nye testamentes tekst og gjengir grunnteksten og oversettelsene i Bibelselskapets norske oversettelser av 1930, 1978 og 2011 (NO30, NO78 og NO11). Som et grunnlag for videre analyse senere i oppgaven blir hver forekomst tentativt kategorisert på semantisk grunnlag, ideelt sett bare ut fra den nytestamentlige sammenhengen og uten referanse til tolkningen i de norske oversettelsene. Noen kategoriseringer må bli vilkårlige, og der dette særlig er tilfelle, skal det her anvendes en restkategori av «Spesialtilfeller» i tillegg til kategorier tilsvarende hypotesene listet opp over:

1) Mundan *psykhē* – ordet forekommer i en kontekst som ikke åpenbart har noen dypere «religiøs» betydning, som når ordet bare later til å bety «individ, person».

2) *Psykhē* som «frelsesobjekt», det elementet i mennesket som kanskje kan nå fram til frelse, eller som risikerer å gå glipp av frelsen.

3) Dødelig *psykhē* – «sjelen» forstått som noe forgjengelig, den mest utfordrende kategorien hvis man tenker på «sjelen» som noe udødelig.

4) Potensielt transcendent *psykhē* – skriftsteder som kan tolkes dit hen at *psykhē* betegner noe som fremdeles eksisterer etter døden, som da omvendt blir den mest «velkomne» kategorien av vers dersom oversetterne tenker på sjelen som udødelig.

5) Emosjonell/mental *psykhē* – «sjelen» i norsk betydning, om det i mennesket som opplever følelser (særlig de mer «edle» og dype sådanne), og som også er sinnets indre perspektiv på tanker og refleksjoner av mindre emosjonell art.

Hver forekomst av *psykhē* følges av en kort preliminær kommentar, delvis for å problematisere kategoriseringen der hvor flere muligheter virker like plausible. I tillegg til de fem gruppene over skal den semantiske sorteringen også inkludere en restkategori av «spesialtilfeller».

4. De 102 forekomstene av *psykhē* i Det nye testamente som gjengitt i Bibelselskapets oversettelser av 1930, 1978 og 2011, kategorisert og kort kommentert

Det følgende avsnittet går gjennom alle forekomster av *psykhē* i Det nye testaments tekst og gjengir grunnteksten og oversettelsene i NO30, NO78 og NO11. Som et grunnlag for videre analyse senere i oppgaven blir hver forekomst tentativt kategorisert på semantisk grunnlag, ideelt sett bare ut fra den nytestamentlige sammenhengen og uten referanse til tolkningen i de norske oversettelsene. Noen kategoriseringer må bli vilkårlige, og der dette særlig er tilfelle, skal det her anvendes en restkategori av «Spesialtilfeller». Hver forekomst av *psykhē* følges av en kort preliminær kommentar, delvis for å problematisere kategoriseringen der hvor flere muligheter virker like plausible.

#1: Matteus 2:20

Gresk: τεθνήκασιν γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν **ψυχὴν** τοῦ παιδίου.

NO30: for de er døde som stod barnet etter **livet**.

NO78: For de som stod barnet etter **livet**, er døde.

NO11: For de som ville ta **livet** av barnet, er døde.

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Den første forekomsten av *psykhē* i Det nye testamente viser hvor vanskelig det ville være å konsekvent bruke den teoretiske «bokstavelige» oversettelsen «sjel». Uttrykket å 'søke noens *psykhē*' betyr å stå vedkommende etter *livet*. Idiomet forekommer også i Romerne 11:3 (#65 under), der som et gammeltestamentlig sitat.

#2: Matteus 6:25:

Gresk: Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ **ψυχῇ** ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίητε

NO30: Derfor sier jeg eder: Vær ikke bekymret for eders **liv**, hvad I skal ete og hvad I skal drikke

NO78: Vær ikke bekymret for mat og drikke som dere må ha for å **leve**

NO11: Vær ikke bekymret for **livet**, hva dere skal spise, eller hva dere skal drikke

Kategorisering: Mundan psykḗ.

Kommentar: Kategoriseringen (og oversettelsene) forutsetter at *psykhē* her har en triviell og dennesidig betydning, uten «åndelige» implikasjoner. Merk at i I NO78 er ordlyden så omskrevet at det ikke lenger lar seg identifisere noen konkret «oversettelse» av *psykhē*, men ordet assosieres med det «som dere må ha for å leve».

#3: Matteus 6:25

Gresk: Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστιν τῆς τροφῆς ... ;

NO30: Er ikke **livet** mere enn maten ... ?

NO78: Er ikke **livet** mer enn maten ... ?

NO11: Er ikke **livet** mer enn maten ... ?

Kategorisering: Mundan psykḗ.

Kommentar: Dette bygger videre på tanken tidligere i verset (#2 over) og må derfor få samme kategorisering.

#4, 5: Matteus 10:28

Gresk: Καὶ μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν
μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα
ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.

NO30: Og frykt ikke for dem som slår legemet ihjel, men ikke kan slå **sjelen** ihjel; men frykt heller for ham som kan ødelegge både **sjel** og legeme i helvede!

NO78: Vær ikke redde for dem som dreper legemet, men ikke kan drepe **sjelen**. Frykt heller ham som kan ødelegge både **sjel** og legeme i helvete.

NO11: Vær ikke redde for dem som dreper kroppen, men ikke kan drepe **sjelen**. Frykt heller ham som kan ødelegge både **sjel** og kropp i helvete.

Kategorisering: Potensielt transcendent psykḗ.

Kommentar: Dette er det første av de få stedene i Det nye testamente der *psykhē* kan tolkes som å betegne noe i mennesket som overlever døden. Likevel er *psykhē* her ikke nødvendigvis forutsatt å være uutslettelig; den kan bli «ødelagt» i «helvete» (Gehenna), parallelt med kroppen.

#6, 7: Matteus 10:39

Gresk: Ὁ εὐρῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ εὐρήσει αὐτήν.

NO30: Den som finner sitt **liv**, skal miste det, og den som mister sitt **liv** for min skyld, skal finne det.

NO78: Den som finner sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister sitt **liv** for min skyld, skal finne det!

NO11: Den som finner sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister sitt **liv** for min skyld, skal finne det.

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Kunne alternativt ha vært kategorisert som «dødelig *psykhē*» hvis det å 'miste livet' tolkes slik en norsktalende normalt vil forstå frasen: å dø.

#8: Matteus 11:29

Gresk: καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.

NO30: så skal I finne hvile for eders **sjeler**

NO78: dere skal finne hvile for deres **sjeler**

NO11: så skal dere finne hvile for deres **sjel**

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Kunne eventuelt kategoriseres som «frelsesobjekt». – Merk at NO11 bruker *kursiv* for å markere nytestamentlige sitater fra den hebraiske bibelen, i dette tilfellet fra Jeremia 6:16.

#9: Matteus 12:18

Gresk: Ἴδού, ὁ παῖς μου ὃν ἠρέτισα· ὁ ἀγαπητός μου εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου

NO30: Se, min tjener, som jeg har utvalgt, min elskede, som min **sjel** har velbehag i

NO78: Se, min tjener, som jeg har utvalgt, han som jeg elsker og har behag i.

NO11: Se min tjener som jeg har utvalgt, den elskede, i ham har **jeg** min glede.

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO78. Sitatet (markert med kursiv i NO11) er fra Jesaia 42:1.

#10, 11, 12, 13: Matteus 16:25-26

Gresk: Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ σῶσαι ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ ἔνεκεν ἔμοῦ εὐρήσει αὐτήν· τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος εἶναι τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ **ψυχὴν** αὐτοῦ ζημιωθῆ; Ἡ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς **ψυχῆς** αὐτοῦ;

NO30: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det; men den som mister sitt **liv** for min skyld, skal finne det. 26 For hvad gagnar det et menneske om han vinner den hele verden, men tar skade på sin **sjel**? eller hvad vil et menneske gi til vederlag for sin **sjel**?

NO78: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister sitt **liv** for min skyld, han skal finne det. Hva gagnar det et menneske om det vinner hele verden, men taper sin **sjel**? Eller hva skal et menneske gi som vederlag for sin **sjel**?

NO11: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister sitt **liv** for min skyld, skal finne det. Hva vil det gagne et menneske om det vinner hele verden, men taper sin **sjel**? Eller hva skal et menneske gi som vederlag for sin **sjel**?

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Det er verdt å legge merke til vekslingen mellom «liv» og «sjel» som oversettelse av *psykhē*, og den identiske distribusjonen av disse oversettelsene gjennom NO30, NO78 og NO11.

#14: Matteus 20:28

Gresk: ὥσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

NO30: likesom Menneskesønnen ikke er kommet for å la sig tjene, men for selv å tjene og gi sitt **liv** til en løsepenge for mange

NO78: Slik er heller ikke Menneskesønnen kommet for å la seg tjene, men for selv å tjene og gi sitt **liv** som løsepenge for mange.

NO11: Slik er heller ikke Menneskesønnen kommet for å la seg tjene, men for selv å tjene og gi sitt **liv** som løsepenge for mange.

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Å 'gi sin *psykhē*' blir av alle de tre oversettelsene behandlet som ekvivalent til å gi sitt liv. Denne språkbruken forekommer en rekke ganger i forbindelse med Jesu offer (Markus 10:45, Johannes 10:17, 15:13).

#15: Matteus 22:37

Gresk: Ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου.

NO30: Du skal elske Herren din Gud av alt ditt hjerte og av all din **sjel** og av all din hu.

NO78: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din **sjel** og av all din forstand.

NO11: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din **sjel** og av all din forstand.

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: NO11 markerer med kursiv at dette er et sitat fra 5. Mosebok 6:5. Parallellteksten i Markus 12:30 (#23 under) utvider listen et avsluttende «av all din kraft».

#16: Matteus 26:38

Gresk: Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου

NO30: Min **sjel** er bedrøvet inntil døden

NO78: Min **sjel** er tynget til døden av sorg.

NO11: Min **sjel** er tynget til døden av sorg.

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Sitatet eller allusjonen (markert med kursiv i NO11) viser til forskjellige vers i Salmene: 42:12, 43:5, 6:4. Parallelltekst i Markus 14:34 (#24 under).

#17: Markus 3:4

Gresk: Ἔξεστιν τοῖς σάββασις ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι, **Ψυχὴν** σῶσαι, ἢ ἀποκτεῖναι;

NO30: Er det tillatt på sabbaten å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge **liv** eller å slå ihjel?

NO78: Hva er tillatt på sabbaten? Å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge **liv** eller å ta **liv**?

NO11: Hva er tillatt på sabbaten? Å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge **liv** eller å ta **liv**?

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Merk «dobbel» eller gjentatt oversettelse av grunntekstens ene forekomst av *psykhēn* i NO78 og NO11. Tilsvarende i parallellteksten i Lukas 6:9 (#27 under).

#18, 19, 20, 21: Markus 8:35-37

Gresk: Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ἑαυτοῦ **ψυχὴν** ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν. Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ; Ἥ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς **ψυχῆς** αὐτοῦ;

NO30: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det; men den som mister sitt **liv** for min skyld og for evangeliets skyld, han skal berge det. For hvad gagner det et menneske om han vinner den hele verden og tar skade på sin **sjel**? For hvad kan vel et menneske gi til vederlag for sin **sjel**?

NO78: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister sitt **liv** for min skyld og for evangeliets skyld, skal miste det. Hva gagner det et menneske om det vinner hele verden, men taper sin **sjel**? Eller hva kan et menneske gi til vederlag for sin **sjel**?

NO11: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister sitt **liv** for min skyld og for evangeliets skyld, skal berge det. Hva gagner det et menneske om det vinner hele verden, men taper sin **sjel**? Og hva kan et menneske gi som vederlag for sin **sjel**?

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Se om parallelltekst i Matteus 16:25-26 (#10, 11, 12, 13 over).

#22: Markus 10:45

Gresk: Καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

NO30: for Menneskesønnen er heller ikke kommet for å la sig tjene, men for selv å tjene og gi sitt **liv** til en løsepenge for mange.

NO78: For Menneskesønnen er ikke kommet for å la seg tjene, men for selv å tjene og gi sitt **liv** som løsepenge for mange.

NO11: For heller ikke Menneskesønnen er kommet for å la seg tjene, men for selv å tjene og gi sitt **liv** som løsepenge for mange.

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Jf. parallelltekst i Matteus 20:28 (#14 over).

#23: Markus 12:30

Gresk: καὶ ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς **ψυχῆς** σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου.

NO30: og du skal elske Herren din Gud av alt ditt hjerte og av all din **sjel** og av all din hu og av all din makt?

NO78: og du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din **sjel** og av all din forstand og av all din kraft.

NO11: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din **sjel** og av hele ditt sinn og av all din kraft.

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: At listen ender med «kraft» (som ikke like enkelt som «hjerte» og «sinn» kan sies å handle om noe tydelig mentalt), kan potensielt problematisere den forståelsen at listen bare er ment å omfatte mentale fenomener. Etter en annen tolkning kunne «hele din sjel» være «hele din person», inkludert det kroppslige.

#24: Markus 14:34

Gresk: Περίλυπός ἐστιν ἡ **ψυχή** μου ἕως θανάτου

NO30: Min **sjel** er bedrøvet inntil døden

NO78: Min **sjel** er tynget til døden av sorg

NO11: Min **sjel** er tynget til døden av sorg.

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Parallelltekst til Matteus 26:38 (#16 over). Se også Johannes 12:27 (#45 under).

#25: Lukas 1:46

Gresk: Μεγαλύνει ἡ **ψυχή** μου τὸν κύριον,

NO30: Min **sjel** ophøier Herren

NO78: Min **sjel** opphøyer Herren

NO11: Min **sjel** opphøyer Herren

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Kategoriseringen kan problematiseres. En norsk leser vil trolig ta uttrykket som at

Maria opphøyer (priser) Herren fra dypet av sitt sinn, motivert av dype religiøse følelser. En mindre innskrenkende tolkning kunne vært at Maria opphøyer Herren med hele sin «person». I hebraisk poesi er «min sjel» ofte det opplevende subjektet og er ikke nødvendigvis adskilt fra menneskets fysiske komponent, som når salmisten sier til Gud ikke bare at «[m]in sjel tørster etter deg», men umiddelbart etterpå også at «min kropp lengter etter deg» (Salme 63:2, NO11).

#26: Lukas 2:35

Gresk: καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία

NO30: men også din **sjel** skal et sverd gjennomstinge

NO78: gjennom din **sjel** skal det gå et sverd

NO11: gjennom din egen **sjel** skal det gå et sverd

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Simon forutsier her Marias skjebne. Bibelteksten gir ingen uttrykkelig forklaring på hvordan dette skal tenkes oppfylt, men etter vanlig forståelse er det snakk om de mentale lidelser hun vil undergå i forbindelse med sin kontroversielle sønns karriere. «The sword of division will also cause pain for Mary and her family (see [Luke] 8.19-21, 11.27-28, 12.51-53).» (*HarperCollins Study Bible*, 1993:1960)

#27: Lukas 6:9

Gresk: Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τί, Ἐξεστὶν τοῖς σάββασι, ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀποκτεῖναι;

NO30: Jeg spør eder om det er tillatt på sabbaten å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge **liv** eller å spille det?

NO78: Nå spør jeg dere [...] hva er tillatt på sabbaten? Å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge **liv** eller å ødelegge **liv**?

NO11: Nå spør jeg dere [...] hva er tillatt på sabbaten? Å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge **liv** eller å ødelegge **liv**?

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Merk at NO78 og NO11 har dobbel eller gjentatt oversettelse av én forekomst av *psykhēn* i den greske teksten. Tilsvarende i parallellteksten i Markus 3:4 (#17 over).

#28, 29: Lukas 9:24

Gresk: "Ὅς γὰρ ἐὰν θέλῃ τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐτήν.

NO30: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det, men den som mister sitt **liv** for min skyld, han skal berge det.

NO78: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister sitt **liv** for min skyld, han skal berge det

NO11: For den som vil berge sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister sitt **liv** for min skyld, skal berge det.

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Se om parallellteksten i Matteus 10:39 (#6, 9 over).

#30: Lukas 10:27

Gresk: Ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς **ψυχῆς** σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου

NO30: Du skal elske Herren din Gud av alt ditt hjerte og av all din **sjel** og av all din makt og av all din hu

NO78: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din **sjel** og av all din kraft og av all din forstand

NO11: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din **sjel** og av all din kraft og av all din forstand

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Se imidlertid kommentar til parallellteksten i Markus 12:30 (#23 over).

#31, 32: Lukas 12:19

Gresk: Καὶ ἐρῶ τῇ **ψυχῇ** μου, **Ψυχή**, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου.

NO30: og så vil jeg si til min **sjel**: **Sjel!** du har meget godt liggende for mange år; slå dig til ro, et, drikk, vær glad!

NO78: Så vil jeg si til meg **selv**: Nå har du mye godt liggende for mange år. Slå deg til ro, spis, drikk og vær glad.

NO11: Så skal jeg si til meg **selv**: Nå har du mye godt liggende, nok for for mange år. Slå deg til ro, min **sjel**, spis, drikk og vær glad!

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Merk at andre forekomst av *psykhē* ikke er oversatt i NO78, men er flyttet en setning fram i NO11. Her er taleren den selvtilfredse bonden fra Jesu lignelse. NO78 og NO11 forutsetter at *psykhē* i realiteten bare fungerer som refleksivpronomen når bonden snakker til seg «selv», men i NO11 gjør oversetterne seg flid for å få med andre forekomst av ordet, når bonden bruker *psykhē* i selv-tiltale.

#33: Lukas 12:20

Gresk: Εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ θεός, Ἄφρον, ταύτη τῆ νυκτὶ τὴν **ψυχὴν** σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ

NO30: Men Gud sa til ham: Du dåre! i denne natt kreves din **sjel** av dig

NO78: Men Gud sa til ham: Uforstandige menneske! I natt kreves ditt **liv** tilbake.

NO11: Men Gud sa til ham: 'Uforstandige menneske. I natt kreves din **sjel** tilbake. ...'

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Her kommer det an på oversetterens ordvalg hvor mye leseren vil legge i verset. Er det en transcendent «sjel» som skal bli krevd tilbake til et hinsidig rike, eller får bonden bare høre at livet hans vil ta slutt samme natt?

#34, 35: Lukas 12:22-23

Gresk: μὴ μεριμνᾶτε τῆ **ψυχῆ** ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώματι, τί ἐνδύσησθε. Ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστιν τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος.

NO30: Vær ikke bekymret for eders **liv**, hvad I skal ete, heller ikke for eders legeme, hvad I skal klæ eder med! **Livet** er mere enn maten, og legemet mere enn klærne.

NO78: Vær ikke bekymret for maten som dere må ha **for å leve**, eller for klærne som kroppen trenger. **Livet** er mer enn maten og kroppen mer enn klærne.

NO11: Vær ikke bekymret for **livet**, hva dere skal spise, eller for kroppen, hva dere skal kle dere med. **Livet** er mer enn maten og kroppen mer enn klærne.

Kategorisering: Mundan *psykhē*.

Kommentar: Det fremgår av parallellismen mellom *psykhē*/legeme og deres behov for henholdsvis mat og klær, at *psykhē* her gjelder ens dennesidige organisme.

#36: Lukas 14:26

Gresk: Εἴ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ **ψυχὴν**, οὐ δύναται μου μαθητῆς εἶναι.

NO30: Om nogen kommer til mig og ikke hater sin far og mor og hustru og barn og brødre og søstre, ja endog sitt eget **liv**, han kan ikke være min disippel.

NO78: Om noen kommer til meg, må han sette dette høyere enn far og mor, hustru og barn, brødre og søstre, ja, sitt eget **liv**. Ellers kan han ikke være min disippel.

NO11: Om noen kommer til meg og ikke setter dette høyere enn far og mor, kone og barn, brødre og søstre, ja, høyere enn sitt eget **liv**, kan han ikke være min disippel.

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Selv om Bibelselskapets versjoner konsekvent har valgt oversettelsen «liv» her, virker det umulig å fastslå om *psykhē* her skal ha denne abstrakte betydningen, eller om den tiltenkte meningen snarere er det mer konkrete «sin egen person»/«sitt eget selv»/«seg selv» (parallelt med de *konkrete* familiemedlemmene man likeledes må nedprioritere for å være Jesu disippel).

#37: Lukas 17:33

Gresk: Ὃς ἐὰν ζητήσῃ τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ σῶσαι ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολέσῃ αὐτήν ζωογονήσει αὐτήν.

NO30: Den som søker å frelse sitt **liv**, skal miste det, og den som mister det, skal berge det.

NO78: Den som vil vinne sitt **liv**, skal miste det, men den som mister det, skal bevare det.

NO11: Den som prøver å sikre sitt **liv**, skal miste det. Men den som mister det, skal vinne det.

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Ordvalget i de norske oversettelsene lar verset handle om ens abstrakte «liv»; en alternativ tolkning kunne være at *psykhē* her nærmer seg funksjon som refleksivpronomen: Den som prøver å frelse *seg selv* ...

#38: Lukas 21:19

Gresk: Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

NO30: Vær tålmodige, så skal I vinne eders **sjeler!**

NO78: Holder dere ut, skal dere nå fram til **livet**.

NO11: Hold ut, så skal dere vinne **livet!**

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Skulle man gå etter gjengivelsene i NO78 og NO11, kunne man alternativt se dette som en «mundan» bruk av *psykhas*. Imidlertid vil leseren trolig tolke «livet» som en frelsesmessig *summum bonum* her: det evige liv (selv om grunnteksten bruker et annet ord enn *psykhē* der frasen «evig liv» dukker opp, som i Johannes 3:16 og 12:25). Se #43, 44 under.

#39: Johannes 10:11

Gresk: ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.

NO30: den gode hyrde setter sitt **liv** til for fårene

NO78: Den gode hyrde gir sitt **liv** for sauene.

NO11: Den gode gjeteren gir **livet** sitt for sauene.

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Denne språkbruken i forbindelse med Jesu offer er særlig hyppig Johannes-evangeliet (sml. #40, 41, 48 under), men forekommer også hos synoptikerne (Matteus 20:28 med parallell i Markus 10:45).

#40: Johannes 10:15

Gresk: καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων.

NO30: jeg setter mitt **liv** til for fårene

NO78: Jeg gir mitt **liv** for sauene.

NO11: Jeg gir **livet** mitt for sauene.

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Jf. #39 over.

#41: Johannes 10:17

Gresk: Διὰ τοῦτο ὁ πατήρ με ἀγαπᾷ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν **ψυχὴν** μου

NO30: Derfor elsker Faderen mig, fordi jeg setter mitt **liv** til.

NO78: Faderen elsker meg fordi jeg gir mitt **liv**

NO11: Far elsker meg fordi jeg gir **livet** mitt

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Jf. #39 over.

#42: Johannes 10:24

Gresk: Ἔως πότε τὴν **ψυχὴν** ἡμῶν ἀΐρεις;

NO30: Hvor lenge vil du holde **oss** i uvisshet?

NO78: Hvor lenge vil du holde **oss** i uvisshet?

NO11: Hvor lenge vil du holde **oss** i uvisshet?

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Sammenhengen er at noen jøder spør Jesus hvor lenge han skal holde deres *psykhē* i spenning eller uvisshet om hvorvidt han er Messias eller ikke.

#43, 44: Johannes 12:25

Gresk: Ὁ φιλῶν τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν.

NO30: Den som elsker sitt **liv**, mister det, og den som hater sitt **liv** i denne verden, skal bevare det til evig liv.

NO78: Den som elsker sitt **liv**, skal miste det, og den som hater sitt **liv** i denne verden, skal berge det og få evig liv.

NO11: Den som elsker sitt **liv**, skal miste det. Men den som hater sitt **liv** i denne verden, skal berge det og få evig liv.

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Merk at siste forekomst av «liv» i de tre oversettelsene gjengir et annet gresk ord enn *psykhē*.

#45: Johannes 12:27

Gresk: Nūn ἡ ψυχὴ μου τετάρακται

NO30: Nu er min **sjel** forferdet

NO78: Nå er min **sjel** fylt av angst

NO11: Nå er min **sjel** fylt av angst

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Jevnfør Matteus 26:38 og Markus 14:34 (#16, 24 over).

#46: Johannes 13:37

Gresk: Τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ σοῦ θήσω.

NO30: Jeg vil sette mitt **liv** til for dig.

NO78: Jeg vil gi **livet** mitt for meg.

NO11: Jeg vil gi **livet** mitt for deg.

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Taleren er her (en overmodig) Peter som snakker til Jesus, men språkbruken er den samme som når Jesus taler om å gi sitt liv (se #39 over), dvs. at *psykhē* står for et individuelt liv.

#47: Johannes 13:38

Gresk: Τὴν ψυχὴν σου ὑπὲρ ἑμοῦ θήσεις;

NO30: Vil du sette ditt **liv** til for mig?

NO78: Du vil gi **livet** for meg?

NO11: Du vil gi **livet** for meg?

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Bygger videre på #46 over.

#48: Johannes 15:13

Gresk: Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.

NO30: Ingen har større kjærlighet enn denne at han setter sitt **liv** til for sine venner.

NO78: Ingen har større kjærlighet enn den som gir sitt **liv** for sine venner.

NO11: Ingen har større kjærlighet enn den som gir **livet** for vennene sine.

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Jf. #39 over.

#49: Apostlenes gjerninger 2:27

Gresk: ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν **ψυχὴν** μου εἰς Ἄδου

NO30: for du skal ikke forlate min **sjel** i dødsriket

NO78: For du skal ikke la min **sjel** bli i dødsriket

NO11: For du skal ikke forlate min **sjel** i dødsriket

Kategorisering: Potensielt transcendent *psykhē*.

Kommentar: Sitatet er fra Salme 16:10, her anvendt på Jesu *psykhē* som Gud ikke ville la «bli» i dødsriket (særlig ordlyden i NO78 legger opp til denne forståelsen).

#50: Apostelenes gjerninger 2:41

Gresk: προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ **ψυχαὶ** ὡσεὶ τρισχίλια.

NO30: det blev på den dag lagt til omkring tre tusen **sjeler**

NO78: den dagen ble rundt tre tusen lagt til menigheten

NO11: den dagen ble det lagt til omkring tre tusen **mennesker**

Kategorisering: Mundan *psykhē*.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO78.

#51: Apostlenes gjerninger 2:43

Gresk: Ἐγένετο δὲ πάσῃ **ψυχῇ** φόβος

NO30: det kom frykt over hver **sjel**

NO78: Det kom frykt over hver **og en**

NO11: Hver **og en** ble grepet av ærefrykt

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Oversettelsene i NO78 og NO11 forutsetter isteden en «mundan» forståelse av *psykhē* her.

#52: Apostlenes gjerninger 3:23

Gresk: Ἔσται δέ, πᾶσα ψυχή, ἥτις ἐὰν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ.

NO30: Hver **sjel** som ikke hører denne profet, skal utryddes av folket.

NO78: hver **og en** som ikke hører på denne profet, skal bli utryddet av folket

NO11: Hver **og en** som ikke hører på denne profeten, skal utryddes av folket

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Ordlyden i NO78 og NO11 forutsetter igjen en «mundan» tolkning av *psykhē* (som om *pasa psykhē* = «hvert individ» og derav «hver og en»), men siden sammenhengen viser at *psykhē* er forutsatt å være dødelig, skal dette her telles som et eksempel på «dødelig *psykhē*».

#53: Apostlenes gjerninger 4:32

Gresk: Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία

NO30: Men hele flokken av dem som var kommet til troen, hadde ett hjerte og en **sjel**

NO78: Hele flokken av troende var ett i hjerte og **sinn**

NO11: Alle de troende var ett i hjerte og **sinn**

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: En mer omfattende tolkning kunne være at de troende var «ett» i en dypere religiøs eller mystisk forstand, ikke bare i «sinn» (NO11). Nytestamentlig tankegods inkluderer ideen om at de troende bør være «ett» slik Jesus og Faderen er ett (Johannes 17:21) og at de skal være ett legeme i Kristus (Romerne 12:5).

#54: Apostlenes gjerninger 7:14

Gresk: Ἀποστείλας δὲ Ἰωσήφ μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰακώβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν, ἐν ψυχαῖς ἑβδομήκοντα πέντε.

NO30: Da sendte Josef bud og kalte til sig sin far Jakob og hele sin slekt, fem og sytti **sjeler**.

NO78: Da sendte Josef bud etter sin far Jakob og hele familien, syttifem **mennesker**

NO11: Da sendte Josef bud og kalte til seg sin far Jakob og hele familien – syttifem **personer**.

Kategorisering: Mundan *psykhē*.

Kommentar: Igjen brukes *psykhē* simpelthen til å kvalifisere tallet når teksten oppgir et antall personer eller individer. Jevnfør Apg 2:41 (#50).

#55: Apostlenes gjerninger 14:2

Gresk: Οἱ δὲ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς **ψυχὰς** τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν.

NO30: Men de jøder som ikke vilde tro, opegget hedningenes **sinn** og satte ondt i dem mot brødrene.

NO78: Men de jøder som ikke ville tro, fikk satt opp hedningene og gjort **dem** fiendtlig stemt mot brødrene

NO11: Men de jødene som ikke ville tro, fikk hisset opp hedningene og gjort **dem** fiendtlig innstilt mot brødrene.

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Merk hvordan bare NO30 tolker «hedningenes *psykhas*» som å gjelde deres «sinn»; i NO78 og NO11 har oversetterne heller sett uttrykket som tilsvarende «hedningenes personer» og oversetter dermed bare «hedningene».

#56: Apostlenes gjerninger 14:22

Gresk: ἐπιστηρίζοντες τὰς **ψυχὰς** τῶν μαθητῶν

NO30: de styrket disiplenes **sjeler**

NO78: De styrket disiplene

NO11: De styrket disiplene

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO78 og NO11. – En alternativ forståelse kunne være at *psykhē* her oppfattes som frelsesobjektet (slik vil norske lesere trolig ha lett for å ta ordlyden i NO30).

#57: Apostlenes gjerninger 15:24

Gresk: ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξεληθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς **ψυχὰς** ὑμῶν

NO30: vi har fått høre at nogen som er kommet fra oss, har forvirret eder ved sin tale og vakt uro i

eders **sjeler**

NO78: Vi har fått høre at noen fra oss har forvirret dere med sine ord og gjort **dere** urolige

NO11: Vi har fått høre at noen fra oss har forvirret dere med sine ord og gjort **dere** urolige.

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Som i 14:22 (#56 over) vil særlig ordlyden i NO30 kunne få norske lesere til å tenke på «sjelen» som frelsesobjektet, her utsatt for negativ innflytelse.

#58: Apostlenes gjerninger 15:26

Gresk: ἀνθρώποις παραδεδωκόσιν τὰς **ψυχὰς** αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ.

NO30: menn som har våget sitt **liv** for vår Herre Jesu Kristi navns skyld

NO78: menn som har våget **livet** for vår Herre Jesu Kristi navn

NO11: Disse to har våget **livet** for vår Herre Jesu Kristi navn

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Sml. evangeliens språkbruk når det gjelder Jesu offer (se kommentar til #14 over), skjønt det i Jesu tilfelle heter at han faktisk satte sin *psykhē* til heller enn å bare «våge» den.

#59: Apostlenes gjerninger 20:10

Gresk: ἡ ... **ψυχὴ** αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστίν.

NO30: hans **sjel** er i ham

NO78: Det er **liv** i ham

NO11: Det er **liv** i ham

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Teksten gjelder en ung mann som har falt ut fra et vindu og er blitt tatt livløs opp, men som Paulus får liv i igjen. Om Paulus her bare mundant sier at det er «liv» i den uheldige mannen, eller om han vil ha sagt at en slags transcendent sjel ennå ikke har forlatt legemet, vil i stor grad være et tolknings spørsmål (og for leseren av en oversettelse: et spørsmål om hvilken ordlyd som er valgt).

#60: Apostlenes gjerninger 20:24

Gresk: Ἄλλ' οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν μου τιμίαν ἑμαυτῷ

NO30: Men for mig selv akter jeg ikke mitt **liv** et ord verdt

NO78: Men for meg er **liv eller død** ikke verd å snakke om

NO11: Men for meg er ikke **liv eller død** verdt å snakke om

Kategorisering: Dødelig *psykhē* (Paulus omtaler etter sammenhengen sin vilje til å gå i døden).

Kommentar: Merk utvidet oversettelse «liv eller død» i NO78 og NO11.

#61: Apostelenes gjerninger 27:10

Gresk: θεωρῶ ὅτι μετὰ ὑβρεως καὶ πολλῆς ζημίας, οὐ μόνον τοῦ φορτίου καὶ τοῦ πλοίου ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, μέλλειν ἔσεσθαι τὸν πλοῦν.

NO30: jeg ser at sjøferden vil være et vågestykke og medføre stor skade, ikke bare for ladning og skib, men også for vårt **liv**.

NO78: Jeg ser at det å seile videre vil bety ulykke og tap av last og skip, ja, fare for våre **liv**.

NO11: Jeg ser at det å seile videre vil bety ulykke og tap av last og skip, ja, fare for vårt **liv**.

#62: Apostlenes gjerninger 27:22

Gresk: ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδεμία ἔσται ἐξ ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου.

NO30: ingen **sjel** iblandt eder skal forgå, men bare skibet

NO78: Ikke en eneste av dere skal miste **livet**, men skipet går tapt

NO11: Ikke en eneste av dere skal miste **livet**, men skipet går tapt

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Kunne eventuelt vært kategorisert som «mundan *psykhē*» ut fra den forståelsen at «ingen sjel» (NO30) er ekvivalent til «ikke noen». Det er diskutabelt om ordet «livet» egentlig står som gjengivelse av *psykhē* i NO78 og NO11, eller om «skal miste livet» simpelthen er en oversettelse av det ene verbet NO30 gjengav med «skal forgå». I så fall er det «en eneste» som gjengir *psykhē* i frasen *psykhēs oudemia* («ikke en eneste», NO78/NO11).

#63: Apostlenes gjerninger 27:37

Gresk: Ἴμεν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαί, διακόσται ἐβδομήκοντα ἕξ.

NO30: Vi var i alt to hundre og seks og sytti **sjeler** på skibet.

NO78: Vi var i alt 276 **mennesker** om bord.

NO11: Vi var i alt 276 **mennesker** om bord.

Kategorisering: Mundan *psykhē*.

Kommentar: Dette er det tredje tilfellet i Apostlenes gjerninger der *psykhai* brukes til å angi et antall individer. Jf. 2:41, 7:14 (#50, 54 over).

#64: Romerne 2:9

Gresk: θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ πᾶσαν **ψυχὴν** ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν

NO30: Trengsel og angst skal komme over hver menneskes**sjel** som gjør det onde

NO78: Trengsel og angst skal komme over hvert menneske som gjør det onde

NO11: Nød og angst skal komme over hvert menneske som gjør det onde

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO78 og NO11. Her er «menneskesjel» tolket i retning av *human being* og derav bare gjengitt «menneske».

#65: Romerne 11:3

Gresk: καὶ ζητοῦσιν τὴν **ψυχὴν** μου.

NO30: og de står mig efter **livet**

NO78: nå står de meg etter **livet**

NO11: nå står de meg etter **livet**.

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Dette er et sitat fra 1. Kongebok 19:10. En uavhengig nytestamentlig bruk av dette idiomet forekommer i Matteus 2:20 (#1 over).

#66: Romerne 13:1

Gresk: Πᾶσα **ψυχὴ** ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασέσθω

NO30: Hver **sjel** være lydige mot de foresatte øvrigheter!

NO78: **Enhver** skal være lydige mot de myndigheter han har over seg

NO11: **Enhver** skal være lydige mot de myndigheter han har over seg

Kategorisering: Mundan *psykhē*.

Kommentar: Kategoriseringen baserer seg på den tolkning at «hver sjel» (NO30) her bare betyr hver person eller hvert individ.

#67: Romerne 16:4

Gresk: οἵτινες ὑπὲρ τῆς **ψυχῆς** μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν

NO30: de som har våget sitt eget liv for mitt

NO78: De våget sitt eget liv for å redde **meg**

NO11: De satte livet på spill for min **skyld**

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO30. Den greske teksten sier egentlig «som for min *psykhē* har våget sin egen hals», men tydeligvis siden uttrykket 'våge sin hals' blir omskrevet til «våget sitt eget liv», bruker NO30 en nulloversettelse av *psykhē* så det ikke blir en stilistisk uheldig gjentakelse av ordet «liv» på norsk.

#68: 1 Korinterbrev 15:45

Gresk: Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς **ψυχὴν** ζῶσαν.

NO30: Det første menneske, Adam, blev til en levende **sjel**.

NO78: Det første menneske, Adam, ble en levende **sjel**

NO11: Det første *mennesket*, Adam, *ble en levende sjel*

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Sitatet er fra 1. Mosebok 2:7, der imidlertid bare NO30 bruker ordet «sjel» (NO78 og NO11 lar Adam bli til en levende «skapning»). At alle de tre oversettelsene bruker «sjel» i 1 Korinterbrev 15:45 er tilsynelatende et forsøk på å opprettholde den videre logikken og sammenhengen i bibelteksten. Se nærmere diskusjon i Ekskurs om adjektivet *psychikos*, s. 88.

#69: 2 Korinterbrev 1:23

Gresk: Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν **ψυχὴν**

NO30: Men jeg kaller Gud til vidne for min **sjel**

NO78: Jeg tar Gud til vitne – han som rår for mitt **liv**

NO11: Ved mitt eget **liv**, ja, med Gud som vitne

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Her er det vanskelig å kategorisere betydningen av *psykhē* på noen tilstrekkelig objektiv måte. Kaller Paulus bare Gud til vitne for sin «person» eller «seg selv», eller setter han sitt «liv» i pant hos Gud på at han skriver det som sant er? Ordlyden i NO30 vil kunne få den norske leseren til å tenke at Paulus på noe vis ber Gud vitne for ham i den endelige dommen over hans transcendent «sjel», skjønt dette passer dårlig i sammenhengen i brevet.

#70: 2 Korinterbrev 12:15

Gresk: Ἐγὼ δὲ ἥδιστα δαπανήσω καὶ ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν **ψυχῶν** ὑμῶν

NO30: Men jeg vil med glede ofre, ja bli ofret for eders **sjeler**

NO78: Jeg vil gjerne bruke alt, ja, selv bli brukt opp for deres **skyld**

NO11: Jeg vil med glede bruke alt, ja, selv bli oppbrukt for deres **skyld**

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Kategoriseringen blir vilkårlig. NO78 og NO11 vil få den norske leseren til å legge en mundan betydning i verset, mens NO30 snarere vil få leseren til å tenke at Paulus gjerne ville ofre alt for lesernes «sjeler» i betydningen frelsesobjekter.

#71: Efeserne 6:6

Gresk: ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐκ **ψυχῆς**

NO30: så I gjør Guds vilje av **hjertet**

NO78: som **helhjertet** gjør Guds vilje

NO11: som **helhjertet** gjør Guds vilje

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Man kan problematisere at *psykhē* her bare gjelder menneskets mentale del, det som i norsk idiomatikk blir til «hjertet» (NO30). En videre tolkning kunne være at leserne blir oppfordret til å gjøre Guds vilje med «hele seg», alle sine mentale og fysiske evner.

#72: Filippene 1:27

Gresk: στήκετε ἐν ἐνὶ πνεύματι, μιᾷ **ψυχῇ** συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου

NO30: I står fast i én Ånd, så I med én **sjel** kjemper sammen for troen på evangeliet

NO78: dere holder stand i én Ånd og med samme **sinn** kjemper for troen på evangeliet

NO11: dere står sammen i én ånd, kjemper med ett **sinn** for troen på evangeliet

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Man kan her igjen spørre om teksten muligens sikter mot noe dypere enn bare mental en(ig)het, slik NO78 og NO11 forutsetter. Jf. kommentar til Apostelens gjerninger 4:32 (#53 over).

#73: Filippene 2:30

Gresk: διὰ τὸ ἔργον τοῦ χριστοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισεν, παραβουλεύσμενος τῆ **ψυχῆ**

NO30: for det var for Kristi gjernings skyld han kom døden nær, da han våget sitt **liv**

NO78: Det var på grunn av arbeidet for Kristus han var døden nær, da han satte **livet** på spill

NO11: For det var i arbeidet for Kristus at han var døden nær; han satte **livet** i fare

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Sammenlign tilsvarende språkbruk i Apostlenes gjerninger 15:26 (#58 over).

#74: Kolosserne 3:23

Gresk: ὃ ἐὰν ποιῆτε, ἐκ **ψυχῆς** ἐργάζεσθε

NO30: Det I gjør, gjør det av **hjertet**

NO78: At dere gjør, skal dere gjøre **villig**

NO11: Alt arbeid skal dere gjøre **helhjertet**

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Jevnfør samme uttrykk i Efeserne 6:6 (#71 over).

#75: 1. Tessaloniker 2:8

Gresk: οὕτως, ὁμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν **ψυχάς**

NO30: således vilde vi gjerne i inderlig kjærlighet til eder gi eder ikke bare Guds evangelium, men og vårt eget **liv**

NO78: Vi var blitt inderlig glad i dere og ville gjerne gi dere, ikke bare Guds evangelium, men også

vårt eget **liv**

NO11: slik vi var blitt inderlig glad i dere og ville gjerne gi dere ikke bare Guds evangelium, men også vårt eget **liv**

Kategorisering: Spesialtilfelle

Kommentar: Det virker vanskelig å objektivt fastslå om Paulus, Silvanus og Timoteus (jf. 1:1) her uttrykker et ønske om å vie seg «selv» til addressatene, eller om de vil gi dem sine «liv» slik de norske oversettelsene forutsetter (og om det siste i så tilfelle skal forstås som at de er villige til å ofre livet for dem eller bare gi dem all sin tid). *HarperCollins Study Bible* (1993:2221) gjengir teksten i *New Revised Standard Version* som at skribentene ønsker å gi addressatene «our own selves».

#76: 1. Tessaloniker 5:23

Gresk: ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως

NO30: gid eders ånd og **sjel** og legeme må bevares fullkomne

NO78: må deres ånd, **sjel** og legeme bli bevart uskadd

NO11: Må deres ånd, **sjel** og kropp bli bevart uskadet

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Merk at «ånd» og «legeme»/«kropp» er frelsesobjekter på linje med «sjelen», men later til å være distinkt fra begge deler.

#77: Hebreerne 4:12

Gresk: Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος

NO30: For Guds ord er levende og kraftig og skarpere enn noget tveegget sverd og trenger igjennom, inntil det kløver **sjel** og ånd

NO78: For Guds ord er levende og virkekraftig og skarpere enn noe tveegget sverd. Det trenger igjennom til det kløver **sjel** og ånd

NO11: For Guds ord er levende og virkekraftig og skarpere enn noe tveegget sverd. Det trenger igjennom til det kløver **sjel** og ånd

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Det er vanskelig å vite hva skribenten her mener med «sjel», særlig siden formuleringen virker metaforisk. *Psykhē* later her til å være nær assosiert med «ånd», men kan likevel skilles fra ånden ved skarpheten i «Guds ord». Teksten fortsetter med å si at Guds ord også kan skille bein og marg. Attridge (1989:125) antyder at «[t]he latter may be metaphorical equivalents for the former [dvs. sjel og ånd], although it is probably better to understand the phrase as a complex summary of the whole of human nature».

#78: Hebreerne 6:19

Gresk: ἦν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς **ψυχῆς** ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν

NO30: det vi har som et anker for **sjelen**, et som er trygt og fast

NO78: Dette håpet er et trygt og fast anker for vår **sjel**

NO11: Dette håpet er et trygt og fast anker for **sjelen**

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Sammenhengen synes å handle om håpet om himmelsk liv, siden det i samme vers heter at dette håpet strekker seg forbi «forhenget» og inn i Det aller helligste. Det blir ikke uttrykkelig sagt at det er «sjelen» som sådan som skal gå forbi forhenget, men det virker likevel rimelig å anse «sjelen» som frelsesobjektet her.

#79: Hebreerne 10:38

Gresk: ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ **ψυχή** μου ἐν αὐτῷ.

NO30: dersom han unddrager sig, har min **sjel** ikke lyst til ham.

NO78: trekker han seg tilbake, har **jeg** ikke behag i ham

NO11: trekker han seg unna, har min **sjel** ingen glede i ham

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Sitatet (markert med kursiv i NO11) er fra *Septuaginta*-versjonen av Habbakuk 2:4, vesentlig forskjellig fra den hebraiske teksten (og et godt eksempel på nytestamentlig avhengighet av *Septuaginta*).

#80: Hebreerne 10:39

Gresk: ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμεν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν **ψυχῆς**.

NO30: Men vi er ikke av dem som unddrager sig til fortapelse, vi er av dem som tror til **sjelens**

frelse.

NO78: Men vi er ikke av dem som trekker seg tilbake og går fortaapt, vi er av dem som tror og berger vår **sjel**.

NO11: Men vi er ikke av dem som trekker seg unna og går fortaapt; vi er av dem som tror og berger sin **sjel**.

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Pussig nok viker NO78 og NO11 her unna det religiøst pregnante begrepet «frelse» og bruker heller det mundane ordet «berge», noe som potensielt skaper en spenning i teksten når det «religiøse» ordet sjel likevel beholdes. Grunntekstens ord for «frelse» (NO30) er her akkusativ av *peripoiēsis* heller enn *soteria*, det mer typiske ordet oversatt «frelse», men de norske oversettelsene har tradisjonelt ikke siktet mot noen konkordans der oversettelsen «frelse» skal assosieres bare med ordstammen som forekommer i *soteria*. (Sammenlign den konsekvente bruken av frasen «frels oss fra det onde» i Fadervår som gjengitt i Matteus 6:13, der grunnteksten har imperativ av *rhyomai* «redde» heller enn *sōzō* «frelse».) *Eis peripoiēsīn psychēs* ville bokstavelig tilsvare «til sjelens bevarelse», noe som kan tolkes som et indirekte vitnesbyrd om at sjelen anses forgjengelig. Alternativt kunne «sjelen» her forstås mundant: livets/selvets bevarelse.

#81: Hebreerne 12:3

Gresk: Ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογία, ἵνα μὴ κάμητε ταῖς **ψυχαῖς** ὑμῶν ἐκλυόμενοι.

NO30: Ja, gi akt på ham som tålmodig har lidet en slik motsigelse av syndere, så I ikke skal gå trett og bli motløse i eders **sjeler!**

NO78: Ja, tenk på ham som holdt ut en slik motstand fra syndere, så dere ikke blir trette og motløse

NO11: Ja, tenk på ham som holdt ut en slik motstand fra syndere, så dere ikke blir trette og motløse

Kategorisering: Emosjonell/mental *psychē*.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO78 og NO11.

#82: Hebreerne 13:17

Gresk: Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπέικετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν **ψυχῶν** ὑμῶν

NO30: Lyd eders veiledere og rett eder efter dem! for de våker over eders **sjeler**

NO78: Vær lydige mot deres ledere og rett dere etter dem. For de våker over deres **sjeler**

NO11: Vær lydige mot lederne deres og rett dere etter dem. For de våker over **sjelene** deres

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Menighetslederne tilskrives her ansvar for menighetslemmenes «sjeler», trolig med endelig frelse som siktemål, og de troende oppfordres til lydige føye seg etter den «sjelesorg» de mottar.

#83: Jakob 1:21

Gresk: Ἐν πραΰτητι δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμενον σῶσαι τὰς **ψυχὰς** ὑμῶν.

NO30: ta med saktmodighet imot det ord som er innplantet i eder, og som er mektig til å frelse eders **sjeler!**

NO78: ta villig imot det ord som er plantet i dere, og som har makt til å frelse deres **sjeler**

NO11: ta ydmykt imot det ordet som er plantet i dere, og som har makt til å frelse **sjelene** deres

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Skjønt de norske oversettelsene her er samstemte i å trekke inn sjelebegrepet, kunne man tilsynelatende like gjerne oversette «deres liv», gitt hvordan de samme oversettelsene ofte behandler *psychē* annetsteds.

#84: Jakob 5:20

Gresk: ὁ ἐπιστρέψας ἀμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ σώσει **ψυχήν** αὐτοῦ ἐκ θανάτου

NO30: den som omvender en synder fra hans villfarende vei, han frelser en **sjel** fra døden

NO78: Den som får en synder til å vende om fra sin gale vei, han redder en **sjel** fra døden

NO11: Den som får en synder til å vende om fra sine ville veier, berger **sjelen** hans fra døden

Kategorisering: Dødelig *psychē*.

Kommentar: På dette stedet kunne *psychē* eventuelt telles som «frelsesobjekt».

#85: 1. Peter 1:9

Gresk: κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως ὑμῶν, σωτηρίαν **ψυχῶν**.

NO30: når I vinner frem til endemålet for eders tro, **sjelenes** frelse.

NO78: for dere når troens mål: frelse for **sjelene**

NO11: for dere når troens mål: frelse for deres **sjeler**

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Dette er et av de mest eksplisitte versene til å identifisere *psykhē* som frelsesobjektet i kristen lære. (Derimot er det ikke nødvendigvis sagt at «deres sjeler» trenger bety noe mer enn «dere som unike enkeltindivider betraktet», altså en potensielt «mundan» forståelse av begrepet.)

#86: 1. Peter 1:22

Gresk: Τὰς **ψυχὰς** ὑμῶν ἡγνικότες ἔν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας

NO30: Rens eders **sjeler** i lydighet mot sannheten

NO78: Ved å lyde sannheten har dere renset **dere**

NO11: Ved å lyde sannheten har dere renset **sjelen**

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Merk imidlertid hvordan pronomensoversettelsen i NO78 heller gjør verset «mundant».

#87: 1. Peter 2:11

Gresk: παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς **ψυχῆς**

NO30: jeg formaner eder som fremmede og utlendinger at I avholder eder fra de kjødelige lyster, som strider mot **sjelen**.

NO78: Jeg ber dere [...] som nå er utlendinger og fremmede: Sky alle sanselige lyster, som er i kamp mot **sjelen**.

NO11: Jeg formaner dere [...] som er fremmede og utlendinger: Sky lystene som kommer fra deres kjøtt og blod, og som fører krig mot **sjelen**.

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: «Sjelen» står i fare for å bli dratt ned og besudlet av lavere lyster, noe som setter frelsen i fare. Alternativt kunne dette vært kategorisert som emosjonell/mental *psykhē*.

#88: 2. Peter 2:25

Gresk: Ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν **ψυχῶν** ὑμῶν

NO30: [I] har nu omvendt eder til eders **sjelers** hyrde og tilsynsmann.

NO78: [dere] har nå vendt om til ham som er hyrde og tilsynsmann for deres **sjeler**

NO11: nå har dere vendt om til ham som er hyrde og tilsynsmann for deres **sjeler**

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Teksten sikter på Jesus som hyrden og tilsynsmannen som skal lede «deres sjeler» frem til frelsen. Menighetslederne antydes å ha lignende oppgaver (Hebreerne 13:17, #82 over).

#89: 2. Peter 3:20

Gresk: εἰς ἣν ὀλίγοι, τοῦτ' ἔστιν ὀκτὼ ψυχαί, διεσώθησαν δι' ὕδατος

[Det vises til Noahs ark:]

NO30: i hvilken noen få – åtte **sjeler** – blev frelst ved vann

NO78: I den ble noen få mennesker – i alt åtte – frelst ved vann

NO11: I den ble noen få mennesker, åtte i alt, frelst gjennom vann

Kategorisering: Mundan. Disse «åtte sjeler» (NO30) er ikke først og fremst frelsesobjekter; det er ikke tale om transcendent frelse, men bare å bli berget gjennom syndfloden. Jf. bruken av «sjeler» sammen med et tall i Apostelens gjerninger 2:41, 7:14, 27:37.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO78 og NO11, med mindre man anser «mennesker» som oversettelsen; ordet er i så fall flyttet fram i setningen og står til «noen få» heller enn «åtte».

#90: 2. Peter 4:19

Gresk: Ὡστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ὡς πιστῶ κτίστη παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν ἀγαθοποιῆᾳ.

NO30: Derfor skal og de som etter Guds vilje må lide, overgi sine **sjeler** til den trofaste skaper, idet de gjør det gode.

NO78: Derfor skal de som lider etter Guds vilje, overgi sin **sjel** til den trofaste Skaper og gjøre det gode

NO11: Derfor skal de som lider etter Guds vilje, overgi sin **sjel** til den trofaste Skaperen og gjøre det gode

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: En alternativ ordlyd med «sitt liv» eller «seg selv» kunne tilsynelatende fungere like

bra i sammenheng. Meningen er tilsynelatende at man skal legge sitt liv i Guds hender.

#91: 2. Peter 2:8

Gresk: βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος, ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἕξ ἡμέρας **ψυχὴν** δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐβασάνιζεν

NO30: den rettferdige som bodde blandt dem, led dag for dag pine i sin rettferdige **sjel** ved de lovløse gjerninger han så og hørte

NO78: [han] pintes dag etter dag helt inn i sin rettferdige **sjel** når han så og hørte alt det onde de gjorde

NO11: [han] ble dag etter dag pint langt inn i sin rettferdige **sjel** når han så og hørte alt det onde de gjorde

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: I grunnteksten «piner» Lot aktivt sin «sjel» ved å tvinge seg til å bli boende i det syndefulle Sodoma, noe som kan reise spørsmålet ikke om *psykhē* her de facto bare fungerer som refleksivpronomen.

#92: 2. Peter 2:14

Gresk: δελεάζοντες **ψυχὰς** ἀστηρίκτους

NO30: de forlokker ubefestede **sjeler**

NO78: De forfører ubefestede **sjeler**

NO11: De forfører svake **sjeler**

Kategorisering: Frelsesobjekt.

Kommentar: Kategoriseringen må bli til dels vilkårlig; alternativt kunne man anse dette som en «mundan» bruk av *psykhas*, hvis det bare er tale om svake eller ubefestede «personer».

#93, 94: 1 Johannes 3:16

Gresk: ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν **ψυχὴν** αὐτοῦ ἔθηκεν· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς **ψυχὰς** θείναι.

NO30: han satte sitt **liv** til for oss; også vi er skyldige å sette **livet** til for brødrene.

NO78: Jesus gav sitt **liv** for oss. Så skylder også vi å gi vårt **liv** for brødrene

NO11: Jesus ga sitt **liv** for oss. Så skylder også vi å gi vårt **liv** for våre søsken

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Dette er det vanlige uttrykket for å gi sitt liv i Johannes-litteraturen, også kjent fra evangeliet (se #39 over).

#95: 3 Johannes 1:2

Gresk: περι πάντων εὔχομαι σε εὐοδοῦσθαι καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐοδοῦται σου ἡ ψυχή.

NO30: jeg ønsker at du i alle deler må ha det godt og være ved god helse, likesom din **sjel** har det godt.

NO78: [jeg] ønsker at du får være frisk og ha det godt, like godt som du har det **åndelig**

NO11: jeg ønsker at du på alle vis får være frisk og ha det godt, like godt som du har det **åndelig**

Kategorisering: Spesialtilfelle.

Kommentar: Tolkningen i NO78 og NO11, som gjør *psykhē* til noe «åndelig», kan fremstå som en heller vilkårlig omskrivning.

#96: Åpenbaringen 6:9

Gresk: Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην σφραγίδα, εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ

NO30: Og da det åpnet det femte segl, så jeg under alteret deres **sjeler** som var myrdet for Guds ords skyld

NO78: Da Lammet brøt det femte segl, så jeg under alteret **sjelene** til dem som var blitt slått i hjel for Guds ords skyld

NO11: Da Lammet brøt det femte seglet, så jeg under alteret **sjelene** til dem som var blitt slaktet for Guds ords skyld

Kategorisering: Potensielt transcendent *psykhē*.

Kommentar: I fortsettelsen heter det at disse slaktede «*psykhas*» under det himmelske alteret direkte tiltaler Gud og spør hvor lenge han skal vente med å hevne deres blod (vers 10). Dette er et unikt nytestamentlig tilfelle av noen slags bevisst aktivitet i dødstilstanden, skjønt det alltid vil være uvisst hvor bokstavelig man skal tolke en bok så full av symboler som Åpenbaringen (i vers 11 får disse «sjelene» seg tildelt hvite kapper, noe som ikke bokstavelig kunne gjelde immaterielle sjeler).

#97: Åpenbaringen 8:9

Gresk: καὶ ἀπέθανεν τὸ τρίτον τῶν κτισμάτων ἐν τῇ θαλάσσει, τὰ ἔχοντα ψυχὰς

NO30: og tredjedelen av skapningene i havet, som hadde liv, døde

NO78: tredjedelen av alt **liv** i havet døde

NO11: tredjeparten av alle **skapninger** i havet døde

Klassifisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO11. – Dette er et sjeldent nytestamentlig eksempel på at *psykhē* betegner dyr heller enn mennesker; jf. 16:3 (#99 under).

#98: Åpenbaringen 12:11

Gresk: οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου.

NO30: de hadde ikke sitt **liv** kjær, like til døden

NO78: de hadde ikke sitt **liv** så kjær at de ikke ville gå i døden

NO11: de hadde ikke **livet** så kjær at de ikke ville gå i døden

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Her omtales martyrenes villighet til å gi sitt liv. Sammenlign språkbruken i 1 Johannes 3:16 (#93, 94 over), der de troende formaner til å være rede til å gi sin *psykhē* slik Jesus ofret sin.

#99: Åpenbaringen 16:3

Gresk: πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανε ψυχὰς ἀνθρώπου ἐν τῇ θαλάσσει.

NO30: hver levende **sjel** i havet døde

NO78: alt **liv** i havet døde

NO11: alle levende **skapninger** i havet døde

Kategorisering: Dødelig *psykhē*.

Kommentar: Merk nulloversettelse i NO78, med mindre «liv» anses å gjengi hele frasen *ψυχὴ ζῶσα* og ikke bare det siste ordet.

#100: Åpenbaringen 18:13

Gresk: ψυχὰς ἀνθρώπων

NO30: menneskes**sjeler**

NO78: **levende** mennesker

NO11: **levende** mennesker

Kategorisering: Mundan *psykhē*.

Kommentar: Av sammenhengen fremgår det at «sjeler av mennesker» (så bokstavelig etter grunntekstens genitivsfrase) her er treller som blir solgt, ikke noe esoterisk eller immaterielt element i mennesket.

101: Åpenbaringen 18:14

Gresk: Καὶ ἡ ὄψωρα τῆς ἐπιθυμίας τῆς **ψυχῆς** σου ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ

NO30: Og den frukt som din **sjel** hadde lyst til, er blitt borte for dig

NO78: Og frukten som var din **hjertens** lyst, er blitt borte fra deg

NO11: Frukten som var ditt **livs** begjær, er blitt borte fra deg

Kategorisering: Emosjonell/mental *psykhē*.

Kommentar: Dette er et eksempel på den lengtende og lystende *psykhē*, skjønt i en kontekst der begjæret det gjelder, blir fordømt. Ordlyden i NO78 og NO11 antyder en tendens til å ville reservere ordet «sjel» for edlere lengsler enn dette.

#102: Åpenbaringen 20:4

Gresk: Καὶ εἶδον ... τὰς **ψυχὰς** τῶν πεπελεκισμένων

NO30: jeg så deres **sjeler** som var blitt halshugget

NO78: Jeg kunne også se **sjelene** til dem som var blitt halshogd

NO11: jeg så **sjelene** til dem som var blitt halshugget

Kategorisering: Potensielt transcendent *psykhē*.

Kommentar: Det heter videre i teksten at disse «sjelene» tiltaler Gud, noe som gjør dette til et sjeldent klart eksempel på at de er ved bevissthet etter døden (riktignok i en tekst full av symboler).

5. Bibelselskapets gjengivelser av ordet *psykhē*: En oversikt

Ordet *psykhē* forekommer (i forskjellige bøyingsformer) 102 ganger i Det nye testaments greske tekst, første gang i Matteus 2:20. I tillegg forekommer det noen ganger i sammensetninger, f.eks. *sympsykhoi* i Filipperne 2:2 («samsjelede», oversatt «ett i sjel», NO11 og NO78). Den følgende oversikten gjelder bruken av ordet *psykhē* separat.

5.1. Gruppering

Bibelselskapets oversettelser av denne termen kan grupperes som følger.

1. «**Sjel**» – den teoretiske hovedglossen for *psykhē*. Eks. «Vær ikke redde for dem som dreper kroppen, men ikke kan drepe sjelen.» (Matteus 10:28, NO11) Herunder telles også NO30s bruk av sammensetningen «menneskesjeler» i Åpenbaringen 18:13 (for *psykhas anthrōpōn*, «menneskers sjeler»).

2. «**Liv**» – eks. «Vær ikke bekymret for eders liv, hvad I skal ete og hvad I skal drikke.» (Matteus 6:25, NO30)

I Apostlenes gjerninger 20:24, der Paulus sier at hans *psykhē* ikke spiller noen rolle for ham, bruker NO78 og NO11 den utvidende formuleringen «for meg er liv eller død ikke verdt å snakke om» (mot NO30: «men for mig selv akter jeg ikke mitt liv et ord verdt»).

3. **Nulloversettelse** – ordet *psykhē* har ikke noe direkte motstykke i oversettelsen. Eks. «Nå har du mye godt liggende for mange år.» (Matteus 12:19, NO78; sammenlign den mer litterale NO30: «Sjel! du har meget godt liggende for mange år.»)

Et spesielt tilfelle er Åpenbaringen 8:9: *to triton tōn ktismatōn tōn en tē thalassēi ta ekhonta psykhas* = «tredjeparten av skapningene, de [som var] i havet, de som hadde *psykhas* ['sjeler']».

NO30 har ordlyden «og tredjedelen av skapningene i havet, som hadde liv». NO78 kontraherer dette til bare «tredjeparten av alt liv», og NO30 og NO78 skal her telles som å bruke «liv» til gjengivelse av *psykhas* i dette verset. NO11 har bare «tredjeparten av alle skapninger i havet», noe som her skal

telles som en nulloversettelse av *psykhas* (siden «skapninger» gjengir *ktismatōn*).

Frasen «min elskede, som min sjel har velbehag i» (Matteus 12:18, NO30) er i NO78 omskrevet til «han som jeg elsker og har behag i»; dette blir her talt som en nulloversettelse.

Når NO78 i Åpenbaringen 16:3 gjengir *pasa psykḗ zōēs* («hver levende sjel», NO30) som «alt liv», skal også dette her regnes som en nulloversettelse.

I Romerne 16:4 omtaler Paulus noen medtroende «som for min *psykhē* har våget sin egen hals»; dette er i NO30 gjengitt: «som har våget sitt eget liv for mitt». Dette skal her regnes som en nulloversettelse av *psykhē*, skjønt man alternativt kunne si at ordet er oversatt «liv» og flyttet lenger fram i setningen, slik at «hals» blir ordet uten norsk motstykke.

4. **Pronomen-oversettelse:** Grunnteksten har en kombinasjon av *psykhē* og eiendomspronomen, f.eks. litteralt «vår sjel», som i pronomenoversettelse blir redusert til det tilsvarende personlige pronomenet, i dette tilfellet «vi» eller «oss». Eks. Johannes 10:24, likelydende i NO30, NO78 og NO11: «Hvor lenge vil du holde oss i uvisshet?» På gresk: *eōs pote tēn psykḗn hēmōn aireis?* («Till when our soul dost thou hold in suspense?», *Young's Literal Translation*.¹)

Prinsipielt er denne omskrivningen lite forskjellig fra å redusere «disiplenes sjeler» (Apostlenes gjerninger 14:22, NO30) til bare «disiplene» (NO78, NO11), men det siste skal her regnes som nulloversettelse. Dette bare for å illustrere at «klassifiseringen» av oversettelser i noen tilfeller må bli vilkårlig; pronomen-oversettelse kunne evt. anses som en undergruppe av nulloversettelse.

5. «**Og en**» i uttrykket «hver og en», der grunnteksten litteralt sier «hver sjel». Eks. «Det kom frykt over hver og en» (Apostlenes gjerninger 2:43, NO78; sammenlign den mer litterale NO30: «Det kom frykt over hver sjel».)

6. «**Enhver**», annen omskriving av «hver sjel». Eks. «Enhver skal være lydige mot de myndigheter han har over seg», Romerne 13:1 i NO78 og NO11 (kf. NO30: «Hver sjel skal underordne seg under de høyere myndigheter.»)

¹ Konsultert på Biblehub.com og ikke oppført separat i litteraturlisten.

7. «**Selv**» – eks. Lukas 12:19 i NO78: «Så vil jeg si til meg sely ...» (sammenlign NO30: «... så vil jeg si til min sjel ...»)

8. «**Sinn**» – eks. «Alle de troende var ett i hjerte og sinn.» (Apostlenes gjerninger 4:32, NO78; sammenlign igjen NO30: «Men hele flokken av dem som var kommet til troen, hadde ett hjerte og en sjel.»)

9. «**Menneske(r)**» – eks. «Da sendte Josef bud etter sin far Jakob og hele familien, syttifem mennesker.» (Apostlenes gjerninger 7:14, NO78; sammenlign NO30: «... fem og sytti sjeler.»)

Et spesielt tilfelle er 1 Peter 3:20, som omtaler Noahs ark – «i hvilken nogen få – åtte sjeler – blev frelst ved vann» (NO30). NO78 har her formuleringen «i den ble noen få mennesker – i alt åtte – frelst ved vann», mens NO11 på lignende vis har «i den ble noen få mennesker, åtte i alt, frelst gjennom vann». Grunntekstens ord *oligoi* («nogen få», NO30) er ikke nærmere kvalifisert, men blir i NO78 og NO11 utvidet til «noen få *mennesker*». På den annen side står tallet «åtte» i grunnteksten til *psykhai* (herav «åtte sjeler» i NO30), mens NO78 og NO30 lar tallet «åtte» stå alene. Dette skal her telles som en nulloversettelse av *psykhai*, men alternativt kunne man si at *psykhai* er oversatt «mennesker» og flyttet lenger fram i setningen.

10. «**Person(er)**» – eks. «syttifem personer» i NO11s versjon av Apostlenes gjerninger 7:14.

11. «**Skyld**» – eks. Romerne 16:4, der NO11 har «for min skyld» som gjengivelse av *hyper tēs psykhēs mou*. I 2 Korinterbrev 12:15 blir uttrykket «for eders sjeler» (NO30) oversatt «for deres skyld» i NO78 og NO11.

12. «**Hjerte**» – eks. Efeserne 6:6, der NO30 oversetter *ek psykhēs* (fra/av sjel) som «av hjertet»; NO30 og NO78 erstatter preposisjonsfrasen med et enkelt adverb: «helhjertet».

Som «hjerte»-oversettelse skal her også telles uttrykket «hjertens lyst» i NO78-versjonen av Åpenbaringen 18:14 (gresk *epithymias tēs psykhēs*).

13. «**Villig**» Nok en forekomst av *ek psykhēs* i Kolosserne 3:23 blir i NO78 skrevet om til «villig» (NO30 har «av hjertet», NO11 «helhjertet»).

14. «**Åndelig.**» 3 Johannes 1:2 blir i NO30 gjengitt litteralt, «jeg ønsker at du i alle deler må ha det godt og være ved god helse, likesom din sjel har det godt». Både NO78 og NO11 skriver imidlertid siste del av setningen om til « ... like godt som du har det åndelig.»

15. «**Leve**», «**levende**». I Åpenbaringen 18:13 gjengir NO78 og NO11 *psykhas anthrōpōn* (menneskers sjeler) med «levende mennesker».

Et spesialtilfelle er Matteus 6:25, som i NO11 lyder «Vær ikke bekymret for [*psykhē* =] livet, hva dere skal spise, eller hva dere skal drikke», men som i NO78 var så omskrevet at det er vanskelig å identifisere noe enkeltord som skal tilsvare *psykhē*: «Vær ikke bekymret for mat og drikke som dere må ha for å leve.» Her har *psykhē* nærmest gått opp i frasen «å leve».

16. «**Skapning.**» I Åpenbaringen 16:3 blir *pasa psykḗ zoēs* («hver levende sjel», NO30) oversatt «alle levende skapninger» i NO11.

5.2. Fordeling

Siden *psykhē* forekommer 102 ganger totalt, er antall forekomster av en bestemt oversettelse tilnærmet identisk med den *prosentvise* forekomsten av denne gjengivelsen.

1. *Psykhē* oversatt «**sjel**»

NO30: 60 forekomster

NO78: 32 forekomster

NO11: 36 forekomster

Det er dermed bare NO30 som faktisk oversetter *psykhē* med ordets teoretiske hovedglose i et flertall av ordets 102 forekomster (og likevel bare rundt seks av ti ganger det forekommer).

Tallet 60 for NO30 inkluderer sammensetningen «menneskesjel» i Romerne 2:9 (for genitivsfrasen *psykhēn anthropou*).

2. *Psykhē* oversatt «**liv**»

NO30: 36 forekomster

NO78: 40 forekomster

NO11: 41 forekomster

Talt med her er det utvidede uttrykket «liv eller død» (NO78 og NO11) i Apostlenes gjerninger 20:24.

I Matteus 6:9 blir ordet «liv» gjentatt i NO78 og NO11 («å berge liv eller å ødelegge liv»), mens grunnteksten bare har *psykhē* én gang (herav NO30: «å berge liv eller å spille det»); dette er her talt som én enkelt anvendelse av oversettelsen «liv». Tilsvarende i Markus 3:4.

Hvis man ser på hva som er den *hyppigste reelle gjengivelsen*, kunne oversetterne bak NO78 og NO11 altså ha behandlet «liv» (heller enn «sjel») som hovedglosen for *psykhē*. Det står da for et *individuell* liv i motsetning til ordet for «liv» generelt, *zōē*. Eksempelvis sier Jesus i Johannes 10:10 at han er kommet for at hans disipler skal ha «liv» (*zōēn*, akkusativ), men i neste vers taler han om hvordan den gode hyrde gir «sitt liv» (*tēn psychēn autou*) for sauene. Verken NO30, NO78 eller NO11 gjør her noen distinksjon mellom disse termene i oversettelsen, men bruker ordet «liv» i begge vers. Tilsvarende i Johannes 12:25: «... den som hater sitt [eget, individuelle] liv [*tēn psychēn auto*] i denne verden, skal berge det og få evig liv [*zōēn aiōnion*].»

De to oversettelsene «sjel» og «liv» er de overlegent dominerende gjengivelsene av *psykhē* i alle de tre bibelutgavene. I NO30, NO78 og NO11 dekker de sammenlagt henholdsvis 96, 72 og 77 av ordets totalt 102 forekomster på gresk. Alle de øvrige gjengivelsene er så sjeldne at det ikke er upraktisk å liste opp alle de relevante versene i den videre gjennomgangen.

3. **Nulloversettelse** – ordet *psykhē* er ikke direkte representert i oversettelsen.

NO30: 1 forekomst (*Rom 16:4*)

NO78: 9 forekomster (*Matt 12:18,19, Apg 2:41, 14:22, Rom 2:9, 13:1, Heb 12:3, 1 Peter 3:20, Åp 16:3*)

NO11: 5 forekomster (*Apg 14:22, Rom 2:9, Heb 12:3, 1 Pet 3:20, Åp 8:1*)

Som nevnt over kan den ene «nulloversettelsen» i NO30 (*Rom 6:4*) nesten like gjerne ses som del av en større omskriving med «liv».

Klassifiseringen av Matteus 12:18 i NO78 bør kommenteres; frasen «min elskede, som min sjel har velbehag i» (NO30) blir omskrevet til «han som jeg elsker og har behag i». Dette er her talt som en nulloversettelse heller enn en pronomenoversettelse, siden det «jeg» som forekommer i uttrykket «han som *jeg* elsker», må telle som omskriving av «*min* elskede», og den følgende relativsetningen «som *min sjel* har velbehag i» blir redusert til bare «og har behag i» slik at dette deler subjekt med det foregående. Dermed har ikke «min sjel» noe direkte motstykke i versets ordlyd i NO78.

4. *Psykhē* + eiendomspronomen får kun **pronomen-oversettelse** (f.eks. «oss» for «våre sjeler») NO30: 1 forekomst (*John 10:24*), med mindre *Apg 14:2* også telles med (se diskusjon etter punkt 8 under)

NO78: 6 forekomster (*Joh 10:24, Apg 14:2, 15:24, Rom 16:4, Heb 10:38, 1Pet 1:22*)

NO11: 4 forekomster (*Matt 12:18, Joh 10:24, Apg 14:2, 15:24*)

5. *Psykhē* blir gjengitt «**og en**» i uttrykket «hver og en» (for litteralt «hver sjel»)

NO30: 0 forekomster

NO78: 2 forekomster (*Apg 2:43, 3:23*)

NO11: 2 forekomster (*Apg 2:43, 3:23*)

NO78 og NO11 har innført dette uttrykket de to samme stedene.

6. «**Enhver**» som alternativ omskriving av «hver sjel»

NO30: 0 forekomster

NO78: 1 forekomst (*Rom 13:1*)

NO11: 1 forekomst (*Rom 13:1*)

NO78 og NO11 er igjen samstemte om å innføre dette uttrykket det samme stedet.

7. *Psykhē* gjengitt «**selv**»

NO30: 0 forekomster

NO78: 1 forekomst (*Luk 12:19*)

NO11: 1 forekomst (*Luk 12:19*)

NO78 og NO11 skriver begge om slutten på frasen «så vil jeg si til min sjel ...» (NO30) slik at

taleren heller vil si noe «til meg selv».

8. *Psykhē* gjengitt «**sinn**»

NO30: 1 forekomst (*Apg 14:2*), med mindre dette telles som pronomen-oversettelse (se diskusjon under).

NO78: 2 forekomster (*Apg 4:32, Filip 1:27*)

NO11: 2 forekomster (*Apg 4:32, Filip 1:27*)

Kategoriseringen av *Apg 14:2* i NO30 er noe vilkårlig. Tilnærmet litteralt skulle verset lyde 'men de vantro jøder oppegget og satte ondt i hedningenes sjeler mot brødrene' (egen oversettelse), noe som i NO30 har fått formuleringen «de jøder som ikke vilde tro, opegget hedningenes sinn og satte ondt i dem mot brødrene». Dette kunne telles som en pronomenoversettelse; alternativt er det «sinn» som her representerer «sjeler», noe som ville være den eneste forekomsten av denne gjengivelsen i NO30. Siden frasen «oppegget og satte ondt i» i NO30 er blitt splittet i to med separate objekter (henholdsvis «hedningenes sinn» og «dem») heller enn å la «hedningenes sjeler» forbli det ene objektet, blir det noe vilkårlig hvilket ord i grunnteksten som skal sies å tilsvare hva på norsk. Den norske teksten er også tvetydig når det gjelder om uttrykket «satte ondt i dem» betyr å sette ondt i hedningenes sinn/sjeler eller i hedningene *selv* (skjønt den reelle meningsforskjellen er liten).

I Filippene 1:27 gjengir NO78 og NO11 *miai psykhēi* som henholdsvis «med samme sinn» eller «med ett sinn», mot NO30s litterale «med én sjel». Pussig nok bruker *alle* de tre oversettelsene ordet «sjel» i sin gjengivelse av uttrykket *sympsykhoi* ('samsjelede') i Filippene 2:2, men altså ikke i 1:27 der en form av *psykhē* forekommer separat.

9. *Psykhē* gjengitt «**menneske**»

NO30: 0 forekomster

NO78: 2 forekomster (*Apg 7:14, 27:37*)

NO11: 2 forekomster (*Apg 2:41, 27:37*)

10. *Psykhē* oversatt «**person**»

NO30: 0 forekomster

NO78: 0 forekomster

NO11: 1 forekomst (*Apg 7:14*)

11. *Psykhē* oversatt «**skyld**» i uttrykk som «for deres skyld»

NO30: 0 forekomster

NO78: 1 forekomst (*2Kor 12:15*)

NO11: 2 forekomster (*Rom 16:4, 2Kor 12:15*)

12. *Psykhē* oversatt «**hjerte**» eller går opp i uttrykk som «**helhjertet**», «**hjertens**»

NO30: 2 forekomster (*Ef 6:6, Kol 3:23*)

NO78: 2 forekomster (*Ef 6:6, Åp 18:14*)

NO11: 1 forekomst (*Ef 6:6*)

13. *Ek psychēs* ('av sjel') oversatt «**villig**»

NO30: 0 forekomster

NO78: 1 forekomst (*Kol 3:23*)

NO11: 0 forekomster

14. *Psykhē* i omskriving med «**åndelig**»

NO30: 0 forekomster

NO78: 1 forekomst (*3Joh 1:2*)

NO11: 1 forekomst (*3Joh 1:2*)

«Likesom din sjel har det godt» (NO30) blir skrevet om til «like godt som du har det åndelig» i NO78 og NO11.

15. *Psykhē* i omskriving med «**levende**» og (i NO78-versjonen av Matt 6:25 og 12:22) «**leve**»

NO30: 0 forekomster

NO78: 2 forekomster (*Matt 6:25, 12:22, Åp 18:13*)

NO11: 1 forekomst (*Åp 18:13*)

16. *Psykhē* oversatt «**skapning**».

NO30: 0 forekomster

NO78: 0 forekomster

NO11: 1 forekomst (*Åp 16:3*)

5.3. Generell kommentar

NO30 siktet i stor grad mot konkordans. Oversettelsene av *psykhē* fordeler seg på bare ganske få norske ord, overveiende «sjel» (61 ganger) og «liv» (36 ganger), dessuten én nulloversettelse (Rom 16:4), én pronomenoversettelse (Joh 10:24), én gang «sinn» (Apg 14:2) og to tilfeller av idiomatiske oversettelser med «hjerte» (Ef 6:6, Kol 3:23).

I NO78 og NO11 blir bildet langt mer sammensatt, som man kunne vente ut fra disse oversettelsenes mer idiomatiske karakter (jf. Bøe og Holmås 2011:45). «Sjel» og «liv» forblir de vanligste gjengivelsene, og i motsetning til i NO30 er «liv» nå blitt en hyppigere gjengivelse enn «sjel». Imidlertid er det en interessant utvikling at bruken av oversettelsen «sjel» øker igjen i NO11, opp til 36 forekomster fra bare 32 i NO78.

Oversettelsen «liv» er forholdsvis prosaisk. At oversetterne bak NO78 og NO11 likevel kan oppfatte *psykhē* som om det i det minste potensielt har «åndelige» implikasjoner, fremgår av deres omformulering av 3 Johannes 1:2, der NO30 hadde den bokstavelige oversettelsen «jeg ønsker at du i alle deler må ha det godt og være ved god helse, likesom din sjel har det godt». Når slutten på verset i NO78 og NO11 blir omformulert til «... like godt som du har det åndelig,» forutsetter det en «spirituell» forståelse av sjelebegrepet. Det er igjen mulig å stille spørsmålsteget ved om dette er grunntekstens intensjon, eller om oversetterne har latt den populærkulturelle *norske* forståelsen av «sjel» farge sin tolkning og oversettelse. Siden NO78 og NO11 så mange andre steder gjengir *psykhē* med «liv», burde det vært mulig å vurdere en gjengivelse i stil med ordlyden i *Christian Standard Bible* (2017)²: «Dear friend, I pray that you are prospering in every way and are in good health, just as your whole life is going well.»

I noen tilfeller virker det temmelig vilkårlig hvilken gjengivelse oversetterne velger, selv innenfor den samme bibelutgaven. Dette kan man se ved å sammenligne analoge greske formuleringer i Matteus 12:18 og Hebreerbrevet 10:38 som gjengitt i NO11. I det første tilfellet blir *hon eudokēsen hē psykhē mou* oversatt «i ham har jeg min glede» (pronomen-oversettelse), men i Hebreerbrevet blir *ean hyposteilētai, ouk eudokei hē psykhē mou en autōi* gjengitt som «trekker han seg unna, har min sjel ingen glede i ham». Det er ikke opplagt hvorfor *hē psykhē mou* skal reduseres til «jeg» i det ene tilfellet, men gjengis «min sjel» i det andre tilfellet.

I en tekst som Jakob 1:21 holder alle de tre utgavene fast på ordet «sjel», senest i NO11: «Ta ydmykt imot det ordet som er planet i dere, og som har makt til å frelse sjelene deres.» Men når

² Konsultert på Biblehub.com og ikke oppført separat i litteraturlisten.

eiendomspronomen + *psykhē* en rekke andre steder bare blir oversatt som et enkelt personlig pronomen, burde det i prinsippet ikke være noe til hinder for å likeledes bare oversette «som har makt til å frelse dere» på et sted som dette. Det er verdt å spørre om det er den «soteriologiske» eller «åndelige» konteksten som gjør at oversetterne føler seg beveget til å bruke ordet sjel her, og den norske leseren vil lett tenke at det er snakk om å frelse en slags indre, identitetsbærende «ånd» som danner kjernen i mennesket.

I mange tilfeller vil vilkårligheten i oversetterens eksakte ordvalg gi lite utslag på tekstens meningsinnhold. Det har knapt noen videre interesse at de 75 *psykhai* i Apg 7:14 blir til «syttifem personer» i NO11, mens samme bibelutgave i samme bok i Bibelen gjør de 276 *psykhai* i Apg 27:37 til «276 mennesker» (NO78 hadde ordet «mennesker» også i 7:14). Det er også uvesentlig om *pasa psykhē* («hver sjel», NO30) blir skrevet om til «enhver» (Romerne 13:1) eller «hver og en» (Apg 3:23), skjønt sammenfallet mellom NO78 og NO11 når det gjelder slike detaljer, antyder en viss litterær avhengighet mellom de to bibelutgavene.

Andre steder vil imidlertid bruken av ordet «sjel» lett tilføre tekstene et anstrøk av noe høytravende og «åndelig» som det ikke nødvendigvis er dekning for i de opprinnelige forfatterens intensjoner, hvis man antar at det er forholdsvis triviell semittisk idiomatikk som ligger under de greske formuleringene.

Når NO78 og NO11 skriver om *psykhē* til «selv» i Lukas 12:19 («jeg vil si til meg selv ...»), har dette et slags bibelsk forbilde. Annetsteds gjør Lukas selv det samme, hvis man går ut fra den vanlige hypotesen om at Matteus- og Lukas-evangeliene bruker Markus til kilde. I Lukas 9:25 taler Jesus om hvor fåfengt det er å vinne hele verden, men ha *mistet eller tatt skade på seg selv* (*heauton de apolesas ē zēmiōtheis*); den eldre teksten i parallellstedet i Markus 8:36 hadde derimot ordlyden *zēmiōthēnai tēn psykhēn autou*, «tar skade på sin sjel» (NO30) eller «taper sin sjel» (NO78, NO11). Det virker som om forfatteren av Lukas-evangeliet har ansett denne bruken av *psykhē* som simpelthen et de facto refleksivt pronomen, en semittisme i Markus-teksten, så han «oppgresket» utsagnet ved å sette inn et faktisk refleksivt pronomen: *heauton*. Jevnfør den leilighetsvise bruken av *nepes̄* som refleksivt pronomen i den hebraiske bibelen, f.eks. Jeremia 37:9: *ʾal tašši ʾu napšotekem* ('ikke bedra deres *nepes̄*'er), oversatt til norsk som «dere må ikke narre **dere selv**» (NO78, NO11). Heller ikke NO30 ville bruke ordet «sjel» i en slik kontekst: «I må ikke dåre eder selv.»

Samtidig er det grunn til å anta at en norsk leser med en populærkulturell forståelse av «sjelen» kan få inntrykk av at det å 'tape sin sjel' (Markus 8:36) er noe metafysisk langt mer fatalt enn å simpelthen 'miste seg selv', slik det står i parallellteksten i Lukas 9:25. Når *psykhē* i så mange

tilfeller blir oversatt «liv», er det mulig å spørre hvorfor ikke dette ordet kan brukes i et vers som Markus 8:36 også, samt i parallellteksten i Matteus 16:26. Da ville Jesus simpelthen påpeke hvor fåfengt det er å vinne hele verden hvis man likevel mister *livet*, og den norske leseren ville ikke fristes til å legge særlig mer i dette Jesus-ordet enn hva forfatteren av Lukas-evangeliet gjorde, da han i 9:25 erstattet *psykhē* med et gresk refleksivpronomen.

Et interessant poeng er at prøveutgaven for 1978-oversettelsen faktisk *hadde* ordet «liv» i Matteus 16:26: ««Hva gagnar det et menneske om han vinner hele verden, men forspiller sitt liv?» Thoralf Gilbrant (1994:286-287) omtaler, ut fra sitt eget ståsted og muligens med visse historiske unøyaktigheter, kontroversen rundt oversettelsen av dette stedet:

Et av de viktigste ord her er Matt 16:26, hvor Jesus selv sier: «Hva gagnar det et menneske om han vinner hele verden, men tar skade på sin sjel? Eller hva vil et menneske gi til vederlag for sin sjel?» Ingen skulle behøve å være i tvil om at det er viktigheten av sjelens frelse Jesus her taler om. Han advarer mot dette å skade sin sjel, for sjelen er så viktig at den er helt uerstattelig, et menneske kan ikke gi noe til vederlag for sin sjel.

Men i 1978-oversettelsen ble meningen totalt omkastet. Her lyder det: «Hva gagnar det et menneske om han vinner hele verden, men forspiller sitt liv? Eller hva kan et menneske gi, så han får sitt liv tilbake?» Nå er det ikke lenger sjelens frelse det gjelder, men hvor umulig det er å få livet tilbake om du først har forspilt det eller mistet det.

Hva Jesus ellers skulle ha ment med å si noe som dette siste, er vanskelig å forstå. Det virker fullstendig søkt å oversette grunntekstens ord for sjel, *psyche*, med «liv» på dette sted. Mange protesterte også mot det. Bl.a. skrev Dr. theol. Carl Fr. Wisløff en artikkel om «sjelen som ble borte». Disse protester førte så til at verset ble tatt inn igjen i Bibelen i sin gamle form.

I artikkelen «Kritiske bemerkninger om den nye bibeloversettelsen» (Wisløff 1979:109-112) skriver Wisløff selv på side 111:

Et ord som har lidt ille, er «*sjelen*». I 1975-utgaven var det enda verre. Men i 1978 er «*sjelen*» kommet inn igjen i Matt 16,26. Det er vi takknemlig for.

Med «1975-utgaven» tenker Wisløff tydeligvis på en prøveutgave for den endelige 1978-oversettelsen (og det later til å være en hukommelsesforskyvning når Gilbrant tillegger selve NO78 den uønskede ordlyden uten «sjel»). Hvis Wisløff også tidligere hadde skrevet kritiske merknader, og disse ble tatt til følge av Bibelselskapet slik Gilbrant forutsetter, har det ikke vært mulig å

oppspore artikkelen om «sjelen som ble borte».

Hele kontroversen er basert på én forutsetning: at gjengivelsen «liv» ikke hadde de teologiske konnotasjonene eller tolkningsmulighetene kritikerne ønsket seg. For Gilbrant (1994:289) kan sjelen stå for «det personlighetsbærende i mennesket». Å ta skade på sin sjel er i denne tolkningstradisjonen noe langt mer dyptgripende enn å miste livet – selv om endog *en bibelsk forfatter* ved sin oppgreskede ordlyd i Lukas 9:25 viser at han bare forstod *psykhē* fra Markus 8:36 som et de facto refleksivpronomen i det angjeldende Jesus-ordet.

Andre mulige refleksive anvendelser av *psykhē* er dermed potensielt «over-oversatt» i de norske bibelutgavene. I 2. Peter 2:8 tales det bokstavelig om hvordan Lot «plaget sin rettferdige *psykhē*» ved å bo blant syndige mennesker i Sodoma. Uttrykket 'å plage sin *nepeš*' er kjent fra den hebraiske bibelen; israelittene fikk befaling om å gjøre det i forbindelse ved visse helligdager (3 Mosebok 16:29: *te'annu `et-napšotekem*, «ye shall afflict your souls», *King James Version*). NO30 og NO78 tolker dette som et påbud om *faste*, mens NO11 formulerer det som at på angitt dato «skal dere ydmyke dere»; i alle tilfelle forstås *napšotekem* ('deres sjeler') simpelthen refleksivt.

Når Lot ved å bo i syndige omgivelser 'pinte sin *psykhē*', velger oversetterne derimot en ordlyd for 2. Peter 2:8 som virker mer høytravende på norsk: «Den rettferdige som bodde blandt dem, led dag for dag pine i sin rettferdige sjel ved de lovløse gjerninger han så og hørte» (NO30). I senere versjoner blir Lot sågar pint «*helt inn* i sin rettferdige sjel» (NO78) eller «*langt inn* i sin rettferdige sjel» (NO11), uttrykk det ikke er noen direkte dekning for i grunnteksten. Formuleringen maler et bilde av «sjelen» som noe som finnes dypt *inne* i Lot, og som han kan pines «helt inn i» eller «langt inn i».

En mer prosaisk forståelse, som tar i betraktning idiomet fra 3. Mosebok 16:29, kunne simpelthen vært at Lot «plaget sitt rettferdige selv» eller at han «led som den rettferdige person han var». Både «selv» og «person» brukes til å oversette *psykhē* andre steder i NO11 (Luk 12:19, Apg 7:14).

5.4. Reversjoner fra 1978 til 2011

Fra 1978 til 2011 kan man finne flere «retretter», dvs. at et vers som i 1930 hadde «sjel», men en annen gjengivelse i 1978, går tilbake til å ha «sjel» i 2011. (Det er ingen eksempler på at NO78 eller NO11 innfører «sjel» som oversettelse av *psykhē* på et sted der den mer konkordante NO30 ikke hadde det.)

«Ved å lyde sannheten har dere rensset dere» heter det med pronomen-oversettelse i NO78s

versjon av 1. Peter 1:22, mens det i NO30 hadde vært tale om å rense «eders sjeler». I NO11 er det igjen sjelen som er gjenstand for renselse: «Ved å lyde sannheten har dere rensset sjelen.» Formen er nå blitt bestemt form entall og er ikke kombinert med noe eiendomspronomen, skjønt grunnteksten har både flertall og tilhørende eiendomspronomen (*tas psykhas hymōn*, tilsvarende NO30s «eders sjeler»). Den norske formuleringen som er valgt i NO11, vil den lege leser trolig oppfatte som å ha langt dypere implikasjoner enn det mer prosaiske budskapet i NO78. Når «sjelen» i tillegg blir presentert i entall og bestemt form, må leseren lett tenke at det er snakk om noe særskilt.

En tekst der *psykhē* går igjen, er Jesu lignelse fra Lukas 12:15-20. Etter NO30:

15 Og han sa til dem: Se til og ta eder i vare for all havesyke! for ingen har sitt liv av sitt gods, om han er nokså rik. **16** Og han fortalte dem en lignelse og sa: Der var en rik mann hvis jord bar godt; **17** og han tenkte ved sig selv: Hva skal jeg gjøre? jeg har ikke rum til å samle min grøde i. **18** Og han sa: Jo, dette vil jeg gjøre: Jeg vil rive mine lader ned og bygge dem større, og der vil jeg samle hele min avling og mitt gods; **19** og så vil jeg si til min sjel: Sjel! du har meget godt liggende for mange år; slå dig til ro, et, drikk, vær glad! **20** Men Gud sa til ham: Du dåre! i denne natt kreves din sjel av dig; hvem skal så ha det du har samlet?

I vers 19 vil det neppe være kontroversielt at «si til min sjel» er det samme som å «si til meg selv», og denne ordlyden ble innført i NO78 og opprettholdt i NO11. Særegen etter norsk målestokk er bruken av «sjel» i *selv-tiltale* («sjel! du har meget godt liggende ...»); dette er kanskje omtrent å sammenligne med hvordan en norsktalende kan tiltale seg selv som «kamerat», men NO78 har ingen direkte gjengivelse av dette ordet. Dette ble imidlertid reversert i NO11; nå er ordet «sjel» tatt inn igjen og faktisk utvidet til «min sjel», men føyd inn *lenger ute* i sitatet: «Nå har du mye godt liggende, nok for for mange år. Slå deg til ro, **min sjel**, spis, drikk og vær glad.»

At mannen oppfordrer sin «sjel» til å spise og drikke, kan oppleves merkelig hvis den norske leseren har en grunnleggende «åndelig» forståelse av sjelebegrepet. Innskuddet «min sjel» kan rent språklig virke klønete og står på et annet sted enn i grunnteksten, der vokativen «sjel!» *innledet* selv-tiltalen, som i NO30. I NO78 var dette ordet ansett som så pass uvesentlig at det ble utelatt i oversettelsen; i NO11 gjør oversetterne seg derimot så stor møyne med å få med ordet «sjel» at de setter det inn igjen i *neste setning*.

Mest kontroversiell har gjengivelsen av vers 20 vært. I NO30 sier Gud til mannen at «i denne natt kreves din sjel av dig», noe som for den norske leseren kan fremkalle et mentalt bilde av «sjelen» som må forlate legemet og gå over i det hinsidige. I NO78 het det mer prosaisk: «I natt

kreves ditt liv tilbake.» Dette blir påtalt av Gilbrant (1994:289), som skriver at mens NO30 «stemmer fullstendig med grunnteksten, som har *psyche*, sjel», har NO78 *forandret* verset ved å innføre ordet «liv». Han erkjenner i fortsettelsen (*ibid.*):

Naturligvis er det steder hvor *psyche* må oversettes liv; det fremgår i så all som oftest klart av konteksten. Det vi her påpeker er tendensen til å fjerne «sjel» fra skriftsteder hvor dette ord alltid har hatt sin plass. Flere av disse skriftord viser til sjelen som det personlighetsbærende i mennesket og understreker for oss det dype alvor i dette at vi står til regnskap for Gud når det gjelder vår sjel.

Kritikken springer altså ut av en blanding av konservatisme – ordet «sjel» må ikke tas bort fra vers der det «alltid» har stått – og en bestemt tolkningstradisjon. Gilbrant innrømmer at det for så vidt er mulig å oversette *psykhē* med «liv», men dette må ikke gjøres i vers der ordet *kan* forstås som å gjelde en transcendent sjel, «det personlighetsbærende i mennesket», som (etter døden?) «står til regnskap for Gud».

I NO11 heter det atter en gang at Gud advarer mannen i lignelsen: «I natt kreves din sjel tilbake,» og fortolkere i den tolkningstradisjonen Gilbrant foretrakk, kan igjen utlegge vers 20 på sin foretrukne måte.

6. Semantisk sortering

Med utgangspunkt i den tentative sorteringen av alle forekomster av *psykhē* i forskjellige semantiske kategorier som ble foretatt i kapittel 4, skal dette avsnittet drøfte tendensene i Bibelselskapets oversettelser av hver kategori.

6.1. Den mundane *psykhē*

Mens ordet «sjel» på norsk i stor grad har høytravende religiøse assosiasjoner, kan den greske teksten også bruke ordet *psykhē* i heller mundane sammenhenger, som å angi *individer* i forbindelse med et visst antall. Apostlenes gjerninger 2:41 forteller om en masseomvendelse der det ble «lagt til [menigheten] omkring tre tusen sjeler» på én dag (NO30). Apostlenes gjerninger 7:14 (NO30) forteller hvordan Josef i Egypt «kalte til sig sin far Jakob og hele sin slekt, fem og sytti sjeler». I Apostlenes gjerninger 27:37 heter det at det var «to hundre og seks og sytti sjeler» ombord på et skip. 2. Peter 3:20 forteller om Noahs ark, «i hvilken nogen få – åtte sjeler – blev frelst ved vann» (NO30).

NO78 og NO11 bruker ikke ordet «sjel» i noen av disse versene. Enten får tallet simpelthen stå alene («den dagen ble rundt tre tusen lagt til menigheten», Apg 2:41, NO78), eller oversettelsen bruker ord som «mennesker» eller «personer» til å kvalifisere tallet («den dagen ble det lagt til omkring tre tusen mennesker», Apg 2:41, NO11; Josef i Egypt «kalte til seg sin far Jakob og hele familien – syttifem personer», Apg 7:14, NO11).

Utviklingen etter 1930-oversettelsen ser ut til å reflektere en følelse av at på norsk er «sjel» et religiøst uttrykk som det ikke passer godt å bruke i så pass trivielle sammenhenger som å angi tallet på en gruppe individer. Uttrykk som at det f.eks. bor X antall «sjeler» i et bestemt prestegjeld har vært brukt på norsk, men en slik uttrykksmåte kan i dag virke bevisst overhøytidelig eller smått ironisk. Det er tvilsomt om en moderne norsktalende spontant ville angi antall personer ombord i et skip ved å si at det er så og så mange «sjeler» om bord.

Romerne 13:1 (NO30) gir et annet eksempel på at en bibelsk «sjel» ikke trenger være noe annet enn et *individ*: «Hver sjel være lydigh mot de foresatte øvrigheter!» I en så pass ikke-religiøs sammenheng som å vise lydighet mot verdslige myndigheter anser imidlertid oversetterne bak NO78 og NO11 at ordet sjel vanskelig passer seg, så ordlyden blir i begge oversettelser mundan og likefram: «Enhver skal være lydigh mot de myndigheter han har over seg.»

Åpenbaringen 18:11-13 lister opp handelsvarene til «jordens kjøpmenn», så som gull, sølv, purpur og krydderier, før listen kuliminerer med levende vesener: kveg, sauer, hester og «træler og

menneskesjeler» (NO30). Særlig dersom leseren tenker på «sjelen» som noe immaterielt, vil det virke pussig å se «menneskesjeler» listet opp som en handelsartikkel sammen med edelt metall, krydderier og kveg. Uttrykket «træler [på gresk bokstavelig 'kropper'] og menneskesjeler» kan forstås som en hendyadis, to ord uttrykk som er forbundet med «og», men viser til det samme: treller/kropper, *dvs.* menneskesjeler («human beings sold as slaves», *New International Version*).

Sammensetningen «menneskesjeler» står i NO30 for et analytisk uttrykk på gresk: *psykhas anthrōpōn*, menneskers sjeler. NO78 og NO11 har imidlertid heller uttrykket «levende mennesker», og det foregående «og» er gjort om til bare et komma for å tillempe forståelsen av hele frasen som en hendyadis: «slaver, levende mennesker».

Så langt hadde NO30 ordet «sjel» (evt. sammensatt), mens NO78 og NO11 oppgav denne termen i kontekster som ikke er spesielt åndelige eller religiøse. I Matteus 6:25 ble ordet *psykhē* imidlertid gjengitt med et annet ord enn «sjel» allerede i NO30. Jesus formaner sine tilhørere:

Derfor sier jeg eder: Vær ikke bekymret for eders liv, hvad I skal ete og hvad I skal drikke. Er ikke livet mere enn maten ...?

Tilsvarende i parallellteksten i Lukas 12:22-23:

Vær ikke bekymret for eders liv, hvad I skal ete, heller ikke for eders legeme, hvad I skal klæ eder med! Livet er mere enn maten, og legemet mere enn klærne.

NO78 og NO11 opprettholder «liv» som gjengivelse av *psykhē* her (unntatt en videre omskriving i NO78-versjonen av Matteus 6:25: «Vær ikke bekymret for mat og drikke som dere må ha for å leve»)

Her er Jesu poeng at tilhørerne ikke skal bekymre seg unødvendig for verdslige trivialiteter som de materielle behov ens *psykhē* og legeme har (for henholdsvis mat og klær). I denne konteksten ville heller ikke NO30-oversetterne bruke ordet sjel. Det fremgår av sammenhengen at *psykhē* ikke er tenkt som noe esoterisk og immaterielt, men er den konkrete organismen som trenger fysisk føde. Her er avviket fra en norsk populærkulturell forståelse av «sjelen» påtagelig, og oversetterne gir isteden inntrykk av at Jesus snakker om hensikten med *livet*: «Livet er mer enn maten og kroppen mer enn klærne.» (Lukas 12:23, NO78/NO11). Grunntekstens parallellisme er neppe helt adekvat overført til norsk, siden «livet» er påtagelig mer abstrakt enn *psykhē*, ens

individuelle organisme som her står parallelt til «kroppen».

I de fleste av tekstene diskutert over kan det sies at NO78 og NO11 valgte andre ord enn «sjel» som en likefrem tilpasning til norsk idiomatikk i mundane kontekster. I Matteus 6:25 og Lukas 12:22-23 kan det virke som om oversetterne (også allerede i NO30) implisitt hegner om forståelsen av sjelen som noe *åndelig* ved å ikke bruke termen «sjel» i en sammenheng der det fremgår at *psykhē* trenger fysisk føde.

6.2. *Psykhē* som frelsesobjekt

1. Peter 1:9 beskriver «troens mål: frelse for sjelene» (NO78). NO11 gjør uttrykket mer personlig for leserne ved å innføre et eiendomspronomen som ikke står på gresk: troens mål er nå blitt «frelse for **deres** sjeler». NO30 hadde den mest litterale gjengivelsen av grunntekstens genitivsfrase, «sjelenes frelse».

«Sjelen» kan på norsk stå som det sentrale objekt for religiøse anstrengelser, det i mennesket som må *voktes* og *renses* med endelig frelse som siktemål, eller som også kan *forderves* av nedbrytende krefter som undergraver muligheten for frelse.

I nytestamentlige sammenhenger som kan tolkes inn i denne rammen, vil NO30, NO78 og NO11 i stor utstrekning bruke «sjel» som oversettelse av *psykhē*. Menighetslederne fortjener ifølge Hebreerbrevet 13:17 å bli lyttet respektfullt til, «for de våker over sjelene deres» (så NO11; «eders sjeler», NO30, «deres sjeler», NO78). De troende har omvendt seg «til ham som er hyrde og tilsynsmann for deres sjeler» (2. Peter 2:25, NO78/NO11, evt. «... eders sjelers hyrde og tilsynsmann», NO30). Den norske leseren har anledning til å legge mer i dette enn at Jesus og menighetslederne ser etter de troende *som individer betraktet*.

I 2. Peter 4:19 heter det at «de som lider etter Guds vilje, [skal] overgi sin sjel til den trofaste Skaper og gjøre det gode» (NO78, tilnærmet identisk i NO11); i NO30 var grunntekstens flertallsform opprettholdt: «Derfor skal og de som efter Guds vilje må lide, overgi sine sjeler til den trofaste skaper, idet de gjør det gode.» Bruken av entall i NO78 og NO11 legger til rette for tanken om at leserne hver især har sin egen unike «sjel». Lesere med en populærkulturell forståelse av sjelen, kan forstå verset som noe mer enn at man simpelthen skal legge liv eller død i Skaperens hender.

Et eksempel på at oversetterens ordvalg kan legge sterke føringer på lesernes forståelse, er 1. Peter 1:22. «Ved å lyde sannheten har dere renset sjelen» (NO11) er en formulering som en norsk leser trolig vil oppfatte som noe mer «religiøst» dyptgripende enn pronomenoversettelsen i NO78:

«Ved å lyde sannheten har dere rensset dere.» (I NO30 oppfattes grunntekstens partisippkonstruksjon som imperativ heller enn indikativ: «Rens eders sjeler i lydighet mot sannheten.»)

De troende formaner i 1. Peter 2:11 til å sky sanselige lyster, som «strider mot sjelen» (NO30), «er i kamp mot sjelen» (NO78) eller endog «fører krig mot sjelen» (NO11). Nedbrytende elementer «forlokker ubefestede sjeler» (2. Peter 2:14, NO30), evt. «forfører ubefestede sjeler» (NO78) eller «forfører svake sjeler» (NO11). Skjønt bokstavrimet 'svak sjel' på norsk er brukt idiomatisk i mer triviell betydning, gir oversettelsenes ordvalg en norsk leser anledning til å forstå skriftstedet i dyp religiøs forstand: det er selve frelsesobjektet som blir ledet på avveie.

Ubefestede sjeler kan imidlertid finne stabilitet i håpet om velsignelse, for «[d]ette håpet er et trygt og fast anker for sjelen» (så Hebreerne 6:19 i NO11; «for vår sjel», NO78, «for sjelen», NO30). De troende formaner til å «ta ydmykt imot det ordet som er plantet i dere, og som har makt til å frelse sjelene deres» (så NO11; «deres sjeler», NO78, «eders sjeler», NO30). Feig unnfalighet kan lede til fall, men «vi er ikke av dem som trekker seg unna og går fortapt; vi er av dem som tror og berger sin sjel» (Hebreerne 10:39, NO11; «vi er av dem som tror og berger vår sjel», NO78; «vi er av dem som tror til sjelens frelse», NO30).

En tredeling av menneskets vesen kommer til uttrykk i 1. Tessaloniker 5:23: «Må deres ånd, sjel og kropp bli bevart uskadet» (NO11; også NO30 og NO78 har her «sjel»). Dette verset kan utfordre norske lesere som ikke alltid vil skille klart mellom ånd og sjel, og det er interessant at *kroppen* her er et frelsesobjekt på linje med disse to andre, hvis man anser at verset handler om den transcendent frelsen heller enn å uttrykke et ønske om dennesidig helse og velvære for leserne.

Det er imidlertid en gruppe vers der *psykhē* etter sammenhengen kan se ut til å betegne frelsesobjektet og likevel *ikke* blir konsekvent oversatt «sjel». Oversettelsene skiller lag i Lukas 21:19, der NO30 hadde ordlyden: «Vær tålmodige, så skal dere vinne eders sjeler!» De to senere bibelutgavene gjengir imidlertid *tas psykhas hymōn* («sjelene deres») med «livet» i entall og uten eiendomspronomen: «Holder dere ut, skal dere nå fram til livet» (NO78). «Hold ut, så skal dere vinne livet!» (NO11) En mulig teologisk motivering for å gå bort fra ordet sjel kunne være at «sjelen» forstått som det *identitetsbærende* elementet i mennesket verken kan vinnes eller tapes, men alltid må være til stede. En språkbruk der *nepeš* kan vinnes i den forstand at *ens liv blir spart* er imidlertid kjent fra den hebraiske bibelen, som når Jahve forsikrer Jeremias skiver Baruk: «[J]eg vil gi dig ditt liv [*napšeka*] til krigsbytte» (Jeremia 45:5, NO30).

Det er interessant at ingen av de tre oversettelsene vil bruke ordet «sjel» i et vers som Matteus 10:39. «Den som finner sitt liv, skal miste det, og den som mister sitt liv for min skyld, skal

finne det.» (NO30; tilnærmet likelydende i NO78 og NO11). Parallellteksten i Lukas 9:24 blir behandlet på samme måte, og likeledes en lignende tekst i Johannes 12:25: «Den som elsker sitt liv, skal miste det. Men den som hater sitt liv i denne verden, skal berge det og få evig liv» (NO11; også NO78 og NO30 hadde her «liv»). Merk at i frasen «evig liv» har den greske teksten akkusativ av *zōē*, ikke *psykhē*, så oversettelsen skaper her en parallellisme eller kontrast mellom «liv i denne verden» og «evig liv» som ikke uten videre er til stede i originalen. Slik ordlyden på disse stedene er i alle de tre oversettelsene, blir teksten helst å forstå som at Jesus vil belønne martyrium for hans skyld med en fremtidig *oppstandelse*: Den som ofret livet for Jesu sak, vil en gang få livet tilbake. Den som selvisk vil bevare sitt «liv» i den nåværende verdensalder, og ikke er beredt til å ofre det for Jesu skyld, skal likevel miste det – og er da verre stilt i eskatologisk perspektiv. Det er mindre likefremt hvordan den norske leseren ville tolke teksten hvis Jesus fikk snakke om å miste eller vinne ens «sjel».

Det virker som om de norske oversettelsene viker unna ordet «sjel» i sammenhenger der *psykhē* er noe man kan *miste*, slik oversetterne også nesten konsekvent unngår denne gjengivelsen når sammenhengen viser at *psykhē* kan dø (se neste avsnitt). Dette blir særlig tydelig i en passasje som Markus 8:35-37 (med parallelltekst i Matteus 16:25-26). Etter NO11:

For den som vil berge sitt liv, skal miste det. Men den som mister sitt liv for min skyld og for evangeliets skyld, skal berge det. Hva gagnar det et menneske om det vinner hele verden, men taper sin sjel? Og hva kan et menneske gi som vederlag for sin sjel?

Denne vekslingen mellom «liv» og «sjel» som gjengivelse av *psykhē* har vært opprettholdt gjennom NO30, NO78 og NO11, selv om grunntekstens løpende «temaord» dermed blir fragmentert og tekstens sammenheng undergravd. Motivasjonen for å ikke bruke enten «liv» eller «sjel» i alle fire forekomster av *psykhē* burde derfor være sterk.

Man kan legge merke til at *sōsai* blir oversatt «berge» heller enn «frelse» (også dette konsekvent gjennom NO30, NO78 og NO11 i både Matteus 16:25 og Markus 8:35), altså en mundan heller enn en religiøst ladet term: Den enkelte kan forsøke å «berge sitt liv», mens den alternative gjengivelsen «frelse sin sjel» formodentlig ville føles altfor ambisiøs selv i en kontekst der Jesus beskriver det fåfengte i å forsøke dette. Bare guddommelige makter kan frelse en *transcendent* sjel, og hvis sjelen forstås som et uutslettelig identitetsbærende element i mennesket, er det logisk umulig for den enkelte å *miste* en slik «sjel». Disse potensielle teologiske forviklingene unngås i de norske oversettelsene ved å la Matt 16:25 og Mark 8:35 handle om den mer mundane

problemstilling å miste eller berge *livet*. Umiddelbart etterpå følger oversetterne imidlertid sin vanlige praksis med å gjengi *psykhē* som «sjel» når det er tale om frelsesobjektet.

NO78 og NO11 kan sies å gjeninnføre en vanskelig tekst når Jesus får spørre hva det gagnar et menneske «om det vinner hele verden, men taper sin sjel?» (Matt 16:26, Mark 8:36). Det er verdt å legge merke til at NO30 her heller hadde formuleringen «tar skade på sin sjel», et uttrykk som ikke aktualiserer den potensielt problematiske tanken om en *avhendelig* sjel.

6.3. Når *psykhē* kan dø

Hvis leseren eller oversetteren tenker seg at *psykhē* er noe immaterielt og udødelig, blir den mest utfordrende kategorien av skriftsteder de versene der det heter at *psykhē* enten dør eller trenger å reddes fra døden. En gjennomgang indikerer at de norske oversettelsene nesten konsekvent unnlater å bruke ordet «sjel» i disse versene. De blir snarere behandlet likt de overnevnte versene der det fremstår som en mulighet å «miste» *psykhē*, dvs. at termen blir gjengitt «liv» heller enn «sjel». Hvis å «miste *psykhē*» forstås som ensbetydende med å *miste livet*, kan de versene (diskutert i forrige avsnitt) der denne uttrykksmåten forekommer, også telles med blant vers som behandler *psykhē* som dødelig.

I Matteus 2:20 blir Josef i Egypt underrettet om at det nå er trygt for ham å vende tilbake til hjemlandet med Jesusbarnet, «for de er døde som stod barnet etter livet» (NO30, gresk *psykhē*). I NO78 heter det på lignende vis at «de som stod barnet etter livet, er døde», mens NO11 har «for de som ville ta livet av barnet, er døde.» Grunnteksten har her et idiom overtatt fra den hebraiske bibelen, der 'å søke [eller se etter] noens *nepeš'* ikke har noen åndelige implikasjoner, men betyr å *stå vedkommende etter livet*: 1. Samuel 19:10, 14; 2. Samuel 16:11, 1. Kongebok 19:10, 14; Jeremia 19:7, 9, 21:7, 22:25, 34:20, 21, 44:30, 46:26, 49:37. Ett av disse versene blir direkte sitert i Det nye testamente. 1. Kongebok 19:10 snakker profeten Elia om hvordan hans fiender står ham etter livet (*waybaqšu `et-napši leqahtah*, «og de søker min *nepeš* for å ta den»), et vers Paulus gjengir på gresk i Romerne 11:3 (*kai zētousin tēn psykhēn mou*, «og de søker *psykhē*'n min»). De norske oversettelsene bruker igjen formuleringer som «nå står de meg etter livet» (NO78, NO11) eller «de står mig etter livet» (NO30). Dette kan anses som en uunngåelig tilpasning til norsk idiomatikk, siden en forsøksvis litteral gjengivelse med «sjel» ville fremstå obskur for den norske leseren (Jehovas vitners *Ny verden-oversettelse* har ordlyden «de søker etter min sjel», men referanseutgaven har en note for å gjøre uttrykket forståelig: «El. 'mitt liv'»³). Samtidig illustrerer

³ Som den eneste norske bibelutgaven gjengir denne versjonen (gjenoversatt fra et engelsk forelegg) *konsekvent* ordene *nepeš* og *psykhē* med «sjel», og demonstrerer i så måte at slik konkordans bare er mulig hvis man oppgir alle aspirasjoner om å skrive idiomatisk norsk. Et eget tillegg i studieutgaven (2008:1697) er viet til emnet.

dette idiomet fra grunnteksten at *psykhē* ikke nødvendigvis er tenkt som udødelig eller uforgjengelig.

Psykhē blir også til «liv» i Bibelselskapets oversettelser av Markus 3:4 og Lukas 6:9, der Jesus skal til å gjøre en helbredelse på sabbaten og utfordrer dem som mener dette krenker helligdagsfreden: «Er det tillatt på sabbaten å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge liv eller å slå ihjel?» (NO30; både NO78 og NO11 har her en *dobbel* eller gjentatt oversettelse av *psykhē*: «Hva er tillatt på sabbaten? Å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge liv eller å ta liv?»)

Her er *psykhē* dermed forutsatt å være noe man kan «slå ihjel» (NO30) eller «ta» (NO78, NO11). Grunntekstens verb *apokteinai* betyr å drepe (jf. NO30), og det er altså snakk om å drepe en «*psykhē*» i betydningen et levende individ (mens norsk idiomatikk ikke tillater at man kan 'drepe et liv'). Gitt hvordan *psykhē* er oversatt andre steder, kunne oversetterne her ha latt Jesus spørre om det er lov å «frelse en sjel eller å drepe den», men ordene blir forstått i engere betydning, både ved at *psykhē* tolkes som «liv» og at *sōsai* oversettes «berge» heller enn det religiøst pregnante «frelse». Motivasjonen tør være at sammenhengen viser at det er snakk om dennesidig helbredelse og ikke transcendent frelse, men det ville også vært en utfordrende tekst hvis Jesus på norsk skulle implisere at man kan *drepe en sjel*.

Jesus beskriver sitt kommende offer på Golgata som at han skal ofre sin *psykhē*. Menneskesønnen er kommet for å gi sin *psykhē* som løsepenge for mange (Matteus 20:28, Markus 10:45). Den gode hyrde (eller simpelthen «jeg») gir sin/«min» *psykhē* for sauene (Johannes 10:11, 15). «Faderen elsker meg» fordi Jesus gir sin *psykhē* (Johannes 10:17). Ingen har større kjærlighet enn den som gir sin *psykhē* for sine venner (Johannes 15:13).

Andre enn Jesus kan også bruke denne uttrykksmåten. I 1 Johannes 3:6 ser skribenten tilbake på hvordan Jesus gav sin *psykhē* «for oss» og sier at «vi» derfor også skylder å gi vår *psykhē* for våre brødre. I opptakten til lidelseshistorien erklærer Peter at han gjerne ville gi sin *psykhē* for Jesus, men denne svarer skeptisk: «Du vil sette din *psykhē* til for meg?» og forutser at Peter faktisk vil fornekte ham før hanen galler (Johannes 13:37, 38). I Apostlenes gjerninger 15:26 gir eldsterådet i Jerusalem sine anbefalinger til menn som har våget sin *psykhē* «for vår Herre Jesu Kristi navn». Filipperne 2:30 omtaler en Epafroditos som satte sin *psykhē* på spill, og parallelt til dette heter det at han «var døden nær».

I Apostlenes gjerninger 27:10 forutser Paulus at en kommende skipsreise vil innebære fare «for våre liv» (*tōn psykhōn hēmōn*). Da skipet ganske riktig havner i storm, trøster han de reisende med at Gud har sagt ham at ingen *psykhē* blant dem skal forgå (Apg 27:22).

Åpenbaringen 12:11 gir hederlig omtale til martyrer som ikke hadde sin *psykhē* så kjær at de

unnlot å gå i døden.

På *samtlig*e av disse stedene er NO30, NO78 og NO11 samstemte om å bruke ordet «liv», mens gjengivelsen «sjel» aldri forekommer.

I Romerne 16:4 skriver Paulus litteralt om noen som for hans *psykhē* har våget sin egen «hals» (*trakhēlon*); dette blir oversatt som at de har «våget sitt eget liv for mitt» (NO30), «våget sitt eget liv for å redde meg» (NO78) eller «satte livet på spill for min skyld». I NO30 og NO78 er det teknisk sett ordet «hals» som blir skrevet om til «liv», og for å unngå å gjenta ordet på norsk, blir ikke *psykhē* direkte oversatt unntatt i NO11s frase «for min skyld».

I Apostlenes gjerninger 20:24 sier Paulus at hans *psykhē* ikke er noe viktig for ham, sammenlignet med hvor viktig det er at han fullfører sin tjeneste. NO30 lar ham si at «for mig selv akter jeg ikke mitt liv et ord verdt»; NO78 og NO11 utvider dette til at hans «liv eller død» ikke er verdt «å snakke om».

I Åpenbaringen 16:3 brukes ordet *psykhē* om vesener i havet som dør. Verset er dobbelt problematisk hvis en sjel skulle være udødelig og dyr ikke skal ha sjeler i noe tilfelle, slik én retning innen tradisjonell religiøs tenking forutsetter. Her hadde NO30 likevel en sjelden forekomst av en dødelig «sjel», med ordlyden «hver levende sjel i havet døde». I NO78 ble frasen *psykhē zōsa* (levende sjel) kontrahert til bare «liv», så det heter at «alt liv i havet døde». NO11 gjengir igjen ordene separat: «hver levende skapning i havet døde». Disse gjengivelsene forutsetter at *psykhē* her har den mundane betydningen «vesen, skapning».

Et eksplisitt gresk ord for «skapning» forekommer i det lignende verset i Åpenbaringen 8:9: *apethanen triton tōn ktismatōn en tēi thalasse, ta ekhonta psykhas* (bokst. «de døde, tredjeparten av skapningene i havet, de [som var] havende sjeler»). NO30 skriver her at «tredjedelen av skapningene i havet, som hadde liv, døde». NO78 gjengir ikke leddet *ta ekhonta psykhas* separat og oversetter heller ikke *kismatōn* med «skapninger», men kontraherer setningen til simpelthen «tredjedelen av alt liv i havet døde». I NO11 benyttes ordet «skapninger», men leddet *ta ekhonta psykhas* er ikke representert i oversettelsen: «tredjeparten av alle skapninger i havet døde».

Apostlenes gjerninger 3:23 har et annet eksempel på at en 'dødelig sjel' forekom i NO30, men ikke i de to senere oversettelsene: «Hver sjel som ikke hører på denne profet, skal utryddes av folket.» I NO78 og NO11 er det «hver og en» som ikke hører på profeten, som skal utryddes.

Jakob 5:20 synes å være et unikt eksempel på at en 'dødelig sjel' blir omtalt i alle de tre oversettelsene. I NO30 heter det at «den som omvender en synder fra hans villfarende vei, han frelser en sjel fra døden». I NO78 heter det at «han redder en sjel fra døden», mens NO11 innfører et eiendomspronomen: «Den som får en synder til å vende om fra sine ville veier, berger sjelen hans

fra døden.» Pronomenet «hans» (gresk *autou*) mangler forekommer i noen greske tekstutgaver, men mangler i andre. Formuleringen som bare har «en sjel» kan på norsk tolkes i retning av bare «et individ», men «sjelen hans» vil snarere konnotere noe transcendent.

Her virker det som det er to kryssende hensyn: Oversetterne er i stor grad tilbøyelige til å bruke ordet «sjel» om frelsesobjektet, men vil samtidig unngå dette ordet når *psykhē* sies å være dødelig. I dette tilfellet fikk det første hensynet forkjørsrett i både NO30, NO78 og NO11.

6.4. Når *psykhē* kan se ut til å overleve døden

Et mindre antall tekster kan tolkes som at *psykhē* refererer til noe som fremdeles eksisterer etter døden.

Matteus 10:28 er et skriftsted der «sjelen» har hatt sin plass gjennom NO30, NO78 og NO11, her sitert etter den siste: «Vær ikke redde for dem som dreper kroppen, men ikke kan drepe sjelen. Frykt heller ham som kan ødelegge både sjel og kropp i helvete.» Wisløff (1979:135) ser dette som et vers som angir en dualistisk menneskeforståelse: «I Mat. 10,28 skjelner jo Jesus mellom å drepe legemet og slå sjelen i hjel.»

I Apostlenes gjerninger 2:27 anvendes Salme 16:10 på Jesus, som forutsettes å si til Gud i forbindelse med oppstandelsen (NO11): «*For du skal ikke forlate min sjel i dødsriket.*» NO11 gjeninnfører med dette ordlyden fra NO30, skjønt nå i kursiv for å markere dette som et gammeltestamentlig sitat. NO78 hadde i mellomtiden hatt: «For du skal ikke la min sjel bli i dødsriket.» Særlig i NO78 gir ordlyden inntrykk av at sjelen etter døden går til dødsriket og fortsetter å eksistere der, og når salmeteksten i Apostlenes gjerninger blir anvendt på Jesus, kan leseren av den norske oversettelsen få inntrykk av at Jesu oppstandelse handlet om å bringe sjelen hans ut av dødsriket og gjenforene den med legemet.

Den siterte teksten i Salme 16:10 har imidlertid blitt behandlet på forskjellige måter i de norske oversettelsene. I NO30 var ordlyden «du skal ikke overlate min sjel til dødsriket», men i NO78 ble dette redusert til bare en promomenoversettelse: «Du overgir meg ikke til dødsriket.» Wisløff (1979:111) påtalte at NO78 tar ut ordet «sjel» i Salme 16:10: «Hva fordel skal være, er ikke lett å forstå.» I NO11 er *napši* nok en gang oversatt «min sjel» i dette verset, som i så måte er brakt i overensstemmelse med sitatet i Apg 2:27.

I Åpenbaringen 6:9 har skribenten et syn av det himmelske alteret: «Da Lammet brøt det femte seglet, så jeg under alteret sjelene til dem som var blitt slaktet for Guds ords skyld» (NO11). I Åpenbaringen 20:4 ser skribenten «sjelene til dem som var blitt halshugget» (NO11). I begge disse

versene er NO30, NO78 og NO11 samstemte om å ta i bruk termen sjel. «Sjelene» i Åpenbaringen 6:9-11 er forutsatt å være ved bevissthet og aktive også etter at de er «slaktet», idet de (i alle fall innen rammen av en symboltung tekst) spør Gud om hvor lenge han skal drøye med å hevne deres blod. De får til svar at de må vente inntil martyrenes tall er fullt.

Dette er dermed den mest «konsekvente» underkategorien av gjengivelser: *I alle tilfeller der termen psykḥē kan se ut til å betegne noe som fortsatt eksisterer etter døden, blir dette oversatt til «sjel» på norsk.*

6.5. Den emosjonelle og mentale psykḥē

Gitt hvordan «sjelen» (og adjektivet «sjelelig») på norsk i stor grad er assosiert med mentale og følelsesmessige fenomener, kunne man vente at oversetterne ville være tilbøyelige til å ta i bruk dette ordet når psykḥē opplever følelser eller har «religiøse» opplevelser som kan tolkes som å være dypt emosjonelle.

I Matteus 12:18 anvendes teksten fra Jesaja 42:1 på Jesus: «Se, min tjener, som jeg har utvalgt, min elskede, som min sjel har velbehag i» (NO30). I NO78 er det imidlertid en nulloversettelse av ordet psykḥē, og verbet det var subjekt for, får simpelthen dele subjekt med den foregående frasen («... ham som jeg elsker og [– –] har behag i»). NO11 gjør på sin side «min sjel» om til en pronomensoversettelse: «... i ham har jeg min glede». Den siterte teksten i Jesaja 42:1 har likeledes «min sjel» bare i NO30; både NO78 og NO11 har isteden pronomensoversettelsen «jeg» for napšī.

Siden en «sjel» som forstått på norsk kan ha følelsesopplevelser, er det ikke uten videre klart hvorfor ordet ikke blir opprettholdt i en sammenheng der det tales om at sjelen har «velbehag». En mulig kompliserende faktor kan være at taleren her skal være Gud. Hvis «sjelen» forstås som noe åndelig og immaterielt, og Gud forutsettes å være et helt gjennom åndelig vesen hinsides enhver dikotomi av typen «sjel/legeme», kan det på norsk føles underlig at Gud skulle tale om sin «sjel».

Det virker imidlertid mer sannsynlig at oversetterne i NO78 og NO11 simpelthen har oppfattet uttrykket idiomatisk, som om hē psykḥē mou i Matteus 12:18 bare skulle være en poetisk, omstendelig eller emfatisk måte å si «jeg». Manglende konsekvens med oversettelsen av det nært analoge uttrykket i Hebreerne 10:38 tyder på at det ikke ligger til grunn noen dypere teologiske vurderinger til grunn, i alle fall hva NO11 angår. I Heb 10:38 het det i NO30: «dersom han unddrager sig, har min sjel ikke lyst til ham», mens NO11 har formuleringen «trekker han seg unna, har min sjel ingen glede i ham». I mellomtiden hadde NO78 brukt en pronomensoversettelse

(«trekker han seg tilbake, har jeg ikke behag i ham»). Også her er det forutsatt at Gud er taleren, men NO11 lar her Gud tale om sin «sjel» som ikke finner behag i de unnfalne. Som i Matteus 12:18 har grunnteksten uttrykket *hē psychē mou* som subjekt for en form av verbet *eudokeō* (ha velbehag), men NO11 behandler de to versene ulikt hva «min sjel» angår.

Andre vers som har å gjøre med følelser *psychē* opplever, blir også behandlet på forskjellig vis i oversettelsene. I Apostlenes gjerninger 2:43 het det i NO30 at «det kom frykt over hver sjel» i forbindelse med alle miraklene som hendte i urmenigheten, men i NO78 og NO11 er det «hver og en» som opplever frykt. Selv om NO11 tar i bruk uttrykket «ærefrykt» og i så måte gjør dette til en *religiøs* form for frykt, vil oversettelsen likevel ikke gjøre «sjelen» til det opplevende subjekt for denne frykten.

«Trenghet og angst skal komme over hver menneskesjel som gjør det onde,» ifølge NO30s utgave av Romerne 2:9 (for *pasan psychēn anthrōpou*, «hver sjel av menneske»). Dette vil en norsk leser kunne forstå som å gjelde den endelige «sjelens fortapelse», men i NO78 og NO11 er det bare «hvert menneske» som skal lide trenghet (eller «nød», NO78) og angst hvis det gir seg av med ondskap.

Selv om sjelen her ikke fikk oppleve angst og trenghet i NO78 og NO11, har Jesus på den annen side alltid lovet dem som vil lære av ham, at de skal «finne hvile for eders sjeler» (Matteus 11:29, NO30; «... deres sjeler», NO78, «*deres sjel*», NO11). Merk hvordan NO11 gjør flertall (*tais psychais hymōn*, «deres sjeler»), om til entall «deres sjel», noe som kan understreke at hver enkelt har en unik «sjel». Eventuelt forsøker oversettelsen å bringe ordlyden i overrensstemmelse med verset det alluderes til, Jeremia 6:16, som virkelig har distributivt entall i uttrykket «finn hvile for deres sjel» (*mits `u margoa`lenapšekem*). NO11 har imidlertid uttrykket «så skal dere finne hvile for deres liv» i Jeremia 6:16, mens NO78 bare hadde en pronomenoversettelse («så finner dere hvile»). Som så ofte må man tilbake til NO30 for å finne termen sjel: «Så skal I finne hvile for eders sjeler.» Det er ikke uten videre klart hvorfor ordet sjel blir bibeholdt når Jesus lover hvile til deres «sjeler» som vil lære av ham, mens NO78 og NO11 ikke vil bruke ordet i det gammeltestamentlige verset det alluderes til (skjønt NO11 uttrykkelig markerer Matteus 11:29 som et sitat ved å bruke kursiv). Konteksten i Jeremia er forholdsvis mundan, men når Jesus lover hvile til «sjelene», vil den norske leseren kunne legge mer i dette enn om NO78 og NO11 også i *evangeliet* hadde brukt samme ordlyd som i Jeremia. Jesus ville da, påtagelig mer prosaisk, ha sagt at det er for «dere (selv)» eller for «deres liv» tilhørerne skal finne hvile ved å ta Jesus til lærer.

Jesu egne følelser i opptakten til lidelseshistorien er også noe hans «sjel» får oppleve i alle de tre oversettelsene. I Matteus 26:38 og parallellteksten i Markus 14:34 erklærer han: «Min sjel er

bedrøvet inntil døden,» alternativt: «Min sjel er tynget til døden av sorg» (NO78, NO11). I Johannes 12:27 sier han: «Nu er min sjel forferdet» (NO11), alternativt: «Nå er min sjel fylt av angst» (NO78, NO11). I NO11 er disse versene helt eller delvis satt i kursiv for å markere dem som gammeltestamentlige sitater; allusjonen synes å være til forskjellige vers i Salmene (42:12, 43:5, 6:4). I denne poetiske sammenhengen har NO30, NO78 og NO11 ordlyden «min sjel» også i salmetekstene.

Også Marias «sjel» kan som innledning til poetisk lovsang få si: «Min sjel opphøyer Herren» (Lukas 1:46, likelydende i NO30, NO78 og NO11 unntatt eldre stavemåte «ophøier» i den første). Den norske leseren vil kunne forstå dette som at dype religiøse følelser fra «sjelens» indre beveger Maria til å opphøye Herren (i motsetning til den mer mundane forståelsen at hun kaller hele sin «person» til lovprisning).

I Lukas 2:35 har Maria også alltid fått seg forutsagt av Simon at «din sjel» (NO30, NO78) eller «din egen sjel» (NO11) skal bli gjennomstunget av et sverd. Bibelteksten gir ingen eksplisitt forklaring på hvordan dette blir oppfylt. Maria får aldri noe bokstavelig sverd gjennom seg, selv om det i semittisk språkbruk er mulig å la «sjelen» (organismen, den levende kroppen) lide fysisk mishandling: Salme 105:18 forteller hvordan Josefs *nepeš* ble lagt i jern i Egypt. I Marias tilfelle vil den norske leseren trolig snarere anta at når hennes «sjel» skal bli gjennomstunget av et sverd, viser dette til de *mentale* eller «psykiske» lidelsene hun vil måtte gjennomgå ved å se sin sønn bli forkastet og henrettet. «The *sword* of division will also cause pain for Mary and her family» (*HarperCollins Study Bible* 1993:1960). Samtidig vil de religiøse konnotasjonene som hefter ved ordet sjel, kunne få leseren til å tenke på Marias mentale pinsler som en religiøst høyverdig form for lidelse, i slekt med hvordan Jesu egen «sjel» er bedrøvet eller angstfylt når hans pinsler og død nærmer seg (Matt 26:38, Mark 14:34, Joh 12:27).

Lots lidelser ved å bo blant ugudelige i Sodoma får også et høyere, martyr-aktig preg ved at NO30, NO78 og NO11 alle lar ham lide helt inn i sin «rettferdige sjel» (2. Peter 2:8). Grunnteksten lar Lot «aktivt» pine sin sjel ved at han tvinger seg selv til å bli boende i Sodoma (*psykhēn dikaian ... ebasanizen* = sin «rettferdige sjel ... han pinte»), men dette blir omformulert til en mer passiv form for lidelse i NO78 (han «pintes dag etter dag helt inn i sin rettferdige sjel») og NO11 (han «ble dag etter dag pint langt inn i sin rettferdige sjel»). Uttrykkene «helt inn i» eller «langt inn i» har ikke noe grunnlag i den greske teksten, men understøtter en norsk leasers forståelse av sjelen som noe som sitter dypt *inne* i mennesket, en personlighetskjerne som i dette og andre tilfeller opplever lidelse.

En annen «mental» forestilling om sjelen er for den norske leseren lett å legge inn i Matteus

22:37 og parallellteksten i Markus 12:30, der Jesus sier det største bud er å «elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og hele din sjel og av all din forstand» (NO78, NO11). Listet opp mellom hjerte og forstand (eller «hu», NO30) vil «sjelen» lett fortone seg som noe av mental natur, særlig hvis leseren tar «hjerte» og «forstand» som å vise til henholdsvis følelser og rasjonalitet. Listen i Markus 12:30 ender imidlertid med «all din makt» (NO30) eller «all din kraft» (NO78/NO11) som kronen på alle tingene man skal elske Herren med. Dette er ikke like åpenbart noe som har med sinn og mentalitet å gjøre, og kan potensielt problematisere den forståelsen at listen bare skulle gjelde «åndelige» foreteelser.

I noen tilfeller der *psykhē* gjelder «sjelelige» (mentale) fenomener vil oversetterne likevel ikke bruke ordet «sjel» på norsk, men faller tilbake på omskrivninger. Det kan se ut til å skje en sontring mellom religiøst høyverdige følelser, lidelser, lengsler og mentale fenomener, og mer *trivielle* forekomster av det samme. Hvis det høytravende aspektet ikke er til stede, er oversetterne mindre tilbøyelige til å bruke ordet «sjel» på norsk.

Åpenbaringen 18:14 talte i NO30 om «den frukt som din sjel hadde lyst til», men i NO78 er dette blitt «frukten som var din hjertens lyst». NO11 bringer tilbake en av hovedglosene for *psykhē* ved å bruke ordet «liv»: «Frukten som var ditt livs begjær, er blitt borte for deg.»

I Johannes 10:24 spør jødene litteralt Jesus hvor lenge han vil holde deres *psykhē* løftet, men alle de tre oversettelsene gir dette en identisk idiomatisk gjengivelse: «Hvor lenge vil du holde oss i uvisshet?» Disse jødernes uvisshet om hvorvidt Jesus er Messias skulle for så vidt ha et religiøst aspekt, men tydeligvis blir sammenhengen oppfattet som såpass triviell eller idiomatisk preget at oversetterne likevel ikke ville bruke ordet sjel her.

Mental samstemmighet blant de troende blir omtalt i Apostlenes gjerninger 4:32 (urmenigheten hadde «ett hjerte og en sjel», NO30) og Filipperne 1:28 («I står fast i én Ånd, så i med én sjel kjemper for troen», NO30). I NO78 og NO11 blir imidlertid ordet «sinn» innført til å erstatte «sjel» i disse versene, noe som kan nedtone den norske leserens inntrykk av en nærmest sakral «sjelelig» harmoni blant de første kristne.

I Efeserne 6:6 og Kolosserne 3:23, der det er tale om å gjøre noe *ek psychēs* («av sjelen»), brukte allerede NO30 uttrykket «av hjertet» isteden. NO78 har «helhjertet» i Ef 6:6 og «villig» i Kol 3:23; NO11 skriver «helhjertet» begge steder. Særlig i Efeserne 6:6 er konteksten «religiøs», siden det er tale om å gjøre Guds vilje *ek psychēs*, men de norske oversetterne behandler dette idiomatisk heller enn å trekke inn det norske sjelebegrepet.

Psychē kan oppleve en negativ følelsesmessig påvirkning, eller eventuelt kjempe seg ut av slik påvirkning med eller uten hjelp fra andre, men de to senere oversettelsene tenderer mot å gå

vekk fra å bruke ordet «sjel» i slike sammenhenger.. Hebreerne 12:3 oppfordrer leserne til å tenke på Jesu eksempel, «så I ikke skal gå trett og bli motløse i eders sjeler» (NO30); i NO78 og NO11 er det simpelthen «dere» som ikke må bli trette og motløse. I Apostlenes gjerninger 14:22 heter det om Paulus og Barnabas at «de styrket disiplenes sjeler» (NO30); i NO78 og NO11 forsvinner ordet sjel i en nulloversettelse, så det nå bare er «disiplene» som blir styrket. Når det omvendt er tale om å undergrave sjelefreden, het det i NO30-versjonen av Apostlenes gjerninger 15:24 at menighetslederne vendte seg til hedningekristne med bekymring for utsendinger som hadde «forvirret eder ved sin tale og vakt uro i eders sjeler»; dette får i NO78 og NO11 den mer prosaiske ordlyden «...har gjort dere urolige»..

Et annet eksempel på «dårlig innflytelse» på sjelen forekommer i Apostelenes gjerninger 14:2, der vantro jøder egger opp hedningenes *psykhas* og setter ondt i dem mot de kristne. Allerede NO30 brukte her uttrykket «hedningenes sinn» heller enn hedningenes *sjeler*; i NO78 og NO11 er det simpelthen «hedningene» uten videre kvalifisering som blir satt eller hisset opp.

6.6. Spesialtilfeller

En rekke forekomster av *psykhē* lar seg ikke uten videre kategorisere i gruppene listet opp over, eller kategoriseringen ville bli for subjektiv til å ha særlig interesse. I mange tilfeller er dette vers der oversetterens ordvalg i betydelig grad legger føringer på hvordan leseren vil forstå teksten.

I Apostlenes gjerninger 20:10, der en ung mann har falt ut gjennom et vindu og sies å ha slått seg ihjel, lot NO30 Paulus forsikre de tilstedeværende at «hans sjel er i ham». Paulus bringer så den unge mannen tilbake til livet. Den norske leseren med en populærkulturell forståelse av «sjelen» vil kunne tolke dette som at den unge mannen nok var død, men hans transcendent «sjel» hadde ennå ikke rukket å forlate legemet, og Paulus oppreiste ham mirakuløst fra de døde. På den annen side lar NO78 og NO11 Paulus komme med en mer triviell observasjon: «Det er liv i ham.» Oversetterens ordvalg avgjør om leseren skal forstå denne forekomsten av *psykhē* i mundan eller høyere religiøs betydning.

En annen tekst det er verdt å merke seg, er Jesu fortelling om bonden som har fått en stor avling og selvtilfreds tiltaler seg selv (Lukas 12:19-20, NO30): «... og så vil jeg si til min sjel: Sjel! du har meget godt liggende for mange år; slå dig til ro, et, drikk, vær glad! Men Gud sa til ham: Du dåre! i denne natt kreves din sjel av dig.»

I NO78 ble ordet «sjel» konsekvent tatt ut her: «Så vil jeg si til meg selv: Nå har du mye godt liggende for mange år. Slå deg til ro, spis, drikk og vær glad. Men Gud sa til ham: Uforstandige

menneske! I natt kreves ditt liv tilbake.» NO30 åpnet for den mulighet at døden innebærer at «sjelen» er av transcendent opphav og blir «krevd tilbake» i dødsøyeblikket (og dermed kanskje vender tilbake til et hinsidig rike for å oppleve frelse eller fortapelse). Ordlyden i NO78, der det bare er mannens «liv» som kreves tilbake, vil ikke like lett kunne utløse metafysiske spekulasjoner i en norsk lesers sinn.

NO11 *gjenninfører* delvis ordet «sjel», bortsett fra at selvtiltalen der mannen snakker til sin *psykhē* fremdeles bare blir mundant oversatt med at «så skal jeg si til meg selv». Derimot blir den umiddelbart følgende selvtiltalen «sjel» (sammenlign NO30) flyttet til neste setning og utvidet med et eiendomspronomen «min»: «Nå har du mye godt liggende, nok for for mange år. Slå deg til ro, min sjel, spis, drikk og vær glad!» Konstruksjonen med den omplasserte selv-tiltalen kan virke anstrengt, men sikter kanskje mot å delvis bevare ordet «sjel» som ledemotivet i avsnittet, for i 2011 som i 1930 sier Gud at det er sjelen som vil bli avkrevd mannen: «I natt kreves din sjel tilbake.» Nok en gang har leseren anledning til å tenke på «sjelen» som noe som muligens går over i det hinsidige ved døden.

I Lukas 14:26 har derimot Jesus alltid brukt ordet «liv», aldri «sjel», gjennom NO30, NO78 og NO11 (sitert etter den siste): «Om noen kommer til meg og ikke setter dette høyere enn far og mor, kone og barn, brødre og søstre, ja, høyere enn sitt eget liv, kan han ikke være min disippel.» Å oversette med «sjel» ville her oppleves problematisk hvis leseren tenker på sjelen som frelsesobjektet: Å bli Jesu disippel skulle da etter kristen lære være det beste man kan gjøre for sin «sjel», men her sier Jesus tvert imot at man må nedprioritere hensynet til ens egen *psykhē* (og ens familiemedlemmer) for å kunne være hans etterfølger.

Imidlertid kan man også problematisere oversettelsen «liv»; det virker like mulig å la Jesus si at hans potensielle disipler må sette ham høyere enn både familiemedlemmer og seg *selv* (jf. hvordan NO78 og NO11 i Lukas 12:19 lot den selvtilfredse bonden snakke til seg «selv» heller enn til «min sjel»).

Andre vers der bruken eller utelatelsen av ordet «sjel» kan avgjøre hvor mye den norske leseren er tilbøyelig til å legge inn i teksten, forekommer i 2 Korinterbrev 1:23, 1. Tessaloniker 2:8 og 2 Korinterbrev 12:15. I NO30 het det i 2 Kor 1:23 at Paulus «kaller Gud til vidne for min sjel,» mens NO78 heller sier at han «tar Gud til vitne – han som rår for mitt liv», og i NO11 heter det: «*Ved mitt eget liv*, ja med Gud som vitne.» Det siste er i tråd med den forståelsen at Paulus ved å ta Gud som vitne ber ham ta Paulus' liv hvis han likevel skulle lyve (sammenlign f.eks. *New International Version*: «I call God as my witness – and I stake my life on it»). Nøyaktig hvordan leseren vil forstå

NO30s ordlyd der Paulus kaller Gud «til vidne for min sjel», er mindre opplagt, utover at formuleringen fremstår mer opphøyd og «religiøs» enn i NO78 og NO11.

I 1 Tessaloniker 2:8 hadde heller ikke NO30 ordet «sjel» når Paulus forsikrer hvordan han, Silvanus og Timoteus (jf. 1:1) hadde tessalonikerne så kjær at «således vilde vi gjerne i inderlig kjærlighet til eder gi eder ikke bare Guds evangelium, men og vårt eget liv» (*tas heautōn psykhas*, 'våre egne sjeler'). Også NO78 og NO11 har her ordet «liv», og det gir da heller ikke uten videre mening hvordan Paulus og hans venner ville kunne «gi» noen transcendent sjeler til tessalonikerne. Gjengivelsen «liv» åpner imidlertid for tvetydigheter på norsk: Mener Paulus at han og hans venner gladelig ville *ofre livet* for tessalonikerne, eller bare at de ville gi tessalonikerne sitt «liv» ved å bli hos dem og vie all sin tid til dem?

I 2 Korinterbrev 12:15 skriver Paulus til adressatene at «jeg vil med glede ofre, ja bli ofret for eders sjeler» (NO30). En norsk leser som tenker på sjelen som frelsesobjektet, vil kunne forstå dette som at Paulus gjerne ville ofre seg selv for å sikre adressatenes endelige frelse. NO78 og NO11 har derimot gjort formuleringen potensielt mer mundan når Paulus nå bare forsikrer leseren at han ville ofre seg «for deres skyld», et uttrykk uten religiøse eller transcendent konnotasjoner.

I Hebreerne 4:12 heter det at «Guds ord er levende og kraftig og skarpere enn noget tveegget sverd og trenger igjennem, inntil det kløver sjel og ånd» (NO30). Også NO78 og NO11 har her uttrykket «sjel og ånd», skjønt uttrykket kan være potensielt forvirrende og utfordrende for en norsk leser som kanskje tenker seg at menneskets sjel og ånd er (mer eller mindre) det samme, siden sjelen i norsk tanke er åndelig av natur. At oversetterne bak NO78 og NO11 selv kan oppfatte sjelen som noe «åndelig», fremgår av deres oversettelse av 3 Johannes 1:2. Forholdsvis litteralt gjengitt heter det her at «jeg ønsker at du i alle deler må ha det godt og være ved god helse, likesom din sjel har det godt» (NO30), men siste del av setningen har i NO78 og NO11 fått ordlyden «... like godt som du har det åndelig».

Det forekommer for øvrig også at oversetterne bruker ordet «sjel» til å oversette *pneuma* (ånd) heller enn *psykhē*. I 2 Korinter 7:1 oppfordrer Paulus leserne til å rense seg for all urenhet *sarkos kai pneumatos* (av kjød og av ånd), men NO78 og NO11 har her tatt i bruk frasen «kropp og sjel». Bare NO30 har «kjød og ånd».

I forbindelse med skapelsen av mennesket heter det i 1 Korinterbrev 15:45: «Det første menneske, Adam, ble en levende sjel» (NO30/NO78, tilnærmet identisk i NO11). Her bruker alle de tre norske oversettelsene ordet «sjel», selv om bare NO30 hadde ordet «sjel» i 1. Mosebok 2:7 som det siteres fra («mennesket blev til en levende sjel»; NO78 og NO11 har heller «... en levende skapning»). Det

virker som de norske oversettelsene bibeholder «sjel» i 1 Kor 15:45 fordi det ellers blir vanskelig å la leseren forstå sammenhengen med adjektivet «sjelelig» (*psykhikos*) i foregående og følgende vers. Se under Ekskurs om adjektivet *psykhikos*, s. 88, for videre diskusjon.

6.7. Konklusjon

Hypotesene som ble fremsatt innledningsvis, kan anses som i alle fall delvis bekreftet.

Oversetterne behandler i stor grad «sjel» som et ord som skal reserveres for kontekster med (i det minste potensielt) «religiøs» eller høyverdig betydning. I NO30 var oversetterne mer tilbøyelige enn i NO78 og NO11 til å bruke ordet «sjel» også i mundane sammenhenger, som når «hver sjel» (hvert individ) påbys å adlyde verdslige myndigheter i Romerne 13:1, men i NO78 og NO11 er ordet i hovedsak trengt tilbake til sammenhenger som har eller kan tillegges en dypere «åndelig» betydning.

Ved å bruke eller utelate ordet «sjel» vil oversetterne også henholdsvis kunne *tilføre* en tekst metafysiske konnotasjoner eller *nedtone* slike assosiasjoner. Her er 1. Peter 1:22 et godt eksempel; NO11 refererer til hvordan leserne ved å lyde sannheten har «renset sjelen», noe norske lesere vil oppfatte som noe mer åndelig høyverdig og dyptpløyende enn at brevets adressater bare har «renset dere», som det het i NO78.

Det er også en merkbar tendens blant oversetterne til å ville bruke ordet «sjel» om frelsesobjektet, skjønt det er vanskelig å gi en eksakt avgrensning av hvilke vers som her må telles med.

Når det gjelder vers som omtaler *psykhē* som mistelig, dødelig og forgjengelig, unngår oversettelsene med betydelig konsekvens å bruke ordet «sjel» i disse sammenhengene. Bare ett unntak er felles for både NO30, NO78 og NO11, nemlig Jakob 5:20 (etter NO11): «Den som får en synder til å vende om fra sine ville veier, berger sjelen hans fra døden.» NO30 har ytterligere ett tilfelle av en dødelig sjel i utsagnet om at «[h]ver sjel som ikke hører på denne profet, skal utryddes»; i NO78 og NO11 er det «hver og en» som skal dø.

Størst konsekvens er det i oversettelsen når det gjelder den lille gruppen skriftsteder der det kan virke som om *psykhē* eksisterer etter døden: Matteus 10:28, Apostlenes gjerninger 2:27, Åpenbaringen 6:9. Her bruker de tre oversettelsene *alltid* ordet «sjel».

Det er også en tendens i oversettelsene til å assosiere sjelen med mentale fenomener, i tråd med den norske oppfatningen av hva menneskets «sjelelige» prosesser innebærer (mens oversetterne *ikke* bruker ordet «sjel» i en tekst som Lukas 12:23, der det fremgår at *psykhē* trenger fysisk føde).

Når det er tale om glede eller lidelse som «sjelen» opplever, tar oversetterne særlig fram ordet sjel når det gjelder høyere «religiøse» emosjoner. Jesu, Marias og Lots lidelser får på norsk et dypere preg av edel martyrvillighet ved at det er deres «sjel» som lider (Matteus 26:38/Markus 14:34, Johannes 12:27, Lukas 2:35, 2. Peter 2:8). *Mindre* edle følelser, lidelser og lengsler er ikke nødvendigvis noe «sjelen» opplever i NO78 og NO11, skjønt NO30 var mer konkordant. «[H]ver menneskesjel som gjør det onde» skal ifølge NO30s versjon av Romerne 2:9 lide trengsel og angst, men kanskje fordi dette ikke er *edel* lidelse, er det bare hvert «menneske» som skal få trengsel og angst i NO78 og NO11. Et annet eksempel på at mindre høyverdige følelser ikke lenger tilskrives «sjelen» i de to nyere oversettelsene, forekommer i Åpenbaringen 18:14.

6.8. Ekskurs om adjektivet *psykhikos*

I tillegg til selve ordet «sjel» (*psykhē*) har også det tilhørende adjektivet *psykikhos* vist seg problematisk for norske bibeloversettere. På norsk har vi ved siden av substantivet «sjel» adjektivet «sjelelig». Det siste er imidlertid semantisk en lite egnet gjengivelse, siden ordet «sjelelig» på norsk har en betydning som er til dels diametralt motsatt av den meningen de nytestamentlige forfatterne gir termen *psykhikos*.

Psykhikos forekommer, i forskjellige bøyingsformer, på følgende steder: 1 Korinter 15:44 (to ganger), 15:46, Jakob 3:15, Judas 19.

6.8.1. Første eksempel: 1 Korinter 15:44-46

Dette tekstavsnittet er en del av Paulus' utlegninger om de frelstes *oppstandelse*.

44 σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. Εἶ ἔστιν σῶμα ψυχικόν, ἔστιν καὶ πνευματικόν. 45 Οὕτως καὶ γέγραπται, Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν. 46 Ἄλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν.

Etter gresk tekst vil 1 Korinter 15:44-46 mest mulig bokstavelig kunne gjengis som følger (de uoversatte ordene er gjengitt i oppslagsform heller enn de bøyde formene som egentlig står i grunnteksten):

44 Det blir sådd et *psykhikos* legeme, det oppstår et åndelig legeme. Om det er et *psykhikos* legeme, er det også et åndelig et. 45 Slik er det også skrevet: Det første mennesket, Adam, ble til en levende *psykhē* – den siste Adam, til en livgivende ånd. 46 Men det åndelige [er? var?] ikke først, men det *psykhikos*'e, deretter det åndelige.

Tekstens poeng tør være at menneskene i utgangspunktet har et materielt, naturlig, «ikke-åndelig» legeme; dette beskriver Paulus med adjektivet *psykhikos*. Som bevis fra skriften viser han til 1. Mosebok 2:7, der det i *Septuaginta* heter at Adam ble en levende *psykhē* (for hebraisk *nepeš*). Dette virker her å være forstått som «et fysisk vesen», i motsetning til et åndsvesen (vers 47 spesifiserer at den første Adam var jordisk og av jorden). «Den siste Adam», Kristus, er ifølge Paulus blitt et åndelig vesen i motsetning til den materielle («sjelelige») Adam fra 1. Mosebok. Kristus er også en «livgivende ånd» som skal oppreise de frelste i åndelig form, slik at mens et *fysisk* legeme blir «sådd» i graven, vil personen komme tilbake til livet ikledd et *åndelig* legeme.

Om man her skulle oversette *psykhikos* med «sjelelig» og *psykhē* med «sjel», blir teksten helst bare villedende for en norsk leser. For Paulus er *psykhikos* her motsetningen til «åndelig»,⁴ mens en norsktalende tvert imot vil oppfatte «sjelelig» og «åndelig» som noe nær *synonymer*.

Det er på norsk vanskelig å oversette de enkelte versene saklig korrekt og samtidig bevare logikken og sammenhengen i teksten som et hele. Dette ser man godt av 1930-oversettelsen fra Bibelselskapet:

44 [D]er såes et naturlig legeme, der opstår et åndelig legeme. Så visst som det gis et naturlig legeme, gis det og et åndelig legeme. 45 Således er det og skrevet: Det første menneske, Adam, blev til en levende sjel; den siste Adam er blitt til en levendegjørende ånd. 46 Men det åndelige er ikke det første, men det naturlige, derefter det åndelige.

«Naturlig» kan anses som en saklig riktig gjengivelse av *psykhikos* i vers 44 og 46. Det er tale om et konkret *fysisk* legeme i motsetning til det åndelige legemet Paulus forventer at de oppstandne vil ha. Derimot vil en norsk leser ha problemer med å skjønne relevansen til skrifthenvisningen i vers 45: Hvordan underbygger det Paulus' argumentasjon at Adam «blev til en levende sjel»? Grunntekstens nære parallellisme mellom *psykhikos* og *psykhē* gjenspeiles ikke i de norske gjengivelsene «naturlig» og «sjel», og hvis norske lesere dessuten oppfatter sjelen som noe immaterielt, vil de ikke

⁴ Conzelmann (1975:283-284) utlegger forskjellen på *psykhikon* og *pneumatikon* som tilsvarende «physical» – «spiritual».

engang se noen semantisk parallell. For å gjenvinne grunntekstens tankerekke, måtte man snarere ha oversatt skriftsitatet omtrent som «det første menneske, Adam, blev til *et naturvesen*».

NO78 gjengir teksten slik:

44 Det blir sådd et legeme som hadde sjel, men et Åndens legeme står opp. For så sant som det finnes et legeme med sjel, finnes det også et åndelig legeme. For slik står det skrevet: 45 Det første menneske, Adam, ble en levende sjel. Den siste Adam ble en ånd som gir liv. 46 Det åndelige var altså ikke det første, men det sjelelige. Deretter kom det åndelige.

Nå, i motsetning til i 1930-oversettelsen, er det gjennomgående temaet «sjel/sjelelig» bedre bevart, Henvisningen til 1. Mosebok 2:7 er imidlertid uklar hvis leseren faktisk forsøker å slå opp skriftstedet Paulus viser til: I selve 1. Mosebok har NO78 isteden den mer sakssvarende gjengivelsen «mennesket ble til en levende *skapning*» for hebraisk og gresk *nepeš/psykhē*.

Adjektivet *psychikos* er omskrevet i vers 44, og her kan man stille spørsmålstegn ved om «et *psychikos* legeme» (et 'sjelelig' legeme) virkelig er det samme som «et legeme som *hadde sjel*». Denne ordlyden vil en norsk leser lett tolke inn i et dualistisk syn på mennesket som en kombinasjon av «sjel» og «legeme», der sjelen oppfattes som noe immaterielt som holder til inne i legemet (og eventuelt overlever døden).

«Et åndelig legeme står opp» er dessuten omformulert til «et Åndens legeme står opp». Ånden med stor Å er formodentlig Den Hellige Ånd, som om leseren ledes til den forståelse at de oppstandne hører inn under Ånden. Hvis man antar at tekstens opprinnelige poeng bare er kontrasten mellom det fysiske (*psychikos*) legemet som blir «sådd» i graven, og det *åndelige* legemet som står opp, virker 1978-oversettens gjengivelse av dette verset fortegnert og obskur.

I vers 46 er greske adjektiver derimot bevart som norske adjektiver: «Det åndelige var altså ikke det første, men det sjelelige. Deretter kom det åndelige.» Parallellen med vers 44 er imidlertid nå uklar sammenlignet med grunnteksten, «sjelelig» har ikke uten videre den rette betydningen på norsk, og man kan også spørre om det er riktig å fylle ut teksten med verber i preteritum («var», «kom»). Grunnteksten har i dette verset ingen verber overhodet, og 1930-oversettelsen nøyde seg med å fylle inn et enkelt «er»: «Men det åndelige er ikke det første, men det naturlige, derefter det åndelige.» Dette gir rom for den forståelsen at Paulus omtaler den fremtidige oppstandelsen han ser fram til, da «det naturlige» (ordrett «sjelelige») legemet skal erstattes med «det åndelige».

NO78 innbyr snarere leseren til å tenke at «det sjelelige» i vers 46 skal stå for den første Adam og «det åndelige» var representert ved den andre Adams framtrøden i Jesu skikkelse, og at

begge på en måte tilhører *fortiden* (de «var» og «kom»). Hvis man legger til grunn at vers 46 isteden taler om hvordan de frelste i oppstandelsen skal få skiftet ut sitt fysiske legeme med et åndelig legeme, fremstår gjengivelsen i NO78 lite tilfredsstillende.

I NO11 er ordlyden blitt som følger:

44 Det blir sådd en kropp som hadde sjel, det står opp en åndelig kropp. Om det finnes en kropp med sjel, finnes det også en åndelig kropp. For slik står det skrevet: 45 Det første mennesket, Adam, ble en levende sjel. Den siste Adam ble en ånd som gir liv. 46 Det åndelige var altså ikke det første, men det sjelelige. Deretter kom det åndelige.

Merk igjen hvordan denne bibelutgaven markerer direkte sitater fra den hebraiske bibelen med kursiv. Hvis man slår opp på 1. Mosebok 2:7, heter det imidlertid også i 2011 der at «mennesket ble en levende skapning» heller enn en sjel. En note til 1 Korinter 15:45 sikter mot å harmonisere versene: «*levende sjel* kan også oversettes 'levende skapning'. Uttrykket betegner mennesket som helhet.»

Den største forandringen fra 1978 er at «et Åndens legeme» nå er blitt «en åndelig kropp», bokstavelig etter grunnteksten og mindre låst til den bestemte tolkningen at det er tale om «Ånden» med stor Å, formodentlig Den hellige ånd. Uttrykket «en kropp som hadde sjel» er befengt med de samme mulige problemene som den tidligere formuleringen «et legeme som hadde sjel»: Leseren fristes fremdeles til å legge en dualistisk forståelse inn i et uttrykk som trolig ble mer korrekt gjengitt i 1930, «et naturlig legeme». I vers 46 er «det åndelige» og «det sjelelige» fremdeles forstått som *fortidige* foreteelser, der det åndelige allerede «kom» heller enn å vise til et fremtidig åndelig oppstandelseslegeme. Uttrykkene «det åndelige» og «det sjelelige» vil leseren trolig forstå i en svært generell og abstrakt forstand, siden *sōma* i vers 44 nå er oversatt med hankjønn «kropp» heller enn nøytrum «legeme», og det ikke lenger er mulig å forstå disse uttrykkene som ellipser av «det åndelige [legemet]» og «det sjelelige [legemet]». Det virker som om den valgte ordlyden, både i 1978 og 2011, forspiller visse rimelige tolkningsmuligheter.

6.8.2. Andre eksempler: Jakobs brev 3:15

En bøyingsform av *psychikos* dukker opp når forfatteren av Jakobs brev skal beskrive den falske visdommen hos dem som ikke har rett holdning. Etter den greske teksten heter det: «Denne visdommen er ikke ovenfra nedkommet, men [er] jordisk, 'sjelelig', demonisk.» (Οὐκ ἔστιν αὐτῆ ἡ

σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος, ψυχική, δαιμονιώδης.)

Bibelselskapet har forsøkt forskjellige tilnærminger:

NO30: Denne visdom kommer ikke ovenfra, men er jordisk, sanselig, djevelsk.

NO78: En slik visdom kommer ikke ovenfra, men er jordisk, rent menneskelig, ja, djevelsk.

NO11: Den slags visdom kommer ikke ovenfra, men er jordisk og sjelelig, ja, demonisk.

Oversettelsene fra 1930 og 1978 kan begge anses som forsøk på å gjengi tekstens faktiske mening, uten at oversetteren trekker inn sjelebegrepet. Det fremgår at *psychikos* her skal beskrive menneskets laverestående selv – det nærmest «dyriske» i mennesket, noe som igjen antyder hvordan *psychē* oppfattes som nær forbundet med ens fysiske, materielle og sanselige vesen.

Ganske overraskende innfører NO11 den teoretisk bokstavelige, men trolig misvisende, gjengivelsen: Den falske visdommen er «jordisk og *sjelelig*, ja, demonisk». Det virker tvilsomt om en norsk leser uten spesialkunnskap vil forstå tekstens faktiske intensjon; snarere må det føles underlig at ordet «sjelelig» dukker opp i en slik kontekst. Sannsynligvis vil leseren anta at noe «sjelelig» har å gjøre med menneskets høyere og edlere åndelige del, men her brukes ordet om det motsatte. Betegnende nok er det en rekke engelske oversettelser som i dette verset oversetter *psychikos* med «unspiritual» (*New International Version, New Living Translation, English Standard Version, Berean Study Bible, Berean Literal Bible, Holman Christian Standard Bible*). Andre bruker ordet «sensual» (*King James Version, American Standard Bible, Douay-Rheims Bible*); sammenlign «sanselig» i 1930-oversettelsen.⁵

6.8.3. Tredje eksempel: Judas' brev 19

Teksten omhandler her de klanderverdige «spotterne» som brevskriveren venter skal fremstå i endetiden: Οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες, ψυχικοί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες (ord for ord: «disse er de splittende, 'sjelelige', ånd ikke havende»). Her blir det uttrykkelig klart at det «sjelelige» står i motsetning til det åndelige. Å være «sjelelig» forbindes med å *ikke ha ånd*.

Bibelselskapet har gjennom årene behandlet verset på forskjellig vis:

NO30: Disse er de som skiller sig ut, naturlige mennesker, som ikke har ånd.

NO78: Dette er de som skaper splittelse; de har sjel, men Ånden har de ikke.

⁵ De engelske versjonene det her vises til, er konsultert på nettstedet Biblehub.com og ikke oppført separat i litteraturlisten.

NO11: Dette er de som skaper splid. De er rent menneskelige og har ikke Ånden.

NO30s gjengivelse kan sammenlignes med hvordan samme oversettelse brukete ordet «naturlig» i 1 Korinter 15:44-46, som diskutert over. For en moderne leser vil denne ordlyden neppe fungere kommunikativt; å være «naturlig» har i mange tiår vært forstått som noe positivt, mens det her er noe negativt. Den tiltenkte meningen er at det «naturlige» skal være det ikke-åndelige – menneskets fysiske og dyriske selv, det elementet i mennesket som i religiøs forstand trekker *ned* heller enn opp. Å være naturbestemt i denne forstand er det samme som å *ikke* ha «ånd» – det siste forstått som den edlere impulsen som gjerne oppfattes som direkte gudgitt.

NO78 fremstår i dette perspektivet påfallende. «De har sjel, men Ånden har de ikke» er en formulering den norske leseren trolig må forstå som at de det gjelder, saktens har en immateriell og åndelig komponent i seg, men etter denne «innrømmelsen» fastslår teksten at de likevel ikke har «Ånden» med stor Å. Igjen må det antas at oversetterne konkret tenker på Den hellige ånd, selv om grunnteksten bare omtaler «ånd» (*pneuma*) uten bestemt artikkel og dermed mer som et generelt «stoffnavn»; 1930-bibelen sa også simpelthen «ånd».

Leseren av 1978-versjonen kan derimot tolke teksten som at de det gjelder, vel har en åndelig komponent (en «sjel») i seg, men de har forsømt sin indre guddommelige gnist ved å avvise «Ånden» (Guds Ånd). At dette er grunntekstens tiltenkte mening, virker mindre opplagt.

NO11 beholder denne konkretiserte «Ånden» som det ikke uten videre er dekning for i den greske teksten, men innfører nå formuleringen «rent menneskelige» som gjengivelse av *psychikoi*. Dette tilsvarer hvordan NO78 gjengav en form av samme adjektiv i Jakob 3:15, som diskutert over. Dermed har formuleringen «rent menneskelig» vandret fra ett skriftsted til et annet, og mens dette kan ha gagnet Judas 19 i forhold til den trolig misvisende 1978-versjonen, er Jakob 3:19 neppe blitt kommunikativt forbedret ved at «rent menneskelig» der har blitt til «sjelelig».

7. Avsluttende refleksjon

Denne studien av ordet *psykhē* i dets nytestamentlige kontekst har vist at det er en mangetydig term, og det er ofte vanskelig for oversettere å vite hvor mye de skal legge i den.

Rent filologisk sett ville det trolig være mulig å utlegge langt flere vers på «mundant» vis enn det er gjort i selv de forholdsvis idiomatiske NO78- og NO11-utgavene. Når Jesus lover hvile til deres «sjeler» som vil følge ham (Matteus 11:29), mener han nødvendigvis noe mer enn at de *som personer* skal finne hvile? Er «[m]in sjel er tynget til døden av sorg» (Matteus 26:38) noe mer enn et semittisk idiom for «jeg kjenner meg dødelig bedrøvet», og gir det i så fall bare teksten et kunstig ferniss av edel martyrlidelse å bibeholde ordet sjel?

Trolig vil det særlig i den kategorien som er her benevnt «frelsesobjekt», kunne være mulig å oppfatte mange vers som å ha en engere betydning enn ordlyden i de norske utgavene gir den. Når det i et vers som Jakob 1:21 heter at ordet «har makt til å frelse deres sjeler», mener skribenten *nødvendigvis* noe mer enn at ordet kan frelse adressatene som personer eller individer betraktet, eventuelt at det kan frelse deres *liv*, om enn i endelig soteriologisk perspektiv? Denne studien har vist at både «liv», «person» eller simpelthen «selv» ifølge Bibelselskapet er gangbare oversettelser av *psykhē* – i alle fall i visse kontekster. Det er ikke fra et rent *filologisk* perspektiv åpenbart at den samme greske termen alltid trenger ha noen høyere religiøs betydning selv i mer teologisk pregnante tekster.

Om oversetterne mer gjennomført valgte de «mundane» gjengivelsene av *psykhē*, ville det trolig være mulig å bortimot eliminere ordet «sjel» fra bibelteksten. Mange lesere ville imidlertid oppfatte den resulterende teksten som forflatet og avsakralisert, slik f.eks. Wisløff (1979) klaget over at sjelen var blitt skadelidende når 1978-oversettelsen bare *reduserte* bruken av termen «sjel» i bibelteksten.

Litteratur

- Attridge, Harold W. (1989): *The Epistle to the Hebrews: A commentary on the Epistle to the Hebrews*. Philadelphia: Fortress Press.
- Beckmann, Morten K. (2017): *Bibelselskapets kristologi: Ideologi og oversettelse*. Universitetet i Agder
- Bjorvand, Harald og Lindemann, Fredrik Otto (2000): *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Oslo: Novus Forlag.
- Botterweck et al (red) (1974): *Theological Dictionary of the Old Testament*. Grand Rapids, Mich. : Eerdmans
- Brunvoll, Arne (1972): *Den Norske kirkes bekjennelsesskrifter: ny oversettelse med innledning og noter*. Oslo: Lunde
- Bøe, Sverre og Holmås, Geir Otto: *Når ordet blir norsk*. Trondheim: tapir akademisk forlag
- Collier, Charles (overs.) (1855): *Of the Vital Principle*. Cambridge: Macmillan
- Den katolske kirkes katekisme* (1994). Oslo: St. Olav forlag
- Conzelmann, Hans (1975): *I Corinthians. A Commentary on the First Epistle to the Corinthians*. Philadelphia: Fortress Press.
- Gilbrant, Thoralf (1994): *Hva er skjedd med Bibelen?* Oslo: Rex forlag
- Goetz, Stewart (2016): "Soul", i: *Vocabulary for the Study of Religion*, overordnede redaktører Robert A. Segal, Kocku Von Stuckrad, http://dx.doi.org/10.1163/9789004249707_vsr_COM_00000026, Lastet ned 31. januar 2018.
- HarperCollins Study Bible* (1993), hovedredaktør Wayne A. Meeks. New York: HarperCollinsPublishers.
- Hatch, Edwin og Redpart, Henry A. (1987): *Concordance to the Septuagint*. Grand Rapids, Mich. : Baker Book House
- Kirkeby, Per Erik (2014): *Den store bokmålsordboka*. Oslo: eget forlag.
- Kværne, Per og Vogt, Kari (2002): *Religionsleksikon*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Molland, Einar (1976): *Kristenhetens kirker og trossamfunn*. Oslo, Gyldendal norsk forlag
- Mæland, Jens Olav (red.) (1985): *Konkordieboken: den evangelisk-lutherske kirkes bekjennelsesskrifter*. Oslo: Lunde
- New Catholic Encyclopedia* (1967), New York: McGraw-Hill Book Company

Ny verden-oversettelsen av De hellige skrifter. Studieutgave (2008). Selskapet Vakttårnet: USA
Odense, Jan Hansen (1673): *Filosofiske Disputaats om Spøgelser*, København Universitet,
Stordalen, Terje (1994): *Støv og livspust. Mennesket i Det gamle testamente*. Oslo,
Universitetsforlaget

Wisløff, Carl Fr. (1979): «Kritiske bemerkninger om den nye bibeloversettelsen». I: *Fast Grunn*,
1979, s. 109-112

Bibelselskapets oversettelser av 1930, 1978 og 2011 er trykt på selskapets eget forlag og er ikke ført opp over.

Abstract

This treatise (*The Soul in Translation*) discusses how the Norwegian Bible Society has treated the Greek word *psykhē* in its 1930, 1978 and 2011 Bible editions. It explores whether there is any theological bias evident in the renderings used, in particular whether the translators think of the soul as an immortal component in man and so favor the translation "soul" (Norwegian *sjel*) in scriptures where *psykhē* may seem to exist after death, while *avoiding* this translation in texts where *psykhē* appears to be mortal or perishable.

All 102 occurrences of *psykhē* in the New Testament, and their renderings in the three translations, are listed and briefly discussed. To facilitate further discussion, these 102 occurrences are (ideally irrespective of the chosen Norwegian renderings) sorted into five or six semantic categories: 1) "Mundane" or non-profound uses of *psykhē* (scriptures where the word typically simply suggests "individual, person"), 2) the soul as the "salvation object" that is to be saved (or lost), 3) scriptures that refer to *psykhē* as perishable; 4) scriptures that may seem to refer to *psykhē* as existing after death, 5) the emotional or mental *psykhē*, 6) special cases that could be interpreted in various ways.

A break-down of the translated wordings indicates that the 1930 version has the least varied renderings, overwhelmingly sticking to "life" and "soul"; the 1978 version represents the nadir of the use of the word "soul", many occurrences of *psykhē* now being swallowed up in various circumlocutions; in a number of cases *psykhē* is not separately translated at all. The 2011 version is generally similar, but somewhat increases the number of translations involving the word "soul", meaning that there is no consistent downward trajectory in the use of this term over eighty years of Norwegian Bible translations.

It is explored how *psykhē* is translated in the five or six semantic categories outlined above. Especially in the 1978 and 2011 versions, there is a tendency to avoid the word "soul" in relatively mundane scriptures, as if it is a "religious" term that must be reserved for profound contexts (the 1930 version was less hesitant to use the word "soul" also in some places where it just seems to mean "person, individual"). Where *psykhē* may seem to exist after death, it is consistently rendered "soul". On the other hand, the translation "soul" is most rare, though not altogether absent, in verses where *psykhē* is described as perishable (James 5:20 being one relevant scripture where all the three translations use the word "soul"). Typically other renderings, like "life", are used in such verses.